

VU Research Portal

Jeugdige zedendelinquenten

Hendriks, J.

2006

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Hendriks, J. (2006). *Jeugdige zedendelinquenten: een studie naar subtype en recidive*. Vrije Universiteit.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

VRIJE UNIVERSITEIT

Jeugdige zedendelinquenten

- een studie naar subtypen en recidive -

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad Doctor aan

de Vrije Universiteit Amsterdam,

op gezag van de rector magnificus

prof. dr. T. Sminia,

in het openbaar te verdedigen

ten overstaan van de promotiecommissie

van de faculteit der Rechtsgeleerdheid

op donderdag 23 maart 2006 om 13.45 uur

in de aula van de universiteit,

De Boelelaan 1105

door

Jan Hendriks

geboren te Rotterdam

promotor: prof. dr. mr. C.C.J.H. Bijleveld

copromotor: prof. dr. R.A.R. Bullens

beoordelingscommissie:

dr. A.A.J. Blokland

prof. dr. Th. A.H. Doreleijers

prof. dr. H. Elffers

prof. dr. J. Frenken

dr. A.A. van de Hurk

prof. dr. P.J. van Koppen

ISBN-10: 90-809657-3-1

ISBN-13: 978-90-809657-3-7

© Jan Hendriks, 2006.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Informatie:

Forum Educatief

Willem Dreeslaan 55, 3515 GB Utrecht

Postbus 515, 3500 AM Utrecht

Tel 030 - 275 82 77

Fax 030 - 275 82 11

E-mail: info@forumeducatief.nl

www.forumeducatief.nl

Ontwerp: Jeroen Tirion [BNO] ontwerp en advies, Utrecht

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
1 Inleiding	9
2 Jeugdige zedendelinquenten: verschillen tussen groeps- en solodaders	27
3 Jeugdige zedendelinquenten: leeftijdgenootmisbruikers gecontrasteerd met kindmisbruikers	39
4 Meisjes als zedendelinquent: een exploratieve studie	53
5 Recidive van jeugdige zedendelinquenten na residentiële behandeling	69
6 Recidive van jeugdige zedendelinquenten: poliklinisch behandelden versus niet-behandelnden	87
7 Samenvatting en conclusies	107
Referenties	121
Summary	135
Appendices	143
Curriculum vitae	149

Voorwoord

Dit proefschrift is tot stand gekomen met behulp van velen. Allereerst wil ik mijn promotor Catrien Bijleveld bedanken. Zij heeft mij gemotiveerd om met deze promotie te starten. Daarnaast kon ik altijd rekenen op haar enthousiaste, kritische en vriendschappelijke ondersteuning. Na deze promotie zal onze samenwerking zich hopelijk lang voortzetten.

Ruud Bullens wil ik bedanken voor het feit dat hij mij ondersteund heeft bij mijn eerste stappen in het forensische veld en omdat hij mij enthousiast heeft gemaakt voor het werken met jeugdige zedendelinquenten. Altijd kon ik op hem terugvallen en toonde hij zich collegiaal.

Binnen de Van der Hoeven Stichting wil ik een aantal mensen speciaal bedanken. Henri Wiertsema voor het feit dat hij mijn promotie faciliteerde. Adriëtte Peters voor haar ruimhartige steun. Frans Derks heeft een aantal keren als klankbord gediend en kritisch meegelezen. Judith Heine heeft mij gedurende de laatste jaren voortdurend bestookt met artikelen over jeugdige zedendelinquenten.

Het NSCR dank ik voor de vrijdagse gastvrijheid.

Vincent Maas dank ik voor de toestemming om de populatie van Harreveld te onderzoeken. Zijn gastvrijheid kent geen grenzen. Marianne Jonker dank ik voor de prettige samenwerking en haar bereidwilligheid om informatie af te staan vanuit de Rutgers-Nisso Groep.

De Stichting Pro Musis bedank ik voor een financiële bijdrage aan dit proefschrift.

Deze promotie had nooit tot stand kunnen komen zonder de inzet van Lieke Bakker, Ampara Bouwens, Margreet van Delden, Menno Ezinga, Sanne Hissel, Daphne Looije, Marike Muizer, Cindy de Ruiter en Adem Sahin. Dank voor het gedurende vele jaren geduldig verzamelen en invoeren van alle data.

Mijn twee paranimfen Theo van Leeuwen en Arie Willmes dank ik voor hun (bijna) levenslange vriendschap. Vriendschap is belangrijker dan een promotie.

Marjoleine heeft vele versies van dit proefschrift becommentarieerd en door haar kritische houding is de leesbaarheid ervan aanzienlijk verbeterd. Thijmen, Abel en Laurine hebben weinig geleden onder deze promotie. Wellicht hopen zij dat de computer nu meer tot hun beschikking is. Ze hoeven in ieder geval niet meer te vragen of hun vader nog steeds aan het promoveren is.

1

Inleiding

Jongeren die zedendelicten plegen, vormen een onderwerp dat met grote regelmaat de pers haalt. De heersende indruk is dat deze daders vaak recidiveren en als volwassenen zullen doorgaan met het plegen van dergelijke delicten. Illustratief in dit verband is dat recentelijk wettelijk is vastgelegd dat door jongeren gepleegde zedendelicten levenslang in het strafregister vermeld blijven. Blijkbaar wordt deze groep jeugdigen ingeschat als (zeer) recidivegevaarlijk. Deze registratie vervalt niet na 20 jaar, zoals dat in principe bij andere delicten het geval is. Een jongere die meerdere kinderen heeft verkracht, loopt derhalve zijn verdere leven het risico dat hem geen verklaring omtrent het gedrag (VOG) zal worden verleend. Maar ook die jongere van 12 die één keer een leeftijdgenootje onzedelijk heeft betast, draagt deze beperking zijn leven lang met zich mee. Hierdoor zal de jeugdige zedendelinquent later bepaalde functies, bijvoorbeeld in het onderwijs, wellicht nooit kunnen uitoefenen. De vraag is echter of het recidiverisico deze inbreuk in het leven van een dader rechtvaardigt. Daarbij is ook de vraag of het recidiverisico voor alle jeugdige zedendelinquenten gelijk is.

Hieronder worden drie op de werkelijkheid gebaseerde gevalsbeschrijvingen weergegeven. De namen van de jongeren zijn gefingeerd.

Piet is een 15-jarige jongen die het gymnasium volgt. Hij komt uit een goed milieu. Piet is in het verleden meerdere keren slachtoffer geweest van seksueel misbruik. Hij heeft weinig vrienden en is vroeger veel gepest. Het contact met de gezinsleden is goed. Als hobby heeft hij astronomie, waar hij volledig in opgaat. Piet heeft in diverse gezinnen als oppas gefungeerd. Nadat één van de oppaskinderen is gaan praten over seksuele handelingen die Piet bij haar verricht had, blijkt dat hij dit bij minimaal 8 andere kleine kinderen in een tijdsbestek van drie jaar heeft gedaan. Piet gebruikte nooit geweld, maar wist de kinderen via spelletjes telkens te overreden seksuele handelingen toe te laten. Piet is nooit eerder in aanraking geweest met de politie.

Dennis is een jongen van gemengd Surinaams-Nederlandse komaf. Hij is 17 jaar en heeft een verleden van diverse uithuisplaatsingen en vertoont al sinds zijn 10de gedragsproblemen. Hij heeft op diverse VMBO-scholen gezeten, waarvan hij telkens werd verwijderd. Het contact met zijn moeder is matig; hij accepteert geen gezag van haar. Dennis is al eerder verdacht van een aanranding als hij op een avond, wanneer hij veel gedronken heeft, een vrouw verkracht. De verkrachting duurt een aantal uren, waarbij hij het slachtoffer ernstig mishandelt. Dennis is wegens vermogens- en geweldsdelicten al eerder met de politie in aanraking geweest.

Samir is een 14-jarige jongen, die op het VMBO zit. Hij is van Marokkaanse afkomst en woont in een achterstandswijk van een grote stad. Samir verblijft veel op straat, waar hij met vrienden soms 'rottigheid' uithaalt. Hij is hier echter nooit voor opgepakt. Het contact met de gezinsleden zou redelijk zijn, maar de ouders hebben geen idee wat Samir op straat uitspookt. Op een dag vraagt Jamal, een vriend van Samir, of hij bij hem langs wil komen. Bij

Jamal thuis zijn nog twee vrienden aanwezig. Even later komt een meisje langs, dat hij kent uit de buurt. Jamal gaat met haar naar de slaapkamer en wenkt de andere jongens ook te komen. Vervolgens wordt het meisje door de groep jongens verkracht.

Drie zedendelicten en drie totaal verschillende verhalen. De diversiteit binnen de categorie jeugdige zedendelinquenten vormt het uitgangspunt van deze dissertatie. Frenken schreef in 1995 een artikel over volwassen daders met als titel 'De verkrachter bestaat niet'. Een variant op deze titel, 'De jeugdige zedendelinquent bestaat niet', is door Van Wijk & Blokland (1999) gekozen als titel voor een artikel op basis van empirisch onderzoek naar kenmerken en achtergronden van deze groep. Righthand & Welch (2001) concluderen in hun uitgebreide literatuuroverzicht dat jeugdige zedendelinquenten een heterogene groep vormen met specifieke behandelingsbehoeften en specifieke risicofactoren gerelateerd aan hun delictgedrag. De heterogeniteit van deze groep daders wordt eveneens beschreven door Hunter *et al.* (2003), Butler & Seto (2002), Hagan *et al.* (2001), Worling (1995 en 2001), Långström *et al.* (2000), Hagan & Cho (1996), Kaufman *et al.* (1996) en Hsu & Starzinski (1990). Genoemde auteurs hebben getracht tot typologieën van jeugdige zedendelinquenten te komen. Caldwell (2002) concludeert in zijn metaonderzoek naar recidive van jeugdige zedendelinquenten dat typologie-onderzoeken nog niet voor een doorbraak hebben gezorgd, maar dat dergelijke onderzoeken wel veelbelovend zijn.

In dit proefschrift zal getracht worden om tot een onderverdeling van jeugdige zedendelinquenten te komen. De subgroepen zouden zich allereerst op achtergrondkenmerken dienen te onderscheiden. Aangezien de heterogeniteit binnen de groep daders verondersteld mag worden te zijn gerelateerd aan differentiële risico's op (zedendelinquenten)recidive, zou de indeling ook prognostisch zinvol moeten zijn. Het streven is daarbij dat die onderverdeling ook praktisch hanteerbaar is, dat wil zeggen, dat op relatief eenvoudig vast te stellen kenmerken de onderverdeling te maken moet zijn. Het onderscheid op problematiek heeft betrekking op onderliggende persoonlijkheidsproblematiek, sociale relaties, en 'drive' om zedendelicten te plegen. Het prognostische onderscheid heeft voornamelijk betrekking op het (zedendelinquenten)recidiverisico en de aan dat risico gerelateerde risicofactoren. Daarmee zijn de prognostische eigenschappen van de indeling ook van groot belang voor de keuze van interventies. Anders gezegd, de typologie, of zo men wil, taxonomie, die beschreven wordt, zal onderzocht worden op zowel retrospectieve als prospectieve bruikbaarheid.

1.1 Prevalentie

Het hoeft nauwelijks betoog dat de impact van een zedendelict groot kan zijn. Slachtoffers van seksueel misbruik kunnen jarenlang gebukt gaan onder de gevolgen van seksueel misbruik en in bepaalde gevallen kan dit leiden tot symptomen van PTSS (Post

Traumatische Stress Stoornis) of suïcidaliteit bij het slachtoffer. Zeker wanneer dader en slachtoffer elkaar kennen, zijn de gevolgen voor onderlinge relaties vaak ernstig. Ook wordt algemeen vermoed dat naarmate het misbruik langer heeft plaatsgevonden of vanaf jongere leeftijd, de schade bij het slachtoffer groter is. In buitenlands onderzoek wordt geschat (Becker & Johnson, 2001) dat 20 tot 30% van de verkrachtingen en 30 tot 50% van het seksueel misbruik tegen jonge kinderen wordt gepleegd door adolescenten. Tevens wordt algemeen vermoed dat de kans om effectief te interveniëren in criminele carrières groter is, naarmate men vroeger ingrijpt. Een en ander maakt dat onderzoek naar jeugdige zedendelinquenten van groot belang is.

De vraag is daarnaast of zedendelicten gepleegd door minderjarigen in kwantitatief opzicht een groot probleem vormen. In 2003 werden in Nederland in totaal 346.800 personen 'gehoord' op verdenking van een strafbaar feit. Binnen deze groep bevonden zich 59.000 (17%) minderjarige verdachten. Wanneer alleen naar geweldsdelicten wordt gekeken, blijkt het te gaan om 11.700 jongeren (3,4%). In 2003 werden 909 jongeren gehoord inzake zedendelicten (0,3% van het totaal aantal 'gehoorde' personen). Zedendelicten gepleegd door jongeren vormen derhalve een zeer klein percentage van het totaal aantal delicten, echter een op de 65 jongeren wordt door de politie gehoord voor een zedendelict.

In 2003 werden (afgerond) 4000 meerder- en minderjarigen verdacht van het gepleegd hebben van een seksueel delict. Daarvan vormen minderjarigen iets minder dan een kwart, namelijk 22,7%. Opvallend is dat het percentage minderjarige verdachten van een zedendelict hoger is dan het percentage minderjarigen dat wordt verdacht van enig strafbaar feit. Blijkbaar zijn dergelijke jongeren relatief oververtegenwoordigd.

Het aantal minderjarigen dat verdacht werd van een seksueel delict is sinds 1995 weliswaar fors toegenomen (55%), maar de afgelopen jaren vrij stabiel gebleven:

Tabel 1.1 Geweldsmisdrijven waarbij minderjarigen zijn gehoord door de politie

	gewelds- misdrijven (=100%)	seksueel geweld	percentage	overig geweld	percentage
1995	6.482	584	9,0%	5.898	91,0%
1996	7.927	650	8,1%	7.277	91,9%
1997	8.250	801	9,7%	7.449	90,3%
1998	8.136	676	8,3%	7.460	91,7%
1999	9.725	898	9,2%	8.827	90,8%
2000	9.807	888	9,1%	8.919	90,9%
2001	10.596	821	7,7%	9.775	92,2%
2002	11.383	840	7,3%	10.543	92,7%
2003	11.728	909	7,8%	10.819	92,2%

Bron: CBS (politiestatistiek)

Overigens is het aantal jeugdige verdachten van andersoortige geweldsdelicten nog meer toegenomen (83%) en neemt het percentage verdachten van seksuele delicten ten opzichte van andere geweldsdelicten de laatste jaren iets af.

Een groot deel van de minderjarige verdachten die zijn gehoord in verband met een zedendelict wordt hiervoor uiteindelijk niet veroordeeld door de rechtbank. In 2003 werden bijvoorbeeld 558 zedenzaken met een jeugdige verdachte ingeschreven bij het Openbaar Ministerie (OM). In dat zelfde jaar werden er 240 zedenzaken afgedaan door het OM en 325 zedenzaken door de rechtbank in eerste aanleg. Uiteindelijk werden 291 van die 325 verdachten schuldig bevonden aan een zedendelict.

De hierboven weergegeven cijfers betreffen slechts het spreekwoordelijke topje van de ijsberg. In internationaal onderzoek lopen de schattingen over onderrapportage omtrent seksueel misbruik uiteen: Gise & Paddison (1988) rapporteren tussen de 50 en 90%; Lisak & Miller (2002) tussen de 64 en 96%. Brouwers & Smit (2005) beschreven de prevalentie van seksuele delinquentie in ons land. Zij melden dat uit slachtofferenquêtes, uitgevoerd in 2002, blijkt dat er tussen de 15.000 en 16.000 meldingen zijn geweest van aanranding en verkrachting. Dit betreft zowel volwassen als minderjarige daders. In 29% van de gevallen leidde dit tot een proces-verbaal en uiteindelijk kwam het in 5% van de gevallen tot een veroordeling. Het *dark number* is dus groot.

1.2 Verklaringsmodellen voor (volwassen) daders van zedendelicten

Verklaringsmodellen voor misbruik zijn vooral toegespitst op volwassen zedelinquenten en minder op jongeren. Marshall & Barbaree (1990) beschrijven dat er geen duidelijke verklaringen voor seksueel misbruik zijn. Om verklaringen voor deze vorm van delinquent gedrag te vinden, hebben sommige auteurs de nadruk gelegd op biologische factoren. Anderen benadrukten de conditionering en sociale leerprocessen en weer anderen legden het accent op de sociaal-culturele context.

Marshall & Barbaree (1990) presenteerden een geïntegreerde theorie omtrent de etiologie van seksueel misbruik. In dit biopsychosociale model wordt ervan uitgegaan dat seksueel misbruik alleen begrepen kan worden wanneer de verschillende factoren als functioneel afhankelijk van elkaar worden beschouwd. Zij besteedden aandacht aan biologische factoren, zoals de invloed van hormonen, en de rol van agressie en jeugdervaringen, zoals hechtingsproblemen en verwaarlozing. Daarnaast benadrukten zij het belang van de sociaal-culturele context, zoals acceptatie van interpersoonlijk geweld en mannelijke dominantie, en tot slot van situationele (tijdelijke) factoren, zoals stress, alcoholgebruik en aanwezigheid van een potentieel slachtoffer. Deze factoren interacteren met elkaar, waardoor iemand als gevolg van ongunstige biologische factoren, negatieve kindertijdervaringen en sociaal-culturele factoren een grotere kans maakt

een zedendelict te plegen. Deze persoon kan, mede onder invloed van situationele factoren, uiteindelijk ook daadwerkelijk een zedendelict plegen. Zo zal iemand met ADHD (biologische component) en die zelf slachtoffer is van verwaarlozing en seksueel misbruik (jeugdervaring), kwetsbaarder zijn in situaties waarin hij in sterke mate aan seksuele prikkels blootstaat en hij alleen is met een potentieel slachtoffer, dan iemand die een minder belaste voorgeschiedenis heeft.

Barbaree *et al.* (1998) hebben het biopsychosociale model aangepast, waardoor het ook toepasbaar is voor (een deel van) de jeugdige plegers (zie ook: Van Wijk, 1999). Het 'syndroom van sociaal onvermogen' is hierbij centraal komen te staan. Het merendeel van de jeugdige zedendelinquenten zou opgroeien in gezinnen die gekenmerkt worden door verstoorde ouder-kind relaties. Ouders zijn daarbij niet in staat om hun kinderen adequate emotionele en sociale vaardigheden bij te brengen. Kinderen leren door agressief en manipulatief gedrag hun zin te krijgen. Ze missen daardoor de vaardigheden om intieme contacten met anderen aan te gaan. Het syndroom van sociaal onvermogen wordt gekarakteriseerd door onvermogen om intieme relaties aan te gaan en te onderhouden, door een lage zelfwaardering, antisociale gedragingen, een gebrek aan empathie, cognitieve vervormingen (denkfouten) die afwijkend gedrag rechtvaardigen en een deviant seksueel opwindingspatroon, bijvoorbeeld opgewonden raken van kinderen en/of van geweld tegen vrouwen. De ernst van het sociale onvermogen is afhankelijk van het relatieve gewicht van diverse factoren, zoals verstoorde hechting, eigen slachtofferschap, inadequaat voorbeeldgedrag en aangeboren temperament (impulsiviteit).

Ward & Sorbello (2003) geven, in navolging van Marshall & Barbaree (1990), Barbaree *et al.* (1998) en anderen aan dat het onwaarschijnlijk is dat een complex fenomeen als seksueel misbruik verklaard kan worden door een één-factor theorie (zie ook Van Beek, 1999). Seksueel misbruik is, met andere woorden, niet te begrijpen als een direct en eenduidig gevolg van bijvoorbeeld ADHD, autisme, eigen slachtofferschap of een bepaalde visie op de verhouding tussen mannen en vrouwen. Een kernprobleem, aldus Ward & Sorbello, is daarbij dat de verklarende waarde van de diverse theoretische modellen nooit empirisch is getoetst. Zij beschrijven een aantal vigerende multi-factor theorieën, waaronder de eerder genoemde theorie van Marshall & Barbaree uit 1990.

Als eerste beschrijven zij Finkelhor's *Precondition Theory* (1984). Volgens deze theorie moet aan een viertal precondities zijn voldaan om tot seksueel misbruik te komen. De eerste is dat een dader gemotiveerd moet zijn om een slachtoffer te misbruiken. Ten tweede moeten innerlijke remmingen van de dader overwonnen worden, bijvoorbeeld onder invloed van alcohol of drugs. Ten derde moeten externe belemmeringen uit de weg geruimd worden, bijvoorbeeld de aanwezigheid van een ouder of andere mogelijke getuigen. Ten vierde moet de weerstand van het slachtoffer gebroken worden, door bijvoorbeeld het gebruik van psychische drukmiddelen of geweld.

Ward & Sorbello beschrijven vervolgens Hall & Hirschman's *Quadripartite Theory* (1992), die is gebaseerd op vier componenten: fysiologische opwindings,

inadequate cognities die seksueel misbruik rechtvaardigen, emotioneel controleverlies en persoonlijkheidsproblematiek. De laatste factor is een *trait-factor* (relatief stabiel persoonlijkheidskenmerk) en de overige zijn *state-factoren* (situationeel en tijdsbepaald, en daarmee dynamisch). Persoonlijkheidsfactoren worden beschouwd als onderliggend aan de kwetsbaarheid van de dader voor het plegen van een delict. Deze kwetsbaarheid wordt geactiveerd in een bepaalde context, die leidt tot deviante seksuele opwinding, emotionele disbalans en cognitieve vervormingen.

Het *Pathways Model* van Hudson *et al.* (1999) tracht de genoemde theorieën van Finkelhor, Hall & Hirschman en Marshall & Barbaree tot een metatheorie samen te voegen. Hudson *et al.* beschrijven dit als een vorm van *theory-knitting*, waarbij de meest bruikbare componenten uit de diverse beschreven theorieën worden samengevoegd. In het *Pathways Model* wordt aangenomen dat er meerdere trajecten (*pathways*) zijn die kunnen leiden tot seksueel misbruik. Het eerste etiologische *pathway* is dat van het intimiteittekort en omvat daders die alleen misbruik plegen wanneer hun partner niet beschikbaar is of wanneer zij zich afgewezen voelen. Deze daders zijn derhalve vooral als situationele daders te begrijpen, die op de stress van vermeende afwijzing of verlating reageren door het afdwingen van seksueel contact. Het tweede etiologische *pathway* is dat van de deviante seksuele scripts en omvat daders die (subtiele) afwijkingen vertonen in hun opvattingen over seksualiteit. Deze opvattingen interacteren met disfunctionele relatieschema's, waarin relaties slechts worden gepresenteerd in seksuele termen en niet in termen van intimiteit. Deze daders hebben bijvoorbeeld stereotiepe ideeën over de verhouding tussen mannen en vrouwen, waarbij ze de man als dominant zien en de vrouw wordt gereduceerd tot lustobject.

Het derde etiologische *pathway* is dat van de emotionele ontregeling en betreft daders die disfunctionele mechanismen vertonen die samenhangen met hun emotiereguleratiesysteem. Dit zijn, met andere woorden, daders wier copingmechanismen tekort schieten. Controleverlies in samenhang met seksuele opwinding kan bij hen leiden tot een seksueel delict. Het vierde etiologische *pathway* is dat van de antisociale cognities en omvat daders die, in het algemeen gesproken, er antisociale attituden op na houden. Het seksueel delict vormt slechts een variant binnen hun algehele criminele gedragspatroon. Het vijfde en laatste etiologische *pathway* is dat van de multiple disfunctionele mechanismen en bevat daders met deviante seksuele scripts op basis van bijvoorbeeld seksueel misbruik en/of hechtingsproblemen. In deze groep bevinden zich relatief veel daders bij wie een parafilie geconstateerd wordt (seksuele afwijking volgens DSM-IV). Alle beschreven modellen doen in meerdere of mindere recht aan de complexe achtergronden van seksueel misbruik; zij hebben echter alle als nadeel dat zij nog nauwelijks empirisch zijn getoetst.

Een groot voordeel van zowel het biopsychosociale model van Barbaree *et al.* (1998) als het *pathways model* van Hudson *et al.* (1999) is dat zij beide oog hebben voor de ontwikkelingspsychologische aspecten van het ontstaan van deviant seksueel

gedrag; toch beschrijven beide modellen vooral het ontstaan van seksueel delinquent gedrag bij volwassenen. De vraag is echter of seksueel misbruik door jongeren ook begrepen kan worden met genoemde theorieën. Jongeren zijn immers per definitie nog in ontwikkeling, waardoor het verklaren van afwijkend seksueel gedrag wellicht te kort doet aan hun veranderingsmogelijkheden (zie bijvoorbeeld Lösel & Schmucker, 2005). Deze mogelijkheden moeten bij jongeren als groter worden geschat dan bij volwassenen. Zo is het in positieve zin voorstelbaar dat na het uitkomen van het seksuele delict een bepaald etiologisch *pathway* naar de achtergrond verdwijnt onder invloed van protectieve factoren, zoals het krijgen van vrienden en het goed presteren op school. Hierdoor kan recidive uitblijven. In negatieve zin is het denkbaar dat een jeugdige zedendelinquent blijft recidiveren en dat hij meerdere *pathways* tegelijkertijd gaat bewandelen. Zo kan er bij een dader sprake zijn van een intimiteittekort (eerste *pathway*) en tegelijkertijd van antisociale cognities (vierde *pathway*).

Samenvattend kan gesteld worden dat het *pathways* model en andere beschreven multi-factor theorieën recht doen aan de complexe achtergronden van seksueel misbruik, maar dat empirische ondersteuning voor de diverse modellen nog onvoldoende is. Als deze ondersteuning wel voldoende zou zijn, is het vervolgens nog maar de vraag of ook het gedrag van *jeugdige* zedendelinquenten hiermee verklaard kan worden.

1.3 Typologieën voor jeugdige daders

Zoals hierboven genoemd, is er consensus over de heterogeniteit van de achtergronden van (jeugdige) zedendelinquenten. Ook in de wijze waarop seksueel misbruik door jongeren zich manifesteert, is er sprake van heterogeniteit. Toch werd er tot voor kort in de Nederlandse en buitenlandse literatuur weinig aandacht besteed aan deze heterogeniteit binnen de categorie jeugdige zedendelinquenten. Een terugkerend probleem in de onderzoeken die plaatsvonden is dat de steekproef waarover gerapporteerd wordt vrijwel altijd relatief klein is.

In het meeste onderzoek worden diverse typen daders op één hoop gegooid, alsof verschillen tussen te onderscheiden subgroepen er niet toe zouden doen. Het denken in typologieën van daders is echter noodzakelijk om te komen tot een beter begrip van het ontstaan van seksueel misbruik bij jongeren: is er bijvoorbeeld een samenhang tussen bepaalde etiologische *pathways* en een bepaald type dader? Zo is voorstelbaar dat in het begin van dit hoofdstuk gegeven voorbeeld van Samir (groepsdader) het tweede etiologische *pathway* herkend wordt: dat van de deviante seksuele scripts. In het geval van Dennis (leeftijdgenootmisbruiker) is het vierde etiologische *pathway* terug te vinden: dat van de antisociale cognities. In het voorbeeld van Piet (kindmisbruiker) is het vijfde etiologische *pathway* herkenbaar: dat van de multiple disfunctionele mechanismen.

Typologieën kunnen op verschillende wijzen worden gemaakt. Voor zover bekend, zijn zij alleen voor *mannelijke* jeugdige plegers van zedendelicten ontwikkeld. Butler & Seto (2002) kozen de *delictgeschiedenis* van de jeugdige zedendelinquent als indelingscriterium: zij die alleen zedendelicten hadden gepleegd (N=22) en zij die naast zedendelicten ook andere delicten hadden gepleegd (N=10). Deze twee subgroepen werden ook nog vergeleken met jeugdige vermogensdelinquenten (N=34) en jongeren die zowel agressieve als vermogensdelicten pleegden (N=48). De 'pure' zedendelinquent vertoonde relatief minder gedragsproblemen dan de overige groepen en bleek later minder delinquent gedrag te vertonen. De jongeren die naast zedendelicten ook andere delicten hadden gepleegd, leken wat betreft achtergrond en algemene recidive veel meer op delinquente jongeren die geen zedendelict hadden gepleegd.

Becker & Kaplan (1988) maakten een indeling op grond van de criminele carrière na het bekend worden van het eerste seksuele delict. Het eerste type jongere pleegt na dit delict geen strafbare feiten meer: het *doodlopende* pad. Het tweede type blijft doorgaan met het plegen van strafbare feiten, die zowel seksueel als niet-seksueel van aard kunnen zijn: het *delinquente* pad. Het derde type pleger valt in herhaling door het opnieuw plegen van (voornamelijk) zedendelicten: de *seksualiserende* pleger. Een variatie op deze indeling is die van de '*once-only*' pleger (doodlopende weg), de generalist (delinquente pad) en de specialist (seksualiserende pleger). Hissel (2005) liet zien dat deze groepen inderdaad empirisch te onderscheiden zijn.

Indelingen kunnen ook gemaakt worden op grond van de *aard* van het delict. Zo kan men een onderscheid maken tussen *hands-off* delicten, waarbij er geen fysiek contact is met het slachtoffer, zoals schennispleging en het vervaardigen van kinderpornografie, en *hands-on* delicten, waarbij er wel contact is met het slachtoffer, zoals aanranding en verkrachting. Fehrenbach *et al.* (1986) beschreven verschillen tussen beide groepen. Vanuit de steekproef mannelijke daders (N=297), bleek onder meer dat de *hands-off* plegers relatief vaker dergelijke feiten hadden gepleegd voordat zij verwezen werden voor behandeling. Voorts kozen meer van hen vrouwen als slachtoffer en waren zij minder vaak zelf slachtoffer van seksueel misbruik.

Een volgende indeling is mogelijk op basis van de *relatie* tussen dader en slachtoffer, bijvoorbeeld incestplegers, versus niet-incestplegers. O'Brien (1991) vergeleek deze twee groepen (N=170). Jeugdige incestplegers bleken vaker misbruik te hebben gepleegd dan niet-incestplegers. Zij pleegden langer seksueel grensoverschrijdend gedrag en hun misbruik bestond vaker uit anale of vaginale penetratie. Worling (1995) vergeleek eveneens deze beide groepen (N=60), waarbij bij de incestplegers vaker sprake bleek van ernstige gezinsproblemen en van eigen slachtofferschap.

Een typologie naar *leeftijd van de jeugdige dader*, bijvoorbeeld prepuber, puber en adolescent is eveneens voorstelbaar, maar voor zover bekend nooit uitgewerkt.

O'Brien & Bera (1986) hebben een typologie ontwikkeld die vooral gebaseerd is op de *persoon* van de (volwassen) dader. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen 6 typen solodaders en de groepspleger. De volgende typen solodader worden onderscheiden: de naïeve experimenteerder, de niet gesocialiseerde ontuchtpleger, de pseudo-gesocialiseerde ontuchtpleger, de seksueel agressieve delinquent, de seksueel obsessieve delinquent en de impulsgestoorde zedendelinquent. Deze indeling is klinisch van oorsprong en niet empirisch getoetst. Opvallend is dat genoemde auteurs, voor zover bekend als eersten, de groepsplegers als een apart subtype beschrijven, waarbij wordt gesteld dat de prognose wat betreft seksuele recidive voor dit type pleger tamelijk goed is.

Weinrott (1996) merkte op dat, hoewel het algemeen geaccepteerd is dat jeugdige zedendelinquenten die kinderen misbruiken anders zijn dan degenen die leeftijdgenoten misbruiken, beide typen in de meeste onderzoeken tot één groep worden gereduceerd. De *leeftijd van het slachtoffer* wordt door Weinrott derhalve tot een mogelijk indelingscriterium gemaakt. Uit een meta-analyse uitgevoerd door Graves (geciteerd door Weinrott, 1996), blijken 3 subtypen naar voren te komen: de pedofiele jongere, de leeftijdgenootmisbruiker en een ongedifferentieerde, groep, die een veelheid aan delicten vertoont. Prentky *et al.* (2000) maakten een indeling waarbij vooral de leeftijd van het slachtoffer een onderscheidend criterium is (N=96). Kindmisbruikers vormden 69% van de groep en verkrachters van leeftijdgenoten 13%. Voorts beschreven zij drie kleine groepen (totaal 12%) en een niet classificeerbare groep van 6%. Hsu & Starzinsky (1990) vergeleken jeugdige verkrachters van leeftijdgenoten (N=15) met jeugdige kindmisbruikers (N=17). Bij de verkrachters van leeftijdgenoten was er vaker sprake van een verschillende culturele achtergrond tussen dader en slachtoffer en van alcohol- en/of druggebruik bij de dader. Worling (1995) vergeleek jeugdige zedendelinquenten die een jonger meisje als slachtoffer kozen (N=29) met daders die vrouwelijke leeftijdgenoten of volwassen vrouwen (N=27) als slachtoffer kozen. Hij vond geen verschillen in eigen slachtofferschap van de daders, interpersoonlijk functioneren, zelfbeeld en attitudes op seksueel gebied. Hagan & Cho (1996) vergeleken behandelresultaten van jeugdige verkrachters van leeftijdgenoten (N=50) met die van jeugdige kindmisbruikers (N=50). Zij vonden geen verschil tussen beide groepen met betrekking tot seksuele en algemene recidive. Långström *et al.* (2000) kwamen tot een indeling in 5 clusters (N=56), waarbij 2 clusters adolescentie slachtoffers betroffen (bekenden en onbekenden), 2 clusters pre-pubescente slachtoffers (bekenden en onbekenden) en 1 cluster *hands-off* delicten. De diverse clusters vertoonden geen verschillen in algemene recidivepatronen, maar wel met betrekking tot seksuele recidive, waarbij met name de *hands-off* groep veelvuldig bleek te recidiveren. Hagen *et al.* (2001) vergeleken jeugdige verkrachters van leeftijdgenoten (N=50), jeugdige kindmisbruikers (N=50), met andere jeugdige delinquenten (N=50) en niet-delinquenten (N=50). Jeugdige zedendelinquenten

bleken op seksueel vlak vaker te recidiveren dan de twee andere dadergroepen, waarbij de kindmisbruikers het meest recideerden.

Hunter *et al.* (2003) maakten eveneens onderscheid tussen kindmisbruikers, door hen gedefinieerd als: zij die een prepuber tot slachtoffer maakten (N=157), en leeftijdgenootmisbruikers (N=25): zij die een puber of ouder iemand tot slachtoffer maakten. De kindmisbruikers bleken in psychosociaal opzicht minder adequaat te functioneren. Zij maakten minder gebruik van agressie tijdens hun delict en zochten hun slachtoffers meer in familieverband. Hoewel de resultaten van de diverse onderzoeken elkaar soms tegenspreken, wordt algemeen gevonden dat het psychosociaal functioneren van de kindmisbruikers minder adequaat is dan dat van de leeftijdgenootmisbruikers.

Uit dit literatuuroverzicht blijkt dat diverse nogal verschillende typologieën van jeugdige zedendelinquenten zijn voorgesteld. Het is niet mogelijk om alle typologieën te verenigen in één meta-typologie. Daartegen pleit ook, dat een aantal typologieën is ontwikkeld op basis van kleine steekproeven of klinische inzichten. De diverse typologieën overziend, blijkt echter een aantal onderscheidende criteria terug te keren. Het eerste criterium heeft betrekking op het feit of er een *hands-on* of een *hands-off* zedendelict is gepleegd. Een ander regelmatig terugkerend indelingscriterium is of de jongere leeftijdgenoten of kinderen heeft misbruikt.

1.4 Risicotaxatie bij jeugdige daders

Het identificeren van subgroepen zou dienen bij te dragen aan een nauwkeuriger schatting van recidiverisico en nuttig kunnen zijn om tot een meer adequaat hulpaanbod voor de te onderscheiden groepen te komen. Daarmee kan een typologie ook prospectief zinvol zijn. Geen van de bestaande risicotaxatie-instrumenten voor jeugdige zedendelinquenten maakt echter onderscheid tussen subtypen jeugdige zedendelinquenten. Zo zouden de risicofactoren voor herhaling bij Piet, uit de voorbeelden waarmee dit hoofdstuk begon, volgens bestaande risicotaxatie-instrumenten, gelijk zijn aan die bij Samir. Ook de twee meest bekende risicotaxatie-instrumenten voor jeugdige zedendelinquenten (J-SOAP II, *Juvenile Sex Offender Assessment Protocol*, van Prentky & Righthand, 2003 en de ERASOR, *Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offence Recidivism*, van Worling & Curwen, 2001) beschrijven risicofactoren voor de *hele* groep jeugdige zedendelinquenten.

De J-SOAP II (voor de Nederlandse situatie vertaald en bewerkt: J-SOAP D (Bullens *et al.*, 2005) bestaat uit 28 items, verdeeld over 4 schalen. De eerste twee schalen meten statische factoren en bevatten items die te maken hebben met seksuele preoccupatie en impulsiviteit/antisociaal gedrag. De twee laatste schalen meten dynamische factoren en zijn gerelateerd aan interventies en aanpassing aan de samenleving.

Tabel 1.2 J-SOAP II

I Seksuele drang/preoccupatie	
1.	Eerdere aangiften van seksuele delicten.
2.	Aantal slachtoffers van seksuele delicten.
3.	Mannelijk en minderjarig slachtoffer.
4.	Periode waarin seksuele delicten zijn gepleegd.
5.	Mate van planning van seksueel delict(en).
6.	Geseksualiseerde agressie.
7.	Seksuele behoeften en seksuele preoccupatie.
8.	Geschiedenis van seksueel misbruik.
II Impulsief, antisociaal gedrag	
9.	Discontinuïteit van ouders/verzorgers.
10.	Voortdurend aanwezige woede.
11.	Gedragsproblemen op school.
12.	Geschiedenis van gedragsstoornissen.
13.	Antisociaal gedrag van de jongere.
14.	Eventuele aangifte/arrestatie voor 16e jaar.
15.	Verschillende typen delicten.
16.	Lichamelijke mishandeling en/of blootstelling aan geweld in gezin.
III Interventies	
17.	Verantwoordelijkheid nemen voor het/de delict(en).
18.	Intrinsieke motivatie om te veranderen.
19.	Begrip van risicofactoren en toepassing.
20.	Inlevingsvermogen.
21.	Berouw en schuld.
22.	Afwezigheid van cognitieve vervormingen.
23.	Adequate contacten met leeftijdgenoten.
IV Stabiliteit thuissituatie/leefgemeenschap samenleving	
24.	Omgang met/beheersing van seksuele behoeften.
25.	Omgang met/beheersing van woede.
26.	Stabiliteit van de huidige leefsituatie.
27.	Stabiliteit met betrekking tot school/werk.
28.	Bewijs van positieve steunnetwerken.

De ERASOR omvat 25 items, die rondom 4 thema's zijn gegroepeerd: seksuele interesse en gedragingen, misbruikgeschiedenis, psychosociaal functioneren en gezins- en omgevingsfactoren.

Tabel 1.3 ERASOR

I Seksuele interesse/seksueel gedrag	
1.	Deviante seksuele belangstelling (jongere kinderen, geweld).
2.	Obsessieve seksuele belangstelling.
3.	Attitudes die seksueel misbruik ondersteunen.
4.	Geen bereidwilligheid om deviante seksuele belangstelling/attitudes te veranderen.
II Geschiedenis van seksueel misbruik	
5.	Ooit 2 of meer slachtoffers misbruikt.
6.	Ooit hetzelfde slachtoffer 2 of meer keren misbruikt.
7.	Voorafgaande sancties door volwassenen vanwege seksueel misbruik.
8.	Bedreiging van, of gebruik van geweld/wapens gedurende het delict.
9.	Ooit een kind seksueel misbruikt.
10.	Ooit een vreemde misbruikt.
11.	Veelsoortige keuze van slachtoffers.
12.	Ooit een mannelijk slachtoffer misbruikt.
13.	Verschillende soorten van misbruikgedrag.
III Psychosociaal functioneren	
14.	Antisociale interpersoonlijke oriëntatie.
15.	Gebrek aan intieme relaties met leeftijdgenoten/sociale isolatie.
16.	Negatieve contacten met leeftijdgenoten en beïnvloeding.
17.	Interpersoonlijke agressie.
18.	Recente woede-uitbarsting of negatief affect.
19.	Onvoldoende zelfcontrole en impulsief gedrag.
III Gezins- en omgevingsfunctioneren	
20.	Stressvolle gezinsomstandigheden.
21.	Problematische ouder-kind relatie/ouderlijke afwijzing.
22.	Ouders die specifiek delictgericht onderzoek en behandeling niet ondersteunen.
23.	Omgeving die mogelijkheden tot recidive creëert.
24.	Geen ontwikkeling of praktijk van realistische preventieplannen.
25.	Onvolledige op recidivevermindering gerichte behandeling.

De empirische onderbouwing van beide risicotaxatie-instrumenten is nog vrij beperkt. Er zijn sterke overeenkomsten tussen beide instrumenten, waarbij opvalt dat er sprake is van een diversiteit aan risicofactoren, gerelateerd aan onder meer seksueel misbruik, gezinsfactoren, contacten met leeftijdgenoten en antisociaal gedrag in het algemeen. In feite zijn deze instrumenten een afspiegeling van de complexe achtergrond van seksueel misbruik en van de visie dat seksueel misbruik multi-factorieel is bepaald. Een relatief zwak punt bij beide instrumenten is dat zij vrijwel alleen risicofactoren en nauwelijks beschermende factoren bevatten, zoals bijvoorbeeld de SAVRY (Lodewijks *et al.*, 2003),

een instrument dat zich richt op het voorspellen van algemene recidive bij jongeren. Prentky & Righthand (2003) leggen, in vergelijking tot Worling & Curwen (2001), meer nadruk op antisociale tendenties en op dynamische factoren die gekoppeld zijn aan interventies. Worling & Curwen belichten de seksuele aspecten explicieter. Het is daardoor voorstelbaar dat het ene subtype potentiële recidivist beter via de J-SOAP II geïdentificeerd zal worden en het andere subtype beter door de ERASOR. Voorts is het goed mogelijk dat er voor elk type dader andere combinaties van risicofactoren gelden.

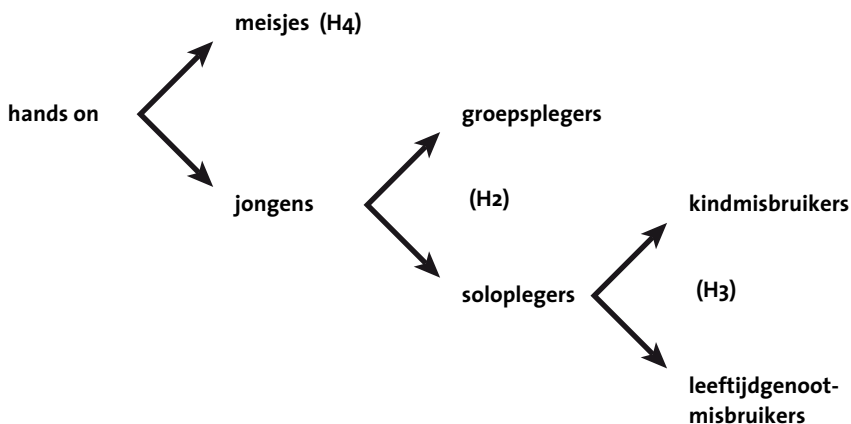
1.5 Naar een taxonomie voor jeugdige zedendelinquenten

De keuze voor een typologie van jeugdige daders van zedendelinquenten impliceert dat naar een zekere taxonomie van jeugdige zedendelinquentie toegewerkt wordt. Een impliciete aanname daarbij is dat de subtypen in hoge mate uitsluitend zijn: er wordt niet van uitgegaan dat daders als meerdere subtypen tegelijk te classificeren zijn. Of dit zo is, dient onderzoek uit te wijzen. De taxonomie die in dit proefschrift centraal staat, is als volgt opgebouwd.

Allereerst wordt in dit proefschrift de keuze gemaakt om alleen *hands-on* daders te beschrijven; er wordt algemeen vanuit gegaan dat de problematiek van *hands-off* daders in kwalitatief en kwantitatief opzicht verschilt van de *hands-on* daders.

Figuur 1.1 Onderscheiden subtypen

hands off

De taxonomie die in dit proefschrift centraal staat, wordt grafisch weergegeven in Figuur 1.1. Tussen haakjes staat telkens weergegeven in welk hoofdstuk een bepaalde groep daders

wordt besproken of een bepaalde vergelijking wordt gemaakt. De taxonomie is op grond een aantal argumenten tot stand gekomen.

In de literatuur is allereerst nauwelijks onderzoek verricht naar vrouwelijke (jeugdige) daders van zedendelicten ook al wordt ook hier algemeen aangenomen dat de problematiek van vrouwelijke daders van zedendelicten wezenlijk verschilt van die van mannelijke daders. In dit proefschrift wordt derhalve een eerste onderscheid gemaakt tussen meisjes en jongens die een zedendelict hebben gepleegd. Meisjes zedendelinquenten worden in dit proefschrift in hoofdstuk 4 besproken.

Een volgend voor de hand liggend indelingscriterium, gezien het feit dat het overgrote deel van de jeugdcriminaliteit in groepsverband plaatsvindt, is die tussen de mannelijke solo- en de groepsdader. Met uitzondering van O'Brien & Bera (1986) is deze groep nauwelijks beschreven. Verschillen tussen groeps- en solodaders worden besproken in hoofdstuk 2.

Binnen de groep solodaders wordt door de meeste auteurs de leeftijd van het slachtoffer het belangrijkste onderscheidende criterium wordt geacht. Met andere woorden: misbruikt de dader jonge kinderen (over het algemeen gedefinieerd als een prepuberaal kind, met een leeftijdsverschil van minimaal 5 jaar tot de dader) of misbruikt hij iemand van zijn eigen leeftijd dan wel een ouder persoon. Verschillen tussen leeftijdgenoot- en kindmisbruikers worden besproken in hoofdstuk 3. Bij de indeling van daders als groepsdader, leeftijdgenoot- of kindmisbruiker worden de definities gebruikt zoals weergegeven in tabel 1.4.

Tabel 1.4 Indeling in subtypen voor jongens die een hands-on zedendelict hebben gepleegd

	definitie
groepsdader	pleegt een zedendelict met minimaal één mededader
kindmisbruiker	solistische dader die een prepuberaal kind, dat minimaal 5 jaar jonger is, seksueel misbruikt
leeftijdgenootmisbruiker	solistische dader die iemand van eigen leeftijd of een ouder persoon seksueel misbruikt

Een indeling in typen daders zal overig nooit volledig sluitend zijn: er zijn altijd daders die meerdere vormen van seksuele delicten plegen (de zogenaamde 'mixers'), of daders die na zekere tijd overgaan op een ander type delict (de zogenaamde 'cross-over').

1.6 Aannamen

Omdat er in beperkte mate empirisch onderzoek naar de subtypen jeugdige zedendelinquenten is verricht, is relatief weinig bekend over de achtergronden van de diverse subtypen. In hoeverre verschillen zij wat betreft persoonlijkheids-, gezins- en andere achtergrondkenmerken?

Daarnaast is de vraag in hoeverre delictkenmerken, delictgeschiedenis verschillen per subtype. Van groot belang is ten laatste de vraag in hoeverre de subtypen verschillen in recidiverisico, recidivepatronen en risicofactoren voor recidive.

Op grond van het voorafgaande komen wij tot een drietal aannamen, die de leidraad zullen vormen voor deze dissertatie.

De *eerste* aanname is dat aangezien dé jeugdige zedendelinquent niet bestaat, het noodzakelijk is om subgroepen te identificeren. Deze subgroepen verschillen niet alleen op het gebied van persoonlijkheidskenmerken, gezinskenmerken en andere achtergrondkenmerken, maar ook wat betreft delictgeschiedenis, delictkenmerken en recidivepatronen. De *tweede* aanname is dat voor de diverse subtypen andere risicofactoren samenhangen met recidive. De *derde* aanname is dat behandeling voor alle subtypen correleert met een afname van recidiverisico en dat het identificeren van subgroepen en de daarbij behorende risicofactoren kan leiden tot een nog meer toegespitst behandelaanbod.

1.7 Opbouw van dit proefschrift

Om te onderzoeken of er sprake is van een valide taxonomie bij jeugdige zedendelinquenten, is gestart mannelijke solodaders te vergelijken met mannelijke groepsdaders. Dit is in *hoofdstuk 2* beschreven. Vervolgens is er een differentiatie gemaakt binnen de groep mannelijke solodaders, namelijk de kindmisbruikers en de leeftijdgenootmisbruikers. De beide groepen zijn beschreven in *hoofdstuk 3*.

Deze beide onderzoeken zijn gebaseerd op dossieronderzoek. Deze dossiers zijn afkomstig van het toenmalige ABJ (Ambulant Bureau Jeugdwelzijnzorg), waar veel ervaring is opgedaan met ambulante diagnostiek en behandeling van jeugdige zedendelinquenten. De zo onderzochte populatie jeugdige zedendelinquenten is groot en heeft voldoende spreiding in aard en ernst van de achtergrondproblemen. De kwaliteit van de metingen is relatief hoog, aangezien de metingen door getrainde observatoren zijn verzameld.

Vervolgens is een groep meisjes onderzocht die een zedendelict hebben gepleegd. Dit wordt beschreven in *hoofdstuk 4*. Deze dossiers werden verkregen via diverse instellingen zoals het ABJ, Harreveld (residentieel behandelinstituut), Rutgers-Nisso Groep, Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming.

In de eerste drie hoofdstukken worden zo de achtergrondkenmerken van de verschillende subtypen beschreven. Daarmee wordt de retrospectieve validiteit van de taxonomie onderzocht.

In de laatste twee onderzoeken gaat het vooral om de relatie tussen de genoemde subtypen en recidive na behandeling. Recidive is bepaald via gegevens van de Centrale Justitiële Documentatie te Almelo. Een eerste onderzoek, beschreven in *hoofdstuk 5*, betreft (op Jongerenhuis Harreveld) residentieel behandelde jeugdige zedendaders; binnen deze groep zijn verschillen tussen kind- en leeftijdgenootmisbruikers onderzocht. Harreveld is

een landelijk werkende Justitiële Jeugdinrichting alwaar jeugdigen gesloten en besloten behandeld worden. In Harreveld wordt de indeling obsessieve en opportunistische pleger gehanteerd. Deze indeling blijkt in de praktijk vrijwel overeen te komen met de eerder gehanteerde indeling tussen kind- en leeftijdgenootmisbruikers. Groepsdaders blijken vrijwel niet voor te komen in de populatie van Harreveld. Het laatste onderzoek, beschreven in *hoofdstuk 6*, betreft een groep door het ABJ of De Waag ambulant behandelde jeugdige zedendelinquenten, die is vergeleken met een groep niet-specifiek behandelde jeugdige zedendelinquenten. In dit onderzoek is eveneens onderscheid gemaakt in recidive, recidivepatronen en risicofactoren voor recidive tussen de drie onderscheiden subtypen. Met deze twee laatste onderzoeken wordt de prospectieve/predictieve validiteit van de taxonomie onderzocht.

Tot slot worden in *hoofdstuk 7* de conclusies beschreven. Tabel 1.5 vat de opzet van het proefschrift nog eens samen.

Tabel 1.5 Onderwerpen van de hoofdstukken

	achtergronden	recidivegegevens
groepsdaders	hoofdstuk 2	hoofdstuk 6
kindmisbruikers	hoofdstuk 2 en 3	hoofdstuk 5 en 6
leeftijdgenootmisbruikers	hoofdstuk 2 en 3	hoofdstuk 5 en 6
meisjes	hoofdstuk 4	

Jeugdige zedendelinquenten: verschillen tussen groeps- en solodaders

Hendriks, J. & Bijleveld, C. (1999). Jeugdige zedendelinquenten: verschillen tussen groeps- en alleenplegers. *Delikt en Delinkwent*, 29, 722-736.

Dit artikel is eveneens internationaal gepubliceerd:

Bijleveld, C. & Hendriks, J. (2003). Juvenile sex offenders: differences between group and solo offenders. *Psychology, Crime & Law*, 9 (3), 237-245.

Dit hoofdstuk is een bewerking van bovengenoemde artikelen

2.1 Samenvatting

In dit artikel rapporteren we over een dossieronderzoek¹ naar verschillen in persoonlijkheids- en achtergrondkenmerken tussen solistisch en in groepsverband opererende jeugdige zedendelinquenten. Zoals verondersteld blijken solodaders significant neurotischer en impulsiever te zijn dan de groepsdaders. Daarnaast zijn zij meer spanningsbehoefstig en minder extravert. Voorts blijkt dat solodaders significant vaker zedenrecidivist en vaker zelf slachtoffer zijn van een zedenmisdrijf. Zij zijn ook significant ouder dan groepsdaders. Jeugdige groepsdaders hebben significant vaker een allochtone achtergrond. Op grond van bovenstaande resultaten zijn wij van mening dat differentiatie in de behandeling van de twee groepen jeugdige zedendelinquenten geïndiceerd is.

2.2 Inleiding

Met enige regelmaat worden we via de pers geconfronteerd met het berichten over groepen, nogal eens allochtone, jongeren die minderjarige meisjes lastig vallen in zwembaden. Het komt bij dat soort incidenten ook wel tot verkrachtingen. In de Verenigde Staten wordt in dit verband de formulering *training of a bitch of to run a train on a bitch* gebruikt (Bourgeois, 1996). Het 'ploegen' van een meisje is een term die (voor zover bekend) het eerst bij de groepsverkrachtingen in het zwembad Tropicana (Rotterdam) gebruikt werd. *Gangbang* wordt in dit verband ook wel gebezigd.

Angenent (1991) meldt dat zedendelicten gepleegd door jongeren, nogal eens in groepen plaatsvinden. In een analyse van verkrachtingszaken kwam McDermott (in Fehrenbach *et al.*, 1986) tot de conclusie dat 29% van de misdrijven gepleegd door daders onder de 21 jaar, zedendelicten waren waar meerdere daders bij betrokken waren. Boelrijk (1997) meldt op basis van politiedossiers en justitiële documentatie dat tweederde van de seksuele delicten gepleegd door minderjarigen met één of meer mededaders wordt gepleegd.

Bij verkrachting is groepsoptreden geen uitzondering.² Van alle vormen van groeps(seksueel)misbruik is groepsverkrachting de vorm die het meest voorkomt. Volgens Gidycz & Koss (1990) is er bij groepsverkrachtingen sprake van meer geweld dan bij solo-verkrachtingen. Boelrijk (1997) daarentegen meldt dat groepsverkrachting door jongeren in Nederland veelal plaatsvindt zonder excessief gebruik van geweld.

¹ De gegevens van dit onderzoek zijn verzameld door Adem Sahin; de betrouwbaarheidsanalyse is eveneens door hem uitgevoerd. De auteurs danken hem voor zijn bijdrage aan dit onderzoek.

² Vanwege de schaarse hoeveelheid literatuur over de jeugdige zedendelinquent zullen we in het hiernavolgende eveneens gebruik maken van literatuur die primair betrekking heeft op volwassenen, alsmede van observaties uit de klinische praktijk. Vanwege de eveneens schaarse literatuur over 'lichtere' zedendelicten zoals schennispleging en aanranding, zullen we ons in het hiernavolgende ook met name baseren op de literatuur over verkrachting.

Leuw (1985) rapporteert dat bij groepsverkrachting het seksuele element veelal ondergeschikt en 'toevallig' is: geweldpleging, collectieve machtsuitoefening en onderlinge machtsstrijd zijn de centrale elementen. Groepsverkrachting wordt ook gezien als initiatierite en als vorm van afstraffing van vrouwen. Holmstrom & Burgess (1980) geven aan dat een belangrijk doel van groepsverkrachting het vernederen van vrouwen in een publieke context is, zodat mannen hun gemeenschappelijke mannelijke dominantie kunnen demonstreren. Groepszedendelinquenten zouden vaak uiterst stereotype opvattingen over de relaties tussen mannen en vrouwen hebben. Scully & Marolla (1985) noemen als motief voor groepsverkrachting spanning (*kick*) en avontuur. Van belang voor de daders is de mannelijke kameraadschap en het 'presteren' onder deze omstandigheden. Zij rapporteren dat de daders veelal menen dat het slachtoffer uit was op avontuurtje of dat een vrouw alleen op straat wel een hoer moet zijn en zij er 'dus' om vraagt. In veel gevallen bleek de hoofddader, aldus Scully & Marolla, alleen een afspraak te hebben gemaakt met het latere slachtoffer en werd zij vervolgens met de overige groepsleden geconfronteerd. Groth & Birnbaum (1979) benadrukken het belang van *peer*-ondersteuning en onderlinge bevestiging. Een primair motief met betrekking tot groepsverkrachting zou, ook aldus de auteurs, zijn gelegen in de kameraadschappelijkheid met de mededaders. Het seksueel aspect van het delict is slechts het middel voor deze interactie. Het is een manier van onderlinge relatievorming of competitie, waarbij er mogelijk negatieve gevolgen bestaan voor degene die als groepslid niet actief deelneemt aan de groepsverkrachting (gezichtsverlies, uitstoting).

Ullman (1998) meldt dat er slechts één onderzoek bestaat waarin karakteristieken van individuele en groepsverkrachters met elkaar worden vergeleken. Zij verwijst daarbij naar het onderzoek van Gidycz & Koss (1990). In dit onderzoek werden onder meer de demografische achtergronden van de daders vergeleken, maar werd er niet naar de persoonlijkheidskenmerken gekeken. Terwijl veel criminologische theorieën het belang van persoonlijkheidseigenschappen in het ontstaan en vóórkomen van delinquent gedrag onderstrepen, is het opvallend dat er in de (beperkte) literatuur over groepsverkrachting nauwelijks gesproken wordt over de individuele achtergronden c.q. persoonlijkheidseigenschappen van de daders. Dergelijke informatie is niet alleen uit theoretisch oogpunt interessant, maar speelt ook bij de behandeling van zedendelinquenten een rol.

2.3 (Persoonlijks)kenmerken van (jeugdige) zedendelinquenten

Sinds de jaren tachtig wordt er wereldwijd in toenemende mate aandacht besteed aan diagnostiek en behandeling van jeugdige zedendelinquenten. De Nederlandstalige literatuur op dit gebied is echter nog vrij beperkt. Het boek 'De jeugdige zedendelinquent'

van Bruinsma (1996) vormt hierop een positieve uitzondering, hoewel ook in dit boek weinig wordt vermeld over de groepszedendelinquent. Wel zijn bijna alle groepszedendelinquenten, naar zijn ervaring, van allochtone afkomst.

Bruinsma onderscheidt, in navolging van O'Brien en Bera (1986) zeven typen zedendelinquenten. De eerste zes typen (te weten de naïeveling, de niet gesocialiseerde ontuchtpleger, de pseudo-gesocialiseerde ontuchtpleger, de seksueel agressieve zedendelinquent, de seksueel obsessief-compulsieve zedendelinquent en de impulsief gestoorde zedendelinquent) worden beschreven als solodaders. De laatste groep is de groepszedendelinquent.

Het onderscheid dat in de literatuur gemaakt wordt tussen de diverse subgroepen zedendelinquenten is veelal klinisch van oorsprong en kent zeker voor de jeugdige zedendelinquent weinig empirische onderbouwing. Zo is ook relatief weinig bekend over de persoonlijkheidskenmerken van de diverse subgroepen.

Het begrip persoonlijkheid wordt doorgaans omschreven als de consistente en stabiele manier waarop iemand zich aan wisselende omstandigheden aanpast en op uiteenlopende situaties reageert. Het totaal van 'de' persoonlijkheid wordt verondersteld te zijn opgebouwd uit een aantal persoonlijkheidseigenschappen - of gedragsdisposities - die gezamenlijk het totaal aan mogelijke gedragingen vormen. Deze persoonlijkheidseigenschappen zijn terug te brengen tot een kleiner aantal basiseigenschappen, te weten intelligentie, emotionaliteit of neuroticisme, hardheid, gewetensvolheid en extravertie. Dit laatste aspect kan onderverdeeld worden in de subbegrippen sociabiliteit, impulsiviteit en spanningsbehoefte (zie onder andere Cattell, 1946; Eysenck, 1964).

In veel onderzoek blijken deze persoonlijkheidseigenschappen te correleren met (de ernst van) delinquent gedrag, dan wel te discrimineren tussen delinquenten en niet-delinquenten respondenten (zie onder andere Hampson & Kline, 1977; Oliver *et al.*, 1993; Rogers & Bagby, 1994; Perry Hume *et al.*, 1996; Bijleveld, Bakker & Hendriks, 1998). Diverse auteurs (zie bijvoorbeeld Paunonen & Jackson, 2000) menen dat niet alle persoonlijkheidskenmerken terug te voeren zijn tot genoemde basiseigenschappen. Voorts geven zij aan dat het alleen bestuderen van de iemands persoonlijkheid via het beschrijven persoonlijkheidskenmerken van beperkte waarde is. Auto- en hetero-anamnestic gegevens zijn daarbij onontbeerlijk.

Nederlands empirisch onderzoek naar de (persoonlijkheids)kenmerken van zedendelinquenten is schaars (Frenken *et al.*, 1996). De auteurs melden dat dit geldt voor volwassen daders. Voor jeugdige zedendelinquenten geldt dit des te meer. Zij concluderen dan ook dat in onderzoeksmatig opzicht vrijwel niets bekend is van etiologische achtergronden, kenmerken of psychologische processen die Nederlandse daders van seksueel geweld zouden typeren. Genoemd wordt wel dat de sociale vaardigheden van veel daders zwak ontwikkeld zijn. Vaak wordt seksueel geweld geassocieerd met een (veelal antisociale) persoonlijkheidsstoornis. Soms speelt een

parafiele stoornis (seksuele stoornis volgens DSM-IV) als pedofilie of seksueel sadisme (American Psychiatric Association, 1995) een duidelijke rol.

Frenken (1995) beschrijft dat er bij daders van verkrachting veelal gevoelens van eenzaamheid, depressie of leegheid, veroorzaakt door spanningen of conflicten, waarneembaar zijn. Hij citeert in dit verband Knight & Prentky (1990), Marshall (1989) en Pithers (1990). De levensstijl van de verkrachter wordt daarnaast vaak gekenmerkt door impulsiviteit en grilligheid. Verkrachters zijn vaak solitair en in sociaal opzicht incompetent. De affectieve en seksuele relaties zijn veelal oppervlakkig.

Van Marle *et al.* (1995) komen tot de conclusie dat zedendelinquenten dwangmatiger en neurotischer zijn dan andere (gewelds)delinquenten. Volgens Lakey (1994) is de zedendelinquent sociaal geïsoleerd en schiet zijn impulscontrole tekort. Zijn empathische vermogens zijn beperkt, waardoor er gesproken kan worden van een lacunaire gewetensontwikkeling. Relatief vaak is de (jeugdige) zedendelinquent zelf slachtoffer van (seksueel) geweld. Oliver *et al.* (1993) noemen een negatief zelfbeeld, gevoelens van inadequatie en zelf misbruikt zijn als kenmerken.

Samenvattend wordt in de literatuur aan de (jeugdige) zedendelinquent een aantal persoonlijkheidskenmerken toegeschreven die in relatief sterke mate aanwezig zouden zijn. Het gaat daarbij om een hoge mate van neuroticisme (als gevolg van een negatief zelfbeeld, onvoldoende mogelijkheden spanningen te reduceren en beperkte sociale vaardigheden), een hoge mate van impulsiviteit, een geringe sociabiliteit en een beperkte gewetensontwikkeling als gevolg van onvoldoende empathische vermogens. Intelligentie wordt in de meeste publicaties niet als een onderscheidende factor beschouwd.

Gezien de invloed van de mededaders, de overmachtsituatie en de specifieke motieven die in de literatuur genoemd worden in geval van groepsverkrachting, kan de vraag gesteld worden of de persoonlijkheidskenmerken van de solodaders eveneens kenmerkend zijn voor de groepsdaders. Angenent (1991) meldt in dit verband dat de jongeren die louter solistisch delicten plegen, zoals bij jeugdige zedendelinquenten vaak het geval is, meer achtergrondproblemen en emotionele stoornissen hebben.

2.4 Onderzoeksvragen

Uit het bovenstaande kan afgeleid worden dat er bij solodaders vaak sprake is van psychische problemen en dat deze samenhangen met het seksuele delict. Aangezien het aannemelijk is dat groepsdaders mede handelen onder invloed van het groepsproces en andere motieven dan bij solodaders een rol lijken te spelen, is het te verwachten dat bij de groepsdader minder psychische problemen aanwezig zijn dan bij de solodader. Onze hypothese luidde derhalve dat solodaders neurotischer, impulsiever en minder extravert zijn dan de groepsdaders. Wij hadden geen specifieke hypothese over de richting van de verschillen in spanningsbehoefte, intelligentie en gewetensvorming.

Verwacht werd voorts dat groepsdaders relatief vaak allochtoon zouden zijn. Tevens werd aangenomen dat solodaders vaker zelf slachtoffer van seksueel misbruik waren. Gezien de indruk dat het groepsproces een bepalende rol speelt bij groepsdaders, werd er door ons van uitgegaan dat het vooral ging om een situationeel bepaald delict. Bij solodaders werd verwacht dat het ging om een delict dat meer in hun gedragsrepertoire verankerd zat: wij vermoedden daarom dat solodaders vaker zedenrecidivist zouden zijn dan groepsdaders.

2.5 Methode

2.5.1 Steekproef

De onderzoeksgroep bestond uit 100 mannelijke jeugdige zedendelinquenten, bij wie in de periode 1991 tot het eerste kwartaal van 1996 bij het Ambulant Bureau Jeugdwelzijnszorg (ABJ) te Leiden een persoonlijkheidsonderzoek is verricht. Vrouwelijke zedendelinquenten werden uitgesloten, aangezien het om een zeer klein aantal ging, en de problematiek naar verwachting van andere aard was. Voor alle jongeren geldt dat zij een actieve rol hadden gespeeld bij het zedendelict dat de aanleiding vormde voor het persoonlijkheidsonderzoek; onder de groepsdelinquenten bevonden zich derhalve geen 'meelopers'. Alle gegevens in dit onderzoek zijn afkomstig uit de dossiers, die waren opgebouwd ten behoeve van justitiële instanties zoals rechtbanken, de Raad voor de Kinderbescherming en (gezins)voogdij-instellingen. Alle dossiers bevatten het verslag van een psychologisch onderzoek, dat bestond uit een aantal standaard vragenlijsten, een intelligentietest en een interview met de jongere en zijn ouders/verzorgers. Daar waar dit door de toenmalige rapporteur noodzakelijk werd geacht, is informatie opgevraagd bij derden: een leerkracht, een voogd of de jeugdreclasseringsambtenaar. In alle gevallen is de reden voor de aanvraag vermeld en bestaan er kopieën van de processen-verbaal. Wanneer relevante informatie van de Raad voor de Kinderbescherming of behandelingsinstellingen aanwezig was, is deze bij de beoordeling betrokken.

Vanaf de startdatum van het onderzoek (maart 1996) is in de tijd terug gegaan, en zijn dossiers verzameld tot een totaal van 100 dossiers bereikt was. Daarmee is de onderzoeksopzet een retrospectief ex post facto design (Campbell & Stanley, 1966).

2.5.2 Variabelen

Sociale en demografische variabelen bevatten informatie omtrent de gezinsachtergrond (volledig gezin, onvolledig gezin, geen gezin), feitelijke woonsituatie, etniciteit, opleiding, en

slachtofferschap seksueel geweld. Deze variabelen zijn gescoord op basis van de beschikbare informatie in de dossiers.

Voor het meten van de *persoonlijkheidsvariabelen* neuroticisme, impulsiviteit, extraversie, spanningsbehoefte en intelligentie wordt in de ABJ-rapportages gebruik gemaakt van alom gebruikte, gestandaardiseerde en gevalideerde *self-report* vragenlijsten. Neuroticisme was gemeten met behulp van de NPV(J) (Junior) Nederlandse Persoonlijkheids Vragenlijst (Luteijn *et al.*, 1985; Luteijn *et al.*, 1989), de ATL Adolescenten Temperament Lijst (Feij & Kuiper, 1984) en de ABV(K) Amsterdamse Biografische Vragenlijst (Wilde, 1970; Van Dijk & Wilde, 1982). Extraversie was gemeten met behulp van de NVM, Nederlandse verkorte MMPI (Luteijn & Kok, 1995), ATL en de ABV(K). Impulsiviteit en spanningsbehoefte waren gemeten met de ATL. Met behulp van de handleidingen waren de waarden op deze persoonlijkheidsvariabelen gecategoriseerd in 'hoog', 'boven gemiddeld', 'gemiddeld' en 'beneden gemiddeld'. Intelligentie was gemeten met behulp van de WISC-RN (De Bruyn *et al.*, 1986) of de Raven (Raven, 1938). Conform de geldende normwaarden zijn de IQ-scores van de jongens omgezet in de categorieën 'verstandelijk gehandicapt' (lager dan 70), 'zwakbegaafd' (70-85), 'gemiddeld' (85-115) 'begaafd' (115-130), 'zeer begaafd' (hoger dan 130).

Iedere rapportage bevatte een verslag van het onderzoek, waarin de psychometrische bevindingen werden gerapporteerd. In voorkomende gevallen werden de psychometrische bevindingen gecombineerd met klinische indrukken uit observatie en gesprekken, en met informatie uit andere bronnen, zoals informatie over het gedrag van de jongere op school, of informatie die uit eerdere rapportages voorhanden was. Gewetensontwikkeling is bepaald op basis van rapportage daarover in het dossier. De gewetensontwikkeling van jongens zonder spijt of inlevingsvermogen werd als 'zeer gebrekkig' beoordeeld. De gewetensontwikkeling van jongens die slechts spijt toonden vanwege de negatieve gevolgen voor henzelf werd als 'gebrekkig' benoemd. Jongens die slechts spijt toonden omdat zij meenden dat dit van hen verwacht werd, werden ingedeeld in de categorie 'onvoldoende of lacunair ontwikkeld geweten'. De gewetensontwikkeling van jongens die zowel spijt betoonden als die zich, cognitief en emotioneel, in hun slachtoffer konden verplaatsen, werd als 'voldoende' bestempeld. Van 13 jongens was het onmogelijk de gewetensontwikkeling te bepalen, omdat zij het delict ontkenden. Deze jongens hebben we in een aparte categorie 'ontkenning van het delict' ingedeeld.

Een tweede beoordelaar heeft uit 20 *at random* gekozen dossiers op onafhankelijke wijze de persoonlijkheidsvariabelen nogmaals gescoord. Alle betrouwbaarheden lagen op of boven de 0.80 (correlatiecoëfficiënt) en kunnen derhalve als goed beschouwd worden.

De in de steekproef voorkomende delicten zijn onderverdeeld in delicten die alleen of in groepsverband zijn gepleegd. Een delict gepleegd in groepsverband definiëren wij als een delict waaraan minimaal twee personen ebben deelgenomen. De delicten zijn onderverdeeld in aanranding, verkrachting of andere zedendelicten. Telkens is het delict gescoord dat de aanleiding vormde voor het persoonlijkheidsonderzoek. Dit hoeft niet per

definitie het ernstigste delict te zijn waarvoor de betrokken jongere ooit is gedagvaard, hoewel de ervaring leert dat dit vrijwel altijd wel het geval is (Bijleveld *et al.*, 1998). Tevens zijn eerdere (zeden)delicten gescoord. Genoemde variabelen zijn de *delictvariabelen*.

2.5.3 Analysemethode

Voor de beschrijving van de groep jeugdige zedendelinquenten in termen van delicten, achtergrondkenmerken en persoonlijkheidsvariabelen, is gebruik gemaakt van gemiddelden en frequentietellingen. Gezien de mogelijk scheve verdeling van de persoonlijkheidsvariabelen, is gekozen voor non-parametrische toetsing (Mann-Whitney toets) van de verschillen. Er is telkens tweezijdig getoetst.

2.6 Resultaten

Van de groep van 100 jeugdige zedendelinquenten bleken er 63 solistisch een zedendelict te hebben gepleegd, 36 hadden een zedendelict in groepsverband gepleegd. Van één jongen kon dit uit het dossier niet bepaald worden. De gegevens van deze jongen hebben we van verdere analyse buitengesloten. Er waren geen daders die zowel een groepsdelict als een solodelict hadden gepleegd.

De gemiddelde leeftijd van de jongens in de dossiers was 15 jaar en 1 maand; de jongsten waren 12 jaar en de oudsten 17 jaar. Van de totale onderzoeksgroep was 59% van Nederlandse etniciteit, 13% Antilliaans, 6% Surinaams, 4% Marokkaans en 16% had een gemengde of andere etnische achtergrond.

De helft van de jongens kwam uit een volledig gezin, 37% woonde bij een van de ouders en 5% woonde in een internaat of tehuis. Ongeveer 10% van de jongens woonde bij een andere familie dan de eigen.

Drie procent van de daders zat nog op de basisschool. Bijna een kwart van de jongens volgde speciaal voortgezet onderwijs. De helft volgde een beroepsopleiding of had deze al afgerond. Tien procent van de jongens had het voortgezet onderwijs afgebroken, en de resterende 13% volgde een MAVO, HAVO of VWO opleiding.

Drie jongens van wie het zedendelict schennispleging was, zijn buiten de analyse gelaten; de resterende groep bevatte derhalve 96 jongens. De ontkennende daders zijn niet buiten de analyses gelaten. Overigens zou dit niet van invloed geweest zijn op de hier vermelde resultaten.

Van de groepsdaders hadden 87% een verkrachting gepleegd en 13% een aanranding. Van de solodaders hadden 61% een verkrachting gepleegd en 39% een aanranding. In 4% van de gevallen ging het om incest die niet verder werd onderverdeeld in verkrachting en aanranding.

Tabel 2.1 Verschillen in persoonlijkheidskenmerken tussen solo- en groepsdaders

	solodaders	groepsdaders	significantie
neuroticisme ³	2.09 (sd=1.11)	2,81 (sd=1.14)	$p < .010$, $Z=2.613$
impulsiviteit ⁴	2.26 (sd=1.25)	3.00 (sd=1.18)	$p < .025$, $Z=2.437$
extraversie ⁵	3.63 (sd=1.23)	3,13 (sd=1.20)	$p < .050$, $Z=1.968$
spanningsbehoefte ⁶	2.44 (sd=1.25)	3.10 (sd=1.02)	$p < .050$, $Z=1,899$
intelligentie ⁷	3.71 (sd=0.95)	4.06 (sd=0.89)	ns
gewetensontwikkeling ⁸	2.04 (sd=0.66)	2.32 (sd=0.70)	ns

Uit de vergelijking van de scores op de persoonlijkheidsvariabelen voor die groepsdaders en de solodaders, bleek dat de groepsdaders veelal binnen de gemiddelde *range* op de persoonlijkheidsvariabelen scoren; de solodaders wijken daar grosso modo in negatieve zin van af. Uit toetsing van de verschillen blijkt dat de solodaders significant neurotischer en significant impulsiever zijn en een significant hogere spanningsbehoefte hebben dan de groepsdaders. De groepsdaders scoorden significant hoger op extraversie. Geen significante verschillen werden gevonden in gewetensvorming en intelligentie. Er is sprake van een significante interactie tussen een aantal factoren. Zo correleert een hoge mate van neuroticisme met een lage mate van extraversie en correleert een hoge mate van spanningsbehoefte met een hoge mate van impulsiviteit.

De solodaders blijken significant ($p < .05$, $Z=2.188$) ouder te zijn dan de groepsdaders; het gemiddelde verschil bedraagt 8 maanden. De groepen blijken niet significant te verschillen in gezinsachtergrond, woonsituatie, opleiding en de mate waarin andere dan zedendelicten in het verleden waren gepleegd. Groepsdaders bleken significant vaker een niet-Nederlandse achtergrond te hebben ($p < .01$, $\chi^2=7.552$). Nadere inspectie van de verschillen laat zien dat met name Antilliaanse jongens oververtegenwoordigd waren. Waar slechts 3% van de groepsdaders slachtoffer van seksueel geweld was, bleek dat dit voor 28% van de solodaders gold; dit verschil is significant ($p < .01$, $\chi^2=9.828$). Solodaders bleken significant vaker eerder zedendelicten te hebben gepleegd ($p < .01$, $\chi^2=7.552$). Gegevens hieromtrent bestaan uit een combinatie van officiële justitiële informatie en zelfrapportage. Overigens bleek dat de solodaders in 40% van de gevallen reeds meerdere zedendelicten tegen meerdere personen hadden gepleegd. Daarmee blijken de solodaders in onze onderzoeksgroep meer dan 4 keer zo vaak zedenrecidivist. De verschillen in aantallen en soorten eerder gepleegde zedendelicten kunnen daarnaast ten dele toe te schrijven zijn aan

3 Spreiding 1-4: een lagere score betekent neurotischer.
4 Spreiding 1-4: een lagere score betekent impulsiever.
5 Spreiding 1-5: een lagere score betekent extravert.
6 Spreiding 1-4: een lagere score betekent spanningsbehoeftiger.
7 Spreiding 1-5: een hogere score betekent intelligenter.
8 Spreiding 1-3: een hogere score betekent gewetensvoller.

het feit dat de solodaders gemiddeld iets ouder zijn. Gezien de grootte van de verschillen verwachten wij dat hier echter slechts een zeer gedeeltelijke verklaring in gevonden kan worden.

Geen significante verschillen werden gevonden met betrekking tot delictgeschiedenis met betrekking tot overige delicten.

2.7 Discussie

De in dit onderzoek gebruikte gegevens zijn afkomstig uit dossiers. Dit heeft het voordeel dat de dataverzameling als het ware prospectief heeft plaatsgevonden: de dataverzameling kan niet beïnvloed zijn door de vraagstelling van het onderzoek. Tegelijkertijd zijn hier de persoonlijkheidskenmerken vastgesteld *nadat* het delict was gepleegd, en zou daarvan enige vertekening kunnen zijn uitgegaan. Een ander nadeel van dossieronderzoek kan gelegen zijn in het feit dat niet alle relevante informatie verzameld is. In het algemeen geldt echter dat, hoe dichter de doelstelling van het aanleggen van het dossier ligt op de doelstelling van het onderzoek waarvoor de gegevens gebruikt zouden moeten worden, des te adequater het gebruik van dossiers is. In ons geval liggen de twee doelstellingen dicht bij elkaar.

Aangezien bij het ABJ-Leiden een aanmerkelijk deel⁹ wordt verricht van alle persoonlijkheidsonderzoeken bij jongeren in Nederland ten behoeve van forensische doeleinden, en aangezien dit nog meer het geval is wanneer het gaat om daders van een zedenmisdrijf, veronderstellen we dat de onderzoeksgroep in belangrijke mate een afspiegeling vormt van de populatie jeugdige zedendelinquenten in Nederland. Vanzelfsprekend gelden dezelfde voorbehouden als in ander criminologisch onderzoek, namelijk dat alleen de selecte groep die tegen de lamp gelopen is en vervolgd wordt onderzocht wordt.

Hoewel blijkt dat de solodaders veel meer zedendelicten hebben gepleegd dan de groepsdaders, is geen verschil gevonden in soort en aantal niet-zedendelicten dat in het verleden door beide typen zedendelinquenten was gepleegd: ook de solodaders hadden veelvuldig reeds andere delicten gepleegd. Tussen de solodaders en groepsdaders konden geen verschillen worden aangetoond in gewetensvorming. Uit onze resultaten komt naar voren dat de solodaders grosso modo beantwoorden aan het beeld dat in de literatuur van de zedendelinquent wordt geschetst: neurotisch, impulsief, hoog spanningsbehoefstig en weinig extravert. Wij hadden verwacht dat de solodaders vaker zelf slachtoffer zouden zijn van seksueel geweld. Dat de jeugdige zedendelinquenten dat inderdaad rapporteerden,

⁹ Hoewel er geen exacte cijfers van de Pro Justitia-rapportages bekend zijn van de eerste helft van de jaren '90 blijkt uit vergelijking van cijfers uit de tweede helft van de jaren '90 tussen de aantallen jeugdrapportages via de FPD (Forensisch Psychiatrische Dienst) en die via het ABJ dat deze elkaar nauwelijks ontlepen. ABJ en FPD samen namen het leeuwendeel van de rapportages voor hun rekening.

verbaast derhalve niet. De rapportage van dergelijk slachtofferschap wordt ook wel als geïnterpreteerd als een manier om het eigen misbruikgedrag te verklaren of goed te praten. In de door ons gebruikte dossiers was van dergelijk slachtofferschap echter vaak ondersteuning vanuit eerdere rapportages.

Al met al blijkt de jeugdige groepszedendelinquent in onze steekproef gemiddeld een weinig deviante persoonlijkheidsstructuur te hebben. De vraag rijst in dat verband dan wel, hoe men tot het delict gekomen is dat gepleegd is. Zoals wij rapporteerden, hadden alle groepsdaders een actieve rol gespeeld. Waar het bij de solodaders regelmatig om aanrandingen ging, hadden de groepsdaders veel vaker een verkrachting gepleegd. Als we uitgaan van de assumptie dat ernstiger delicten samengaan met ernstiger psychische problemen, hadden we nog pregnanter verschillen in persoonlijkheidskenmerken mogen verwachten als we twee groepen hadden gekozen met een gelijke verdeling van aanrandingen en verkrachtingen.

In de media is wel geopperd dat het negatieve vrouwbeeld van allochtonen een rol speelt in groepszedendelicten. Hoewel allochtonen oververtegenwoordigd waren, bestond de groep groepsdaders echter toch voor iets minder dan de helft uit autochtonen. 'Het' allochtone vrouwbeeld kan dan ook geen sluitende verklaring zijn.

De onderzoeksresultaten geven ons inziens aanleiding om de vorm en de inhoud van de behandeling die de jeugdige zedendelinquent eventueel dient te ondergaan te heroverwegen. De behandeling die in Nederland aan jeugdige zedendelinquenten gegeven wordt, is veelal gedragstherapeutisch van aard, waarbij gebruik gemaakt wordt van cognitieve herstructurering. Marshall (1991) geeft aan dat er van dit type programma's het meeste rendement te verwachten valt. Een brede benadering (waarin aan diverse probleemgebieden aandacht wordt besteed en thema's zoals empathietraining, terugvalpreventie, cognitieve herstructurering en sociale vaardigheden aan bod komen) wordt voorgestaan om zodoende de kans op een positief resultaat te maximaliseren.

Behandelingsmogelijkheden voor jeugdige zedendelinquenten in ons land zijn nog relatief beperkt. Residentiële behandeling via Harreveld, en poliklinische behandeling via het ABJ zijn de meest bekende vormen. Incidenteel wordt er op een RIAGG individuele behandeling gegeven.

De resultaten van het door ons verrichte dossieronderzoek lijken een accentverschil in behandeling van enerzijds de solodader en anderzijds de groepsdader te rechtvaardigen. Voor beide groepen lijkt een brede benadering de voorkeur te genieten. Voor de groepsdader lijkt er echter meer nadruk dienen te liggen op de groepsdynamische aspecten van hun daad (beïnvloeding door mededaders), het nemen van individuele verantwoordelijkheid en op de rolsocialisatie. In hun behandeling lijkt er minder nadruk te hoeven liggen op de persoonlijkheidsfactoren, die ten grondslag zouden kunnen liggen aan het gepleegde feit. Ook aan het zogenaamde *grooming*-proces, de handelingen die de dader voorafgaande aan het delict pleegt om zijn slachtoffer zover te krijgen met hem mee te gaan of 'mee te werken' (zie: Bullens, 1996) lijkt bij groepsdaders niet veel aandacht te

hoeven worden besteed. Uit de beschikbare dossiers blijkt dat het bij hen veelal gaat om een nauwelijks gepland delict. Gezien de relatief geringe persoonlijkheidsproblematiek lijkt een relatief kortere behandeling voor groepsdader gerechtvaardigd. De vraag dient daarbij opgeworpen te worden of deze groep als aparte categorie behandeld dient te worden.

Hoewel duidelijke verschillen tussen de twee groepen jeugdige daders worden gevonden, blijft voorzichtigheid geboden wat betreft de generalisatie van de gegevens. Te allen tijde blijft zorgvuldige diagnostiek noodzakelijk om op grond daarvan een op de persoon toegesneden behandeling te kunnen adviseren.

Jeugdige zedendelinquenten: leeftijdgenootmisbruikers gecontrasteerd met kindmisbruikers¹⁰

Hendriks, J., Bijleveld, C. & Muizer, M. (2002). Jeugdige zedendelinquenten: misbruikers van leeftijdgenoten gecontrasteerd met misbruikers van kinderen. *Delikt en Delinkwent*, 32, 489-506.

Een bewerkte versie werd internationaal gepubliceerd:

Hendriks, J. & Bijleveld, C. (2004). Juvenile sexual delinquents: contrasting child abusers with peer abusers. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 12 (4), 238-250.

Dit hoofdstuk is de Nederlandse vertaling van het Engelstalige artikel.

¹⁰ De onderzoekers danken Lieke Bakker voor haar bijdrage in de dataverzameling.

3.1 Samenvatting

De aandacht die wordt besteed aan jeugdige zedendelinquenten neemt toe en parallel daaraan groeit de behoefte aan meer wetenschappelijke kennis omtrent deze groep daders. Op grond hiervan kan richting gegeven worden aan behandeling van jeugdige zedendelinquenten.

Het doel van dit onderzoek is te onderzoeken of jongeren die kinderen, die ten minste vijf jaar jonger zijn dan zichzelf, seksueel misbruiken (kindmisbruikers), verschillen van jongeren die leeftijdgenoten of oudere slachtoffers misbruiken (leeftijdgenootmisbruikers). Het onderzoek is gebaseerd op de data van psychologische onderzoeken uitgevoerd ten behoeve van rechtbanken in Nederland.

Jeugdige kindmisbruikers scoren zoals verondersteld hoger op neuroticisme, hebben meer problemen in de sociale omgang en zijn vaker gepest op school dan zij die leeftijdgenoten misbruiken. Kindmisbruikers blijken ook een negatiever zelfbeeld te hebben. Op het moment dat zij voor een persoonlijkheidsonderzoek werden doorverwezen, waren zij jonger, maar hadden zij meer zedendelicten gepleegd. Kindmisbruikers kozen in vergelijking met leeftijdgenootmisbruikers vaker jongens als slachtoffer.

De gevonden resultaten wijzen op een grotere behoefte aan psychologische interventies binnen de groep kindmisbruikers, ook al was in beide groepen een aanzienlijk percentage op jonge leeftijd slachtoffer van verwaarlozing of geweld.

3.2 Inleiding

De aandacht voor jeugdige zedendelinquenten groeit, zowel in de media als binnen de toegepaste wetenschappen, zoals de criminologie. De aandacht in de Europese wetenschappelijke literatuur blijft echter beperkt. Over het algemeen wordt aangenomen dat jeugdige zedendelinquenten, net als volwassen zedendelinquenten, een heterogene populatie vormen (Caldwell, 2002, Hunter *et al.* 2003). Ook al zijn de meeste typologieën eerder klinisch dan empirisch onderbouwd, aangenomen wordt dat subgroepen kunnen worden onderscheiden op basis van demografische en persoonlijkheidskenmerken. Deze subgroepen zouden homogeen zijn met betrekking tot hun criminele carrière en type zedendelict. Als dit zo is, is dit van belang voor behandeling van deze daders en voor recidivepreventie.

Boyd *et al.* (2000) geven aan dat het type zedendelict gerelateerd is aan de recidivekans. Er bestaat enige empirisch ondersteuning voor het gegeven dat volwassen zedendelinquenten die kinderen misbruiken op jongere leeftijd beginnen, een relatief groter aantal slachtoffers maken en hun carrière gedurende een relatief langere periode voortzetten dan andere typen zedendelinquenten (Groth *et al.*, 1982; Barbaree *et al.*, 1998; Boyd *et al.*, 2000). Het hoofddoel van ons onderzoek was te onderzoeken in welke mate dit onderscheid van toepassing is op jeugdige zedendelinquenten.

3.3 Overzicht van de desbetreffende literatuur

O'Brien & Bera (1986) onderscheiden zeven typen (niet noodzakelijkerwijs jeugdige) zedendelinquenten. De eerste zes zijn plegers die het delict alleen plegen (soloplegers); het zevende type is de groepspleger. Dit onderscheid is echter gebaseerd op de klinische praktijk en er is niet wetenschappelijk onderbouwd. Sipe *et al.* (1998) stellen voor plegers van seksuele delicten te categoriseren op basis van het type delict. Becker *et al.* (1993) onderscheiden *hands-off* delicten (zoals voyeurisme, schennispleging en obscene telefoontjes), *hands-on* delicten (aanranding en verkrachting) en pedoseksueel getinte delicten, waarbij het slachtoffer 4 of meer jaren jonger is dan de dader. *Hands-off* delicten blijken veelal te worden gepleegd jegens leeftijdgenoten of oudere slachtoffers (Davis & Leitenberg, 1987). De slachtoffers bij *hands-on* delicten zijn veelal onbekende vrouwen die even oud als of ouder zijn dan de dader (Lewis *et al.*, 1979). In het geval van pedoseksueel getinte handelingen is het slachtoffer vaak een bekende of een familielid van de dader, en vaker van het mannelijke geslacht (Davis & Leitenberg, 1987).

Persoonlijkheidsstructuur speelt een belangrijke rol wanneer gesproken wordt over typologieën voor jeugdige zedendelinquenten. Het begrip persoonlijkheid wordt doorgaans omschreven als de consistente en stabiele manier waarop iemand zich aan wisselende omstandigheden aanpast en op uiteenlopende situaties reageert. Het totaal van 'de' persoonlijkheid wordt verondersteld te zijn opgebouwd uit een aantal eigenschappen die gezamenlijk het totaal aan mogelijke gedragingen vormen. Een aantal onderzoekers heeft deze persoonlijkheidseigenschappen teruggebracht tot een klein aantal basiseigenschappen, te weten intellectueel functioneren, emotionaliteit of neuroticisme, hardheid, gewetensvolheid en extraversie. Dit laatste aspect kan onderverdeeld worden in de subbegrippen sociabiliteit, impulsiviteit en spanningsbehoefte (zie onder andere Cattell, 1946; Eysenck, 1964). In veel onderzoeken komen deze persoonlijkheidseigenschappen naar voren als correlerend met (de ernst van) delinquent gedrag, dan wel als discriminerend tussen delinquente en niet-delinquente personen. (zie onder meer: Hampson & Kline, 1977; Oliver *et al.* 1993; Rogers & Bagby, 1994; Perry Hume *et al.*, 1996; Bijleveld *et al.*, 1998). Hare (1991) benadrukt het belang van emotionele tekorten, zoals het ontbreken van schuldgevoel, als samenhangend met recidive.

Met betrekking tot jeugdige zedendelinquenten geven Bijleveld & Hendriks (2003) aan dat soloplegers neurotischer en impulsiever zijn dan groepszedendelinquenten en dat zij lager scoren op extraversie en een grotere spanningsbehoefte hebben. Lane (1997) rapporteert dat de meeste jeugdige zedendelinquenten niet in staat zijn sociale relaties te onderhouden en intimiteiten met anderen aan te gaan. Barbaree *et al.* (1998) noemen in dit verband de term 'syndroom van het sociale onvermogen'. Ford & Linney (1995) beschrijven dat voor alle typen jeugdige zedendelinquenten geldt dat zij moeite hebben met het op adequate wijze uiten van hun wensen of behoeften ten aanzien van anderen.

Volgens Becker *et al.* (1993) is het gebrek aan sociale en assertieve vaardigheden kenmerkend voor deze groep en leidt dit tot sociale isolatie. Het gevoel van eigenwaarde van adolescente zedendelinquenten is over het algemeen gering. Bagley & Shewchuk-Dann (1991) benadrukken de grote variatie van psychologische en sociale problemen die voorkomen binnen de groep van jeugdige zedendelinquenten. Bijleveld & Hendriks (2003) constateren dat soloplegers vaker het slachtoffer zijn geweest van pesten dan groepszedendelinquenten. Hunter *et al.* (2003) benadrukken hun bevinding dat het psychosociaal functioneren van in het bijzonder adolescente kindmisbruikers gebreken vertoont.

Hsu & Starzinsky (1990) vergelijken adolescente verkrachters van leeftijdgenoten met adolescente kindmisbruikers en vinden geen verschil met betrekking tot misbruikgeschiedenis en verstoorde gezinsachtergronden. Saunders *et al.* (1986) beschrijven de typische adolescente kindmisbruiker als een jongere die een ongeveer 10 jaar jonger jongetje van hetzelfde ras misbruikt, van wie hij een familielid of een bekende is. De adolescente verkrachter zal daarentegen waarschijnlijk eerder een ouder, onbekend, vrouwelijk slachtoffer misbruiken en soms een wapen gebruiken om haar te intimideren. Uit onderzoek van Bijleveld & Hendriks (2004) bleek dat misbruikers van leeftijdgenoten relatief vaker van allochtone afkomst waren en kindmisbruikers vaker van autochtone afkomst. Worling (1995) maakt onderscheid tussen jeugdige zedendelinquenten op basis van de leeftijd van de (vrouwelijke) slachtoffers. Hij vindt geen ondersteuning voor de hypothese dat kindmisbruikers sociaal geïsoleerder zijn, een problematischer verhouding met leeftijdgenoten en een negatiever zelfbeeld hebben dan de leeftijdgenootmisbruikers. Wel blijken misbruikers van leeftijdgenoten vaker te hebben blootgestaan aan mishandeling.

Hunter *et al.* (2003) contrasteren adolescenten die prepuberale kinderen seksueel misbruiken met adolescenten die leeftijdgenoten of oudere slachtoffers van het vrouwelijke geslacht kiezen. Het psychosociaal functioneren van de eerste groep daders vertoont grotere tekorten. Zij gebruiken minder agressie tijdens het delict en zij misbruiken vaker een familielid. Een gebrek aan zelfvertrouwen, gepaard gaand met depressie en angst, kenmerkt de zedendelinquenten met prepuberale slachtoffers. Bijna de helft van de onderzoeksgroep voldeed aan de criteria voor een klinische interventie voor depressie en angsten. Hunter *et al.* concluderen dat de twee gecontrasteerde groepen verschillende klinische behoeften kunnen hebben.

3.4 Hypothesen

Het hoofddoel van dit onderzoek was te onderzoeken in hoeverre jongeren die kinderen seksueel misbruiken (kindmisbruikers), verschillen van jongeren die leeftijdgenoten of oudere slachtoffers misbruiken (leeftijdgenootmisbruikers). Uit het voorgaande

literatuuroverzicht leidden wij (deels) de volgende specifieke hypothesen af, die alle zijn opgesteld met betrekking tot misbruikers van leeftijdgenoten:

1. Kindmisbruikers zijn neurotischer, minder extravert en minder spanningsbehoefstig.
2. Bij kindmisbruikers is vaker sprake van psychopathologie.
3. Kindmisbruikers zijn vaker gepest.
4. Kindmisbruikers hebben een negatiever zelfbeeld.
5. Kindmisbruikers hebben slechter contact met leeftijdgenoten.
6. Bij kindmisbruikers is vaker sprake van een problematische gezinsachtergrond, mishandelings- en verwaarlozingsproblematiek en gebruik van geweld tussen de ouders.
7. Kindmisbruikers zijn vaker slachtoffer van seksueel misbruik.
8. Kindmisbruikers zijn vaker van autochtone afkomst.
9. De gemiddelde leeftijd van kindmisbruikers is lager.
10. Kindmisbruikers gebruiken in mindere mate fysiek geweld en in meerdere mate verbaal geweld om hun slachtoffer te overreden;
11. De slachtoffers van kindmisbruikers zijn vaker bekenden van de dader.
12. Slachtoffers van kindmisbruikers zijn vaker van het mannelijke geslacht.
13. De criminele carrière van de kindmisbruikers bevat meer zedendelicten en minder andersoortige delicten.

3.5 Methode

3.5.1 Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestond uit alle 116 jeugdige, mannelijke verdachten van zedendelicten die waren vervolgd voor een zedendelict anders dan schennispleging, voor wie een psychologisch onderzoek was aangevraagd, en van wie, op het moment van het onderzoek, een dossier aanwezig was bij het Ambulant Bureau Jeugdwelzijnszorg in Leiden (ABJ). Verdachten van een groepszedendelict zijn buiten het onderzoek gehouden.

Vijf elfjarigen maakte deel uit van de onderzoeksgroep. Zij hadden allen een jonger kind als slachtoffer gekozen. Weliswaar kunnen deze jongens in Nederland niet strafrechtelijk worden vervolgd, maar een psychologisch onderzoek kan wel worden uitgevoerd als men zich zorgen maakt over hun ontwikkeling.

Het ABJ is een in 1987 opgericht samenwerkingsverband van pedagogen, psychologen en psychiaters. Het richt zich op het uitvoeren van psychologisch en pedagogisch onderzoek bij kinderen, adolescenten en hun opvoeders, het aanbieden van behandelingen, het verstrekken van advies en voorlichting en het verzorgen

van cursussen. Aanvragen voor een onderzoek worden met name ingediend door justitiële instanties, zoals de Rechtbank, het Gerechtshof, het parket, de Raad voor de Kinderbescherming, (gezins)voogdij instellingen en de (jeugd) reclassering. Onderzoeken aangevraagd door het gerechtshof en de rechtbank vinden plaats in het kader van een gerechtelijk vooronderzoek op verzoek van de rechter-commissaris of de kinderrechter. Het ABJ is tijdens de uitvoering van dit onderzoek opgegaan in Forensisch Arrangement (FORA). Het is standaardbeleid van het ABJ dat alle dossiers na vijf jaar worden vernietigd; de onderzoeksgroep bestaat uit dossiers onderzoek opgesteld tussen 1-1-1996 en 30-6-2000.

3.5.2 Onderzoeksopzet

De gegevens uit de ABJ-dossiers zijn verzameld door een getrainde student, waarbij een voor dit doel ontwikkelde checklist met variabelen is gebruikt. De beoordelaar was niet betrokken bij de psychologische onderzoeken door het ABJ. De meeste gegevens betroffen eenduidige, feitelijke zaken waarvoor geen persoonlijke beoordeling van de student vereist was, of waren de resultaten van gestandaardiseerde, psychometrische tests. 'Niet aanwezig' is alleen ingevuld als het ontbreken van deze eigenschap duidelijk in het dossier werd genoemd. In de overige gevallen is, wanneer de variabele niet duidelijk aanwezig was, gescoord op de categorie 'onbekend'. Daar waar een beoordeling vereist was, bijvoorbeeld met betrekking tot de kwaliteit van de relaties met leeftijdgenoten, of een beoordeling van de vraag of een individu al dan niet seksueel was misbruikt, is de betrouwbaarheid bepaald door middel van interbeoordelaar betrouwbaarheid. De tweede beoordeling werd onafhankelijk uitgevoerd door een getrainde psycholoog, die eveneens niet bij de persoonlijkheidsonderzoeken zelf betrokken was. De betrouwbaarheden lagen alle boven de 0.80 (correlatiecoëfficiënt).

3.5.3 De dossiers

Alle dossiers bevatten het verslag van een psychologisch onderzoek dat bestond uit een aantal standaard vragenlijsten, een intelligentietest en een interview met de jongere en zijn ouders/verzorgers. Daar waar dit door de toenmalige rapporteur noodzakelijk werd geacht, is informatie opgevraagd bij derden, een leerkracht, een voogd of de jeugdreclasseringsambtenaar. In alle gevallen is de reden voor de aanvraag vermeld en bestaan er kopieën van de processen-verbaal. Wanneer relevante informatie van de Raad voor de Kinderbescherming of behandelingsinstellingen aanwezig was, is deze bij de beoordeling betrokken.

3.5.4 De geselecteerde variabelen

De checklist met variabelen omvat demografische en historische bijzonderheden zoals: etniciteit, leeftijd, opleiding en criminele carrière. Gezinsachtergrondvariabelen bestonden onder meer uit: mishandeling en/of verwaarlozing, geweld tussen de ouders, drugs- of alcoholverslaving bij ouders, eventuele psychische stoornissen bij de ouders, werkloosheid en of er ooit een ondertoezichtstelling (OTS) door de rechter uitgesproken was. Daarnaast is geregistreerd of de jongere het slachtoffer is geweest van pesten en hoe de kwaliteit was van zijn contacten met leeftijdgenoten. Tevens is vastgelegd of hij ooit slachtoffer is geweest van seksueel misbruik.

Met betrekking tot psychologische metingen is de intelligentie gescoord met behulp van de Raven Progressive Matrices Test (Raven, 1938). Om deze binnen de categorieën te kunnen onderbrengen, zijn de scores omgezet in 'verstandelijk gehandicapt' (percentiel lager dan 10), 'zwakbegaafd' (percentiel 10-25), 'gemiddeld' (percentiel 25-75), 'boven gemiddeld' (percentiel 75-90) en 'begaafd' (percentiel hoger dan 90), conform de geldende normwaarden.

Neuroticisme is bij diegenen die ouder waren dan 14 jaar gemeten aan de hand van de Amsterdamse Biografische Vragenlijst (ABV; Wilde, 1970) en bij diegenen die 14 jaar of jonger waren met de ABV-K (Van Dijk & Wilde, 1982). Impulsiviteit, extraversie en spanningsbehoefte zijn gemeten met de Adolescenten Temperament Lijst (ATL; Feij & Kuiper, 1984). De ATL is speciaal ontwikkeld voor adolescenten van 13 tot 18 jaar. De scores zijn gecategoriseerd als 'hoog' (percentiel hoger dan 90), 'boven gemiddeld' (percentiel 70-90), 'gemiddeld' (percentiel 30-70) en 'laag' (percentiel lager dan 30). Waar mogelijk zijn uitslagen van vragenlijsten gecombineerd met die van bijvoorbeeld de NPV (Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst, Luteijn *et al.*, 1985), de NPV-(J) Junior Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst, Luteijn *et al.*, 1989) of de NVM (Nederlandse Verkorte MMPI, Luteijn & Kok, 1995). Genoemde persoonlijkheidsvragenlijsten worden door de jongere zelf ingevuld en zijn vaak gebruikte onderzoeksinstrumenten, waarvan de betrouwbaarheid en de validiteit zijn gepubliceerd. De informatie met betrekking tot zelfbeeld en psychopathologie is afkomstig uit het onderzoeksverslag.

De delicten zijn gecategoriseerd in termen van de leeftijd van het slachtoffer ten opzichte van de leeftijd van de verdachte. Deze categorieën zijn ten eerste delicten waarbij het slachtoffer ten minste vijf jaar jonger was en ten tweede delicten waarbij het slachtoffer minder dan vijf jaar jonger of ouder was dan de verdachte. Verkrachting en aanranding zijn onderscheiden overeenkomstig hetgeen in de tenlastelegging staat vermeld. Daarnaast is de plaats van het delict gescoord, evenals de relatie tussen de pleger en het slachtoffer en het type en de omvang van het geweld dat de dader gebruikte op het moment van het delict. In alle gevallen is de informatie gescoord die betrekking had op het delict dat leidde tot de aanvraag van het persoonlijkheidsonderzoek (het criteriumdelict).

3.5.5 Data-analyse

Om verschillen te meten tussen groepen van plegers, hebben wij gebruik gemaakt van een niet-parametrische toets voor verschillen: de MannWhitney toets. Bij het toetsen van categorische verbanden is gebruik gemaakt van de chi-kwadraat toets. De toetsen zijn, gezien de vorm van onze hypothesen, eenzijdig uitgevoerd. Gelet op het aantal afzonderlijk uitgevoerde, statistische toetsen (20), hebben wij een strengere grens aangehouden dan gewoonlijk bij het toetsen op significantie. Bij alle univariate analyses hebben wij een α van 2,5% gehanteerd. Aanvullend hebben wij een logistische regressie-analyse uitgevoerd om te onderzoeken welke univariate significante voorspellers een unieke bijdrage leverden aan het behoren tot de groep kindmisbruikers of de groep leeftijdgenootmisbruikers.

3.6 Resultaten

3.6.1 Algemene kenmerken van de onderzoeksgroep

Vier jongeren hadden zowel leeftijdgenoten als kinderen misbruikt en zijn dan ook verwijderd uit de analyses. De resultaten die wij hier rapporteren zijn derhalve gebaseerd op 112 daders. In drie gevallen, waarbij het leeftijdsverschil tussen de pleger en het slachtoffer slechts vier jaar was, maar het slachtoffer jonger was dan tien jaar, hebben wij de jeugdige pleger gecategoriseerd als behorende tot de groep van kindmisbruikers. Zo zijn 58 jongeren ten behoeve van dit onderzoek geclassificeerd als kindmisbruikers en 54 als misbruikers van leeftijdgenoten. Tien jongeren ontkenden het delict. Zij zijn echter niet verwijderd uit de hier vermelde resultaten (overigens zou de verwijdering van deze resultaten de belangrijkste conclusies niet hebben gewijzigd).

De gemiddelde leeftijd van de daders was op het moment dat zij het delict begingen 14 jaar en 7 maanden, (SD 1.71, spreiding, 11-18). Tweederde van de jongeren leefde in een gezin met beide natuurlijke ouders. De thuissituatie van de anderen varieerde: eenoudergezinnen, stiefgezinnen of adoptiegezinnen. De meesten van hen (55%) zijn Nederlands van oorsprong en 24% maakt deel uit van een van de traditionele minderheidsgroepen in Nederland (Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse). Voor de overige 20% geldt dat zij van een gemengde of een andere etnische oorsprong zijn.

De intellectuele capaciteiten van de jongeren binnen de onderzoeksgroep liggen onder het gemiddelde. De mediane score op de Raven was categorie 2 (spreiding 1-5). Ongeveer 50% van hen volgde speciaal onderwijs; twee van hen zaten nog op de basisschool. Vijftien plegers (13%) spijbelden, variërend van af en toe tot frequent. Bijna de helft gaf aan op school gepest te zijn. Iets meer dan 10% van de plegers in de

onderzoeksgroep gaf aan in het dagelijks leven softdrugs te gebruiken of te hebben gebruikt, maar slechts één pleger gaf aan harddrugs te gebruiken. Drie plegers waren onder invloed van alcohol op het moment dat zij het delict begingen. Bij bijna de helft van de jongeren is een vorm van psychopathologie gerapporteerd.

De leeftijd van de slachtoffers van het criteriumdelict varieerde van 2 maanden tot 50 jaar. Zestig procent was 10 jaar of jonger. Slechts 5 slachtoffers waren 17 jaar of ouder op het moment van het delict dat de aanleiding vormde voor het persoonlijkheidsonderzoek. De 112 jeugdige daders hebben in hun leven in het totaal 234 slachtoffers gemaakt. Daarvan heeft 67% slechts één slachtoffer gemaakt, 21% zeker twee slachtoffers, 8% 3 tot 5 slachtoffers en 5% 6 of meer slachtoffers. Deze aantallen zijn een onderschatting aangezien het in een aantal gevallen duidelijk was dat het exacte aantal slachtoffers niet kon worden vastgesteld. In dit geval is code '2' vermeld. Het grootste gemelde aantal slachtoffers is 18.

De verdeling van de delicten die aanleiding waren voor het persoonlijkheids-onderzoek is over de twee onderzoeksgroepen weergegeven in tabel 3.1.

Tabel 3.1 Verdeling van de delictkenmerken¹¹

delict	kindmisbruikers (N=58)	leeftijdgenootmisbruikers (N=54)
verkrachting	20	19
aanranding	35	33

3.6.2 Overeenkomsten en verschillen tussen kindmisbruikers en leeftijdgenootmisbruikers

Tabel 3.2 toont de resultaten van de belangrijkste statistische vergelijkingen tussen kindmisbruikers en leeftijdgenootmisbruikers. De kindmisbruikers scoorden hoger op neuroticisme en bij een significant groter aantal van hen was sprake van een psychische stoornis op het moment van het onderzoek. Zij kwamen echter overeen in termen van extraversie en spanningsbehoefte.

De kindmisbruikers werden significant vaker gepest dan leeftijdgenootmisbruikers en hadden slechter contact met leeftijdgenoten. Zij hadden een negatiever zelfbeeld. Tussen de groepen zijn geen verschillen gevonden op grond van variabelen die de gezinsachtergrond betreffen, waaronder eigen seksueel misbruik. Kindmisbruikers waren vaker van autochtone afkomst (72%) en de misbruikers van leeftijdgenoten waren in 63% van de gevallen van allochtone afkomst.

¹¹ In vijf gevallen ging het om aanranding en verkrachting. Deze zijn daarom niet geclassificeerd.

Tabel 3.2 Verschillen tussen kind- en leeftijdgenootmisbruikers¹²

	kindmisbruikers	leeftijdgenoot- misbruikers	significantie
Neuroticisme ¹³	3.09 (1-4)	2.31 (1-4)	$Z=3.649, p<.001$
extraversie ¹⁴	1.95 (1-4)	2.09 (1-4)	Ns
spanningsbehoefte ¹⁵	1.98 (1-4)	1.94 (1-4)	Ns
psychopathologie	55%	33%	$\chi^2 (1)=5.397, p<.01$
Slachtoffer pesterijen ¹⁶	2.12 (1-3)	1.44 (1-3)	$Z=4.054, p<.001$
Zelfbeeld ¹⁷	2.21 (1-4)	2.55 (2-4)	$Z=-2.517, p<.01$
Contact leeftijdgenoten ¹⁸	2.02 (1-4)	2.52 (1-4)	$Z=-3.736, p<.001$
Mishandeling door ouders	14%	21%	Ns
Verwaarlozing door ouders	28%	42%	Ns
Geweld tussen ouders	13%	28%	Ns
Slachtoffer seksueel misbruik	16%	11%	Ns
Autochtoon	77%	37%	$\chi^2 (1)=14.612, p<.001$
Leeftijd ten tijde van delict	14.3n (11-17)	14.9 (11-18)	$Z=-2.018, p<.025$
Gebruik van fysiek geweld ¹⁹	1.38 (1-4)	1.79 (1-4)	$Z=1.984, p<.025$
Gebruik verbaal geweld ²⁰	1.77 (1-4)	1.71 (1-4)	Ns
Relatie tot slachtoffer:			
familie	19%	15%	$\chi^2 (2)=33.939, p<.001$
Kennis (buurt/school)	68%	56%	
Onbekende	12%	30%	
Mannelijk slachtoffer	55%	11%	$\chi^2 (1)=24.218, p<.001$
N eerdere seksuele delicten	0.82 (0-2)	0.27 (0-1)	$Z=2.672, p<.01$
N eerdere andere delicten	0.91 (0-3)	1.15 (0-3)	Ns

Logistische regressieanalyse (tabel 3.3) laat zien dat veel variabelen die samenhangen met het behoren tot een bepaalde groep covariëren. Wanneer alle significante correlaties in een regressieanalyse worden betrokken, dan blijkt alleen zelf gepest zijn van de dader onafhankelijk gerelateerd aan een van de dadergroepen. Leeftijd ten tijde van het delict en neuroticisme hingen juist niet significant samen. Precies

12 De getallen in tussen haakjes geven de spreiding aan binnen deze groep.

13 Spreiding van 1-4, waarbij '1' beneden normwaarde tot '4' hoog betekent.

14 Spreiding van 1-4, waarbij '1' beneden normwaarde tot '4' hoog betekent.

15 Spreiding van 1-4, waarbij '1' beneden normwaarde tot '4' hoog betekent.

16 Spreiding van 1-3, waarbij '1' geen slachtoffer, '2' soms en '3' vaak betekent.

17 Spreiding van 1-4, waarbij '1' zeer negatief tot '4' positief betekent.

18 Spreiding van 1-4, waarbij '1' heel slecht tot '4' positief betekent.

19 Spreiding van 1-4, waarbij '1' geen geweld tot '4' veel geweld betekent.

20 Spreiding van 1-4, waarbij '1' geen geweld tot '4' veel geweld betekent.

80% van de daders werd correct geclassificeerd op basis van hun achtergrond en persoonlijkheidskenmerken.

Tabel 3.3 Logistische regressieanalyse van persoonlijkheids- en achtergrondkenmerken in relatie tot de groep kind-of leeftijdgenootmisbruikers.²¹

	B	S.E.	significantie
neuroticisme	-.695	.393	.077
psychopathologie	.244	.720	.735
slachtoffer van pesten	-1.027	.475	.031
zelfbeeld	-.397	.694	.567
contact leeftijdgenoten	.739	.545	.175
autochtone afkomst	.779	.649	.229
leeftijd ttv delict	.377	.213	.077

3.6.3 Delictkarakteristieken van kindmisbruikers en van leeftijdgenootmisbruikers

Tabel 3.2 toont eveneens de kenmerken van deze jonge daders in relatie tot het delict. De gemiddelde leeftijd van de kindmisbruikers was ten tijde van het delict lager dan die van leeftijdgenootmisbruikers. Ook al werd geen verschil vastgesteld tussen de groepen als het gaat om verbale agressie, gebruikten de leeftijdgenootmisbruikers vaker fysiek geweld. Zo boden de slachtoffers van deze laatste groep ook vaker weerstand. Er was een significante interactie tussen leeftijd van het slachtoffer en de relatie met de daders, waarbij het grootste verschil was dat een groter aantal van diegenen die leeftijdgenoten misbruikten, eerder onbekenden dan bekenden misbruikten. Zij verschilden nauwelijks in de mate waarin zij slachtoffers maakten binnen het eigen gezin of de eigen familie. De neiging van misbruikers van leeftijdgenoten om onbekenden als slachtoffer te kiezen, werd in hun voorgaande carrières als zedendelinquent aangetroffen ($Z = 2.263$, $N = 12$, $p < 0.025$). Relatief meer kindmisbruikers hadden jongens misbruikt, echter hun keuze was niet exclusief.

Logistische regressie-analyse laat zien dat veel criminele carrière en delictkarakteristieken waarvoor significante correlaties werden gevonden met het behoren tot een van de dadergroepen covariëren (tabel 3.4). Sekse van het slachtoffer en het gebruik van fysiek geweld blijken echter onafhankelijk samen te hangen. Iets meer dan 80% van de daders kon correct geclassificeerd worden op basis van hun criminele carrière en kenmerken van het criteriumdelict.

²¹ '1' betekent dat de jeugdige is geclassificeerd als kindmisbruiker en '2' betekent dat de jeugdige is geclassificeerd als leeftijdgenootmisbruiker.

Tabel 3.4 Logistische regressie-analyse van criminele carrière en delictkenmerken in relatie tot de groep kind-of leeftijdgenootmisbruikers²²

	B	S.E.	significantie
gebruik fysiek geweld	.585	.286	.040
relatie tot slachtoffer:			
familie	-.597	1.116	.592
buurt	-1.310	1.013	.196
eerder onbekend slachtoffer (a)	.009	.520	.986
sekse slachtoffer (b)	2.595	.686	.000

3.7 Discussie

3.7.1 Methodologische beperkingen

De in dit onderzoek gebruikte data zijn uitsluitend afkomstig uit dossiers. Dit heeft als voordeel dat de dataverzameling als het ware prospectief heeft plaatsgevonden en dat de onderzoekers niet zijn beïnvloed door de hypothesen. De persoonlijkheidskenmerken zijn vastgelegd nadat het delict was gepleegd, maar voor zover dit de onderzoeksresultaten zou hebben vertekend, hebben wij geen redenen om te veronderstellen dat deze vertekening onze groepen in differentiële zin zou beïnvloeden. Een wezenlijk nadeel van dossieronderzoek zou echter kunnen zijn dat niet alle relevante informatie is verzameld. In algemene zin geldt echter dat hoe dichter de reden voor het aanleggen van de dossiers ligt bij de doelstellingen van het onderzoek, des te adequater de informatie daarin is. De doelstellingen in dit onderzoek waren zeer nauw gerelateerd.

Een in potentie groter probleem bij ons onderzoek houdt verband met de selectie van de onderzoeksgroep. Daar het ABJ, nu FORA, relatief veel psychologische onderzoeken bij jongeren voor forensische doeleinden uitvoert, en zeker waar het daders van een zedenmisdrifft betreft, veronderstellen wij dat de onderzoeksgroep representatief is voor jeugdige zedendelinquenten in Nederland. Dezelfde voorbehouden gelden echter als bij ander criminologisch onderzoek: slechts de selecte groep die wordt betrappt en vervolgd, kan worden onderzocht. Met betrekking tot jeugdige zedendelinquenten gaat men ervan uit dat het *dark number* zeer hoog is. Dit betekent dat generalisatie beperkt is. Wij hebben getracht de relevantie van dit

²² '1' betekent dat de jeugdige is geclassificeerd als een kindmisbruiker en '2' betekent dat de jeugdige is geclassificeerd als een leeftijdgenootmisbruiker. (A) : 'onbekende' is de referentiecategorie. (B): '1' is mannelijk en '2' is vrouwelijk.

onderzoek te vergroten door alle verdachten op te nemen, ongeacht of zij veroordeeld waren, maar wij zijn ons ervan bewust dat sommige onderzoekers hiertegen bedenkingen kunnen hebben. In verreweg de meeste gevallen was het bewijs tegen deze jeugdige verdachten echter overtuigend en vrijwel alle verdachten hadden ook het delict bekend. Voor de uiteindelijke resultaten maakte het geen verschil of de ontkennende verdachten nu wel of niet in de analyses worden opgenomen.

Een beperking was dat een verschil werd gevonden tussen de twee groepen jeugdige zedendelinquenten als het gaat om hun herkomst (al dan niet autochtoon). Een aantal van de bevindingen kan hierdoor op artificiële wijze zijn beïnvloed. Personen die nog niet lang in Nederland waren, zouden bijvoorbeeld geen bekenden in de buurt kunnen hebben, of gescheiden kunnen zijn van het grootste deel van hun gezin. Een strafdossier zou onvindbaar kunnen zijn. De richting van de relatie tussen de carrière als delinquenten en de delictgroepen suggereert echter dat een dergelijke uitkomst de significantie van de bevindingen eerder zou hebben geminimaliseerd, dan dat de richting daarvan zou worden beïnvloed. Culturele verschillen met betrekking tot de neiging tot het doen van aangifte en het zoeken van hulp bij misbruik van kinderen zouden de uitkomsten hebben kunnen beïnvloed; deze slachtoffers zijn immers veel waarschijnlijker bekenden van de dader. Culturele factoren zouden voorts de resultaten van de psychometrische toetsing hebben kunnen beïnvloed, mogelijk leidend tot een onderschatting van de potentiële behoefte aan psychologische hulp.

3.7.2 Ontstaan van een typologie voor jeugdige zedendelinquenten

Er leek bij deze jongeren een dadertypologie te ontstaan die vergelijkbaar is met die is beschreven voor volwassenen (Groth *et al.*, 1982; Barbaree *et al.*, 1998; Boyd *et al.* 2000) . De groep waarbij het slachtoffer een kind was, was op een vroege leeftijd begonnen en had relatief meer slachtoffers gemaakt. Men zou kunnen aanvoeren dat het te vroeg is om vast te stellen of de duur van de carrière als zedendelinquent uiteindelijk de groepen zal onderscheiden. Hendriks & Bijleveld (2004) tonen aan dat kindmisbruikers een significant grotere kans hebben te recidiveren na behandeling in een residentiële instelling (Harreveld), na een mediane *follow-up* periode van ruim zes jaar. Hagan *et al.* (2001) troffen een dergelijk verschil over een periode van acht jaar echter niet aan.

Vanuit het perspectief van de behandeling kunnen de verschillen die wij vonden van praktisch nut zijn. De groep van kindmisbruikers kampte schijnbaar met meer psychologische problemen. Niettemin erkennen wij dat de twee types jeugdige plegers evenveel overeenkomsten vertoonden als verschillen – een punt dat wordt benadrukt door Hsu & Starzinsky (1990). Wij hadden bijvoorbeeld verwacht dat de kindmisbruikers vaker als kind seksueel zouden zijn misbruikt. De omvang van de onderzoeksgroep was beperkt en mogelijk is hierdoor een werkelijk verschil op dit punt niet aan het licht gekomen. Wellicht

is de belangrijkste constatering echter dat binnen beide groepen een aanzienlijk percentage tijdens hun jeugd was verwaarloosd of misbruikt en dat beide groepen bij deze problemen hulp zouden kunnen behoeven.

3.7.3 Conclusies

Onze resultaten wijzen erop dat de jongeren die zedendelicten plegen waarbij het slachtoffer een kind is, vaker autochtoon zijn en vaker jonger zijn. Hun criminele carrière bevat relatief meer zedendelicten en bij hen wordt vaker een psychische stoornis geconstateerd dan bij diegenen die leeftijdgenoten misbruiken. De beide groepen onderscheidden zich niet op grond van misbruikgeschiedenis tijdens hun eigen jeugd. Binnen beide groepen rapporteerde een aanzienlijk percentage dat er sprake was van problematiek bij hun ouders en dat zij tijdens hun vroege jeugd waren mishandeld en/of verwaarloosd. Een centraal kenmerk van deze jongeren lijkt hun sociale geïsoleerdheid te zijn, hetgeen onder meer blijkt uit het feit dat zij vaak slachtoffer zijn geweest van pesterijen en de daarmee samenhangende slechte relatie met leeftijdgenoten. Enige voorkeur voor mannelijke slachtoffers en weinig tot geen gebruik van fysiek geweld lijken vooral onderscheidende kenmerken te zijn voor kindmisbruikers. Deze bevindingen duiden op een eerste aanzet tot een typologie die vergelijkbaar is met die is beschreven voor volwassen plegers. Wij nemen nota van het feit dat deze mogelijk worden vertekend doordat alleen een groep van jeugdige zedendelinquenten die beschuldigd was van een strafbare handeling, is onderzocht.

Meisjes als zedendelinquent: een exploratieve studie

Hendriks, J. (2003). Meisjes als zedendelinquent. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45, 401-412.

Hendriks, J. (2004). Meisjes als zedendelinquent. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 28, 67-74.

Journal of Sexual Aggression (geaccepteerd voor publicatie)

4.1 Inleiding

Een enkele keer per jaar wordt bij forensische instellingen een meisje aangemeld dat als dader bij een zedendelict betrokken is geweest. Vrouwelijke zedendelinquenten en in het bijzonder meisjes die zedendelicten plegen, vormen een groep die in veel criminologisch onderzoek wordt overgeslagen. Een eerste oorzaak daarvan is het feit dat vrouwen en meisjes die zedendelicten plegen kwantitatief een (erg) kleine groep vormen. Ten tweede wordt vaak gemeld dat de problematiek bij en achtergrond van deze meisjes waarschijnlijk heel anders zijn dan van jongens die zedendelicten plegen. Van alle typen (jeugdige) zedendelinquenten is naar de vrouwelijke daders tot nu toe de minste aandacht uitgegaan. Met de diagnostiek en behandeling van deze meisjes is in ons land ook nog nauwelijks ervaring opgebouwd. Meisjes die zedendelicten plegen, vormen daardoor een vrijwel onbekende groep.

Een en ander vormt de aanleiding om deze groep meisjes nader te onderzoeken. Hierna wordt eerst kort samengevat wat vanuit de literatuur over volwassen vrouwelijke zedendelinquenten bekend is. Vervolgens wordt de internationale literatuur besproken over meisjes die dit soort delicten plegen. Daarna wordt kort de (achtergrond)kenmerken van een groep meisjes beschreven die in verband met een zedendelict in contact kwam met justitie, civiel- dan wel strafrechtelijk. Deze bevindingen worden vergeleken met wat vanuit de literatuur bekend is over deze categorie delinquenten, over volwassen vrouwelijke zedendelinquenten, over jongens die zedendelicten plegen en over criminele meisjes in het algemeen.

4.2 Volwassen vrouwelijke zedendelinquenten

Empirische onderzoek naar vrouwelijke zedendelinquenten is schaars (Bumby & Bumby 1997; Green, 1999). Dit is opvallend omdat een aanzienlijk deel van de kinderen die slachtoffer zijn van seksueel misbruik, misbruikt is door vrouwen. Green (1999) vermeldt dat 14 tot 24 procent van de jongens en 6 tot 14 procent van de meisjes misbruikt zou zijn door een vrouw. In de literatuur worden soms nog hogere percentages genoemd.

Allen (1991) vergelijkt mannen met vrouwen die seksueel misbruik hebben gemaakt van een kind. Uit dit onderzoek blijkt onder meer dat de relatie tussen de ouders van de vrouwelijke daders slechter is dan die tussen de ouders van misbruikende mannen. Verder wordt gemeld dat deze vrouwelijke daders vaker in hun gezin van oorsprong slachtoffer zijn geweest van verwaarlozing, fysieke mishandeling en seksueel misbruik. Meer dan de helft van de slachtoffers van vrouwen blijken eigen, geadopteerde, stief- of pleegkinderen.

Bumby & Bumby (1997) geven een overzicht van de belangrijkste bevindingen die vaak in de literatuur omtrent volwassen vrouwelijke daders vermeld worden:

- het misbruik vindt vaak plaats in verzorgingssituaties en kan onafhankelijk of onder druk van een mannelijke mededader plaatsvinden;

- alcohol- en drugmisbruik bij de dader dat vaak al in de adolescentie begint;
- emotionele labiliteit en eerdere behandeling voor psychische stoornissen;
- langdurig matig presteren op school;
- sociale isolatie;
- seksueel misbruik in de kindertijd/adolescentie, met daarnaast een hoog percentage slachtofferschap van fysiek misbruik.

Enkele auteurs hebben getracht een typologie te ontwikkelen voor vrouwelijke daders (Sarrel & Masters, 1982; McCarty, 1986; Faller, 1987; Matthews *et al.*, 1991). Naar de typologie van Matthews *et al.* (1991) wordt in de wetenschappelijke literatuur vaak gerefereerd. Zij onderscheiden vijf typen vrouwelijke zedendelinquenten:

- *exploration/exploitation* type: een *teenager* die een jonger kind op seksuele wijze streelt;
- *predisposed* type: een vrouw met een zeer belaste voorgeschiedenis van fysiek en/of seksueel misbruik, die haar eigen of een haar bekend kind misbruikt;
- *teacher-lover* type: een volwassen vrouw wordt 'verliefd' op een minderjarige jongeman;
- *psychologically disturbed* type: een labiele vrouw met ernstige psychische problemen en/of alcohol- of drugsproblemen die een kind misbruikt;
- *male coerced* type: een afhankelijke vrouw die participeert in het misbruik van een kind of kinderen, geïnitieerd door haar man of vriend.

In vergelijking met vrouwen die andere vormen van delicten plegen, valt op (Bumby & Bumby, 1997) dat de vrouwen die seksuele delicten plegen ongeveer twee maal zo vaak misbruikt waren en dat zij vaker zelf slachtoffer waren van een familielid. Matravers (2002) presenteerde een enigszins afwijkende typologie. Zij onderscheidde als eerste de moeder die (vaak onder dwang) haar eigen kinderen (mee)misbruikt, als tweede de crimineel actieve vrouw die seksueel geweld gebruikt als intimidatie of afstraffing, vaak van rivalen, en als laatste de prostituees exploiterende vrouw, die zelf de voor haar werkende vrouwen misbruikt.

Opvallend is dat zowel in deze typologieën als in de beschrijving van de kenmerken van volwassen vrouwelijke zedendelinquenten het element dwang prominent aanwezig is.

4.3 Literatuur over meisjes als zedendelinquent

Onderzoek naar meisjes die zedendelicten plegen, is nog zeldzamer dan die naar volwassen vrouwen en worden gekenmerkt door een veelal kleine steekproef (zie bijvoorbeeld Righthand & Welch, 2001). Het aantal publicaties over meisjes als zedendelinquent is op de vingers van twee handen te tellen: Fehrenbach & Monastersky (1988), Cavanagh Johnson (1989), Hunter *et al.* (1993), Ray & English (1995), Bumby & Bumby (1997), Matthews *et al.* (1997). Het enige onderzoek met een redelijk grote steekproef (N=67) wordt

beschreven in het artikel van Mathews *et al.* (1997). In overzichtswerken omtrent jeugdige zedendelinquenten (Barbaree *et al.*, 1993; Bruinsma, 1996 en Ryan & Lane, 1997) wordt het meisje als jeugdige zedendelinquent slechts marginaal behandeld. Een Nederlandstalig onderzoek van deze groep is niet gevonden.

Een verklaring voor de geringe hoeveelheid onderzoek kan zijn dat deze meisjes bij forensische en hulpverleningsinstanties weinig bekend zijn. Het is ook mogelijk dat de problematiek van deze meisjes wordt onderschat.

4.3.1 Prevalentie

In de beschikbare literatuur wordt gesproken over onderrapportage van jeugdige zedendelinquentie en wel specifiek bij meisjes-zedendelinquenten. Hierbij zou een rol spelen dat het voor de samenleving als geheel en ook voor professionele instanties moeilijk te accepteren is dat meisjes tot dergelijk gedrag in staat blijken. Met name voor mannelijke slachtoffers zou het ook een zeer grote stap zijn om aangifte te doen van seksueel misbruik door een meisje, omdat dit niet strookt met het heersende idee dat mannen in seksueel opzicht dominant zijn.

Barbaree *et al.* (1993) vermelden een artikel van Roberts *et al.* (1969), waarin wordt beweerd dat 43 procent van de jeugdige zedendelinquenten (onder de 16) een meisje is. Bruinsma (1996) benoemt de grote variatie in de door de diverse onderzoekers genoemde percentages meisjes (van 0 tot 60 procent). In Amerikaanse behandelprogramma's in de jaren tachtig ligt het percentage meisjes dat zedendelicten pleegt ruwweg op 2 procent. Ray & English (1995) geven aan dat van de verwezen jeugdige zedendelinquenten voor een ambulante behandeling in Washington State 11 procent een meisje is. Lane & Lobanov-Rostovsky (1997) vonden in drie onderzoeken dat 5-8 procent van de populatie jeugdige zedendelinquenten uit meisjes bestaat. Meer recente onderzoeken laten een hoger percentage zien (Righthand & Welch, 2001). Een aantal auteurs, zoals Cavanagh Johnson (1989) en Ray & English (1995), geeft aan dat van de jeugdige daders onder de 12 een relatief nog hoger percentage meisje is.

4.3.2 Daders

Meisjes lijken gemiddeld op jongere leeftijd met seksueel misbruik te starten dan jongens (Ray & English, 1995). De gemiddelde leeftijd van de meisjes in hun onderzoek is 11,6 jaar, in het onderzoek van Fehrenbach & Monastersky (1988) 13,6 jaar en Hunter *et al.* (1993) noemen een gemiddelde leeftijd van 15 jaar. Cavanagh Johnson (1989) beschrijft een groep meisjes met als gemiddelde leeftijd 6,7 jaar. De gemiddelde leeftijd in het vergelijkende onderzoek van Mathews *et al.* (1997) bedraagt 14,3 voor de meisjes en 14,7 voor de jongens.

In tegenstelling tot wat veelal vermeld staat in de literatuur over volwassen vrouwelijke zedendelinquenten zouden meisjes volgens Fehrenbach & Monastersky (1988) over het algemeen *solitair* een zedendelict plegen. Andere auteurs laten zich weinig uit over dit onderwerp.

Volgens Mathews *et al.* (1997) kiezen meisjes in 73,5 procent van de gevallen een *slachtoffer onder de 9 jaar*. Uit het onderzoek van Cavanagh Johnson (1989) blijkt dat de gemiddelde leeftijd van de slachtoffers 4,4 jaar is. Volgens Ray & English (1995) is het slachtoffer van een meisje vrijwel altijd jonger of een leeftijdgenootje. In het onderzoek van Fehrenbach & Monastersky (1988) is de gemiddelde leeftijd van de slachtoffers 5,2 jaar. Hunter *et al.* (1993) geven als gemiddelde leeftijd van de slachtoffers 5,5 jaar. Volgens Ray & English (1995) maken meisjes in vergelijking met jongens meer slachtoffers in familieverband. Bumby & Bumby (1997) geven aan dat 75 procent van de slachtoffers van meisjes een *familierelatie* heeft met de dader.

In 92 procent van de gevallen zou het misbruik tijdens *verzorgingssituaties* plaatsvinden. Ook Fehrenbach & Monastersky (1988) geven aan dat de slachtoffers bekenden zijn van de daders en dat het misbruik in tweederde van de gevallen in oppassituaties plaatsvindt. Mathews *et al.* (1997) melden dat slechts 8,6 procent van de meisjes een onbekende als slachtoffer kiest. Alleen Hunter *et al.* (1993) melden heel andere resultaten; zij geven in slechts 40 procent van de gevallen een bekende van de dader als slachtoffer. Al met al komt uit de literatuur het beeld naar voren dat meisjes die zedendelicten plegen dit op jonge leeftijd doen, dat zij hun slachtoffers veelal intrafamiliaal kiezen of dat het misbruik in verzorgingssituaties plaatsvindt, en dat zij relatief jonge slachtoffers maken.

4.3.3 Slachtoffers

Fehrenbach & Monastersky (1988) geven aan dat 14,3 procent van de meisjes meerdere delicten heeft gepleegd. Cavanagh Johnson (1989) komt tot gemiddeld 3,5 slachtoffer per meisje. Volgens Bumby & Bumby (1997) is het gemiddeld *aantal slachtoffers* 2. Hunter *et al.* (1993) noemen een gemiddelde van 2,5, Ray & English (1995) 3,3. Mathews *et al.* (1997) noemen een gemiddelde van 2,3 slachtoffers per dader, waarbij 52,2 procent van de daders meer dan 1 slachtoffer maakt.

Wat betreft de *seks van de slachtoffers* lopen de bevindingen uiteen. Fehrenbach & Monastersky (1988) schrijven dat 35,7 procent van de meisjes jongens als slachtoffer kiest, 57,1 procent meisjes en 7,1 procent zowel jongens als meisjes. Maar volgens Cavanagh Johnson (1989) zijn jongens twee keer zo vaak slachtoffer als meisjes. Hunter *et al.* (1993) geven aan dat 30 procent van de meisjes een jongen als slachtoffer kiest, 10 procent een meisje en 60 procent beide seksen. In de steekproef van Bumby & Bumby (1997) kiest 42 procent van de daders alleen meisjes tot slachtoffer, 25 procent alleen jongens en 33 procent beide seksen. Bij Mathews *et al.* (1997) misbruikt 44,8 procent van de meisjes alleen jongens, 23,9 procent alleen meisjes en 31,3 procent beide seksen.

Samenvattend vermeldt de literatuur over meisjes die zedendelicten plegen zeer uitlopende percentages meisjes in vergelijking met jongens. Met enige voorzichtigheid lijkt een percentage tussen vijf en tien momenteel de beste schatting. Daarbij dient aangetekend te worden dat bij een aantal auteurs het percentage meisjes als dader groter wordt naarmate het slachtoffer jonger is. De meeste auteurs komen tot de conclusie dat meisjes als jeugdige zedendelinquenten veelal tussen de twaalf en vijftien zijn en dat het slachtoffer vrijwel altijd een kind in de basisschoolleeftijd is, veelal onder de tien. Het slachtoffer is vaak familie of een bekende van de dader. De meeste auteurs komen tot de conclusie dat het gemiddelde meisje twee à drie slachtoffers maakt. Een aanzienlijk deel heeft meer dan één slachtoffer gemaakt. De gegevens over de sekse van de slachtoffers zijn verre van eenduidig.

4.3.4 Gezinskenmerken

Fehrenbach & Monastersky (1988) beschrijven dat de helft van de meisjes uit hun steekproef zelf slachtoffer is van seksueel misbruik. Volgens Cavanagh Johnson (1989) zijn de gezinnen van deze meisjes instabiel en aan wisselingen onderhevig. De ouders zouden niet in staat zijn hun kinderen te beschermen. Alcohol- en drugmisbruik is in veel gezinnen een probleem. Alle meisjes uit het onderzoek van Cavanagh Johnson zouden zelf seksueel misbruikt zijn. Ook in de steekproef van Hunter *et al.* (1993) bleken alle meisjes zelf slachtoffer van seksueel misbruik.

Ray & English (1995) vermelden dat vrijwel de helft van de meisjes uit eenoudergezinnen komt. Verwaarlozing en multiple vormen van misbruik blijken eerder regel dan uitzondering.

Bumby & Bumby (1997) beschrijven de problematische achtergrond van meisjes die seksueel misbruik plegen. Bijna de helft van de meisjes uit hun steekproef is slachtoffer van emotionele en/of lichamelijke verwaarlozing. In het algemeen worden de gezinnen als disfunctioneel en chaotisch beschreven.

Dit wordt bevestigd door de resultaten van het onderzoek van Mathews *et al.* (1997) die ook wijzen op het gebrek aan ouderlijke ondersteuning bij deze groep meisjes. In hun steekproef blijkt 77,6 procent van de meisjes slachtoffer van seksueel misbruik. Bij Bumby & Bumby (1997) waren alle meisjes slachtoffer van seksueel misbruik (veelal met een dader in het gezin of familie) en in 75 procent van de gevallen slachtoffer van fysieke agressie. Mathews *et al.* (1997) menen dat de gezinnen waaruit deze meisjes komen gezonde hechtingsmogelijkheden en een positief zelfbeeld in de weg staan.

Samenvattend komt uit de wetenschappelijke literatuur over de gezinnen van de meisjes naar voren dat er veelal sprake is van chaotische en disfunctionele gezinnen. Vaak wordt emotionele en pedagogische verwaarlozing geconstateerd, terwijl fysieke en seksuele mishandeling eerder regel dan uitzondering lijkt.

4.3.5 Persoon(lijkheid)skenmerken

In zeer weinig onderzoeken wordt melding gemaakt van de intellectuele capaciteiten van meisjes die zedendelicten hebben gepleegd. Wel wordt regelmatig melding gemaakt van matig functioneren op school. Hunter *et al.* (1993) en Bumby & Bumby (1997) komen tot een gemiddeld IQ van 93 respectievelijk 97.

Over andere persoonlijkheidskenmerken van meisjes is eveneens niet veel te vinden. Uit het onderzoek van Ray & English (1995) valt op te maken dat bij relatief veel meisjes sprake is van neurotische problematiek. Bij 39,4 procent van de meisjes komt bedplassen voor; depressie en zelfmoordpogingen bij 69,2 procent. Mathews *et al.* (1997) geven aan dat 43,9 procent van de meisjes zelfmoordgedachten heeft en/of zelfmoordpogingen ondernomen heeft.

4.4 Methode

Voor dit artikel zijn gegevens verzameld over aantallen en aard van de instroom bij het Openbaar Ministerie van zaken waarbij een meisje is betrokken voor een zedendelict²³. Dit betreft gegevens van alle arrondissementen. Tevens zijn gegevens verzameld over in totaal tien meisjes die vervolgd of behandeld werden in verband met een zedendelict en van wie een persoonlijkheidsonderzoek voorhanden was. Van deze tien meisjes zijn delictgerelateerde, gezinsgerelateerde en persoon(lijkheid)sgerelateerde variabelen gescoord. Delictgerelateerde variabelen hebben onder meer betrekking op de leeftijd van de dader tijdens het delict, het aantal mededaders, leeftijd van het slachtoffer, relatie tussen dader en slachtoffer, aantal slachtoffers, sekse van het slachtoffer en het gebruik van fysiek geweld tijdens het delict. Gezinsgerelateerde variabelen hebben onder meer betrekking op de huidige gezinsamenstelling, meegemaakte scheidingen, alcoholgebruik bij (één van) de ouders, geweld tussen de ouders, verwaarlozing, mishandeling en seksueel misbruik (door ouders). Persoon(lijkheid)sgerelateerde variabelen hebben betrekking op intelligentie, opleiding, beïnvloedbaarheid, zelfbeeld, neuroticisme, gewetensontwikkeling, psychopathologie en slachtofferschap van pesten.

Gegevens over de delictgerelateerde en gezinsgerelateerde variabelen zijn rechtstreeks uit de dossiers van het persoonlijkheidsonderzoek overgenomen. Persoon(lijkheids)sgerelateerde variabelen zoals opleiding, zelfbeeld, beïnvloedbaarheid, gewetensontwikkeling, psychopathologie en slachtoffer van pesten zijn door de diagnosticus van de onderzoekende instelling als klinisch oordeel bepaald of ingeschat, en hier als zodanig overgenomen. Intelligentie is bepaald aan de hand van psychologische tests als de Raven (Raven, 1938) en WISC-RN (De Bruyn *et al.*, 1986). Neuroticisme is bepaald via vragenlijsten als de ABV-K (Van Dijk & Wilde, 1982), NPV-J (Luteijn *et al.*, 1989) en ATL (Fey & Kuiper, 1984).

²³ De auteur dankt P.P. Groen van het WODC voor zijn ondersteuning bij dit deel van het onderzoek.

Gezien de kleine groep van slechts tien meisjes is er voor gekozen af te zien van het opstellen en toetsen van hypothesen. Ook zullen slechts absolute aantallen en geen percentages weergegeven worden. Dit onderzoek heeft daardoor een descriptief karakter. Omdat een aantal van de hier beschreven delicten via de landelijke pers bekendheid heeft gekregen, worden twee illustratieve casussen geanonimiseerd en deels gefingeerd weergegeven, en worden daarnaast slechts gemiddelde kenmerken van de groep als geheel beschreven. Delictkenmerken kunnen om diezelfde reden slechts summier weergegeven worden.

4.5 Resultaten: instroom, delict- en persoon(lijkheid)skenmerken

Vanaf 1994 tot medio 2003 werden in totaal 65 meisjes (onder de 18 jaar ten tijde van de pleegdatum) ingeschreven bij het parket voor een zaak waarbij tenminste één feit betrekking had op de artikelen SR 239, SR 242, SR 243, SR 244, SR 245, SR 246, SR 247 of SR 249 lid 1. Deze artikelen betreffen onder meer schennispleging, verkrachting, aanranding en ontuchtige handelingen. De instroom is derhalve gemiddeld 6 à 7 meisjes per jaar over heel Nederland. Van deze 65 zaken werden er 24 onvoorwaardelijk en 5 voorwaardelijk geseponeerd²⁴. In totaal kwam het tot een dagvaarding in 30 zaken, die in totaal 75 feiten bevatten, waarvan 50 zedendelicten en 25 andere delicten. De zedendelicten waren voornamelijk (poging tot) verkrachting (44 procent), aanranding (36 procent); één feit betrof schennispleging 9 feiten betroffen ontucht. De overige delicten waarvoor de meisjes gedagvaard werden, waren voornamelijk geweldsdelicten (16 feiten), het doen van een valse aangifte en belediging (in totaal 6 feiten) en – opmerkelijk – slechts 3 vermogensdelicten (eenvoudige diefstal). Van 21 van de 50 zedenfeiten kan afgeleid worden dat zij waarschijnlijk in groepsverband zijn gepleegd. Opvallend aan de instroomgegevens is overigens dat oudere zaken vaker geseponeerd worden en minder feiten bevatten (wat kan samenhangen met de beslissing om te seponeren).

De meisjes die voor een zedendelict vervolgd werden, werden veelal voor andere geweldsdelicten in dezelfde zaak vervolgd. De zedendelicten zijn voornamelijk (poging tot) verkrachting en aanranding.

Van de meisjes in de onderzoeksgroep zijn persoon(lijkheid)sgegevens verzameld uit de dossiers die in het kader van een strafrechtelijk of civiele interventie over de meisjes aangelegd waren. Deze tien meisjes hebben derhalve als gemeenschappelijke kenmerken dat zij ten tijde van het delict nog geen achttien jaar waren en dat bij hen een persoonlijkheidsonderzoek is afgenomen. De meisjes zijn of veroordeeld voor een seksueel geweldsdelict of hebben minimaal één seksueel geweldsdelict bekend.

²⁴ Volledigheidshalve: daarnaast werd één zaak werd gevoegd, één overgedragen, twee werden getransigeerd en van twee was de status onduidelijk.

Esther, een vijftienjarig meisje van Nederlandse afkomst, had al een jaar verkering met Jim. Jim beëindigde, voor haar plotseling, de verkering en al snel bleek dat hij een nieuwe vriendin had. Samen met een vriendin heeft Esther toen besloten dit meisje bij school op te wachten. Met een smoesje hebben zij haar meegelokt naar een afgelegen plek en met stokken en een mes bedreigd. Vervolgens werd ze gedwongen zich uit te kleden en een tandenborstel in haar vagina te stoppen. Even later liepen toevallig mannelijke vrienden van Esther langs, die door haar aangemoedigd zijn om het slachtoffer te verkrachten.

De helft van de 10 meisjes die in onze steekproef betrokken waren, is nog geen dertien jaar. Slechts drie meisjes pleegden het delict alleen. De overige meisjes waren tijdens het delict samen met één of meer mannelijke en/of vrouwelijke mededaders. Ruim de helft van het aantal slachtoffers heeft de basisschoolleeftijd of is nog jonger. In bijna alle gevallen is het slachtoffer een bekende van het meisje. In meer dan de helft van de gevallen gaat het om één slachtoffer. In het merendeel van de gevallen is het slachtoffer een meisje. Opvallend is dat het merendeel van de meisjes tijdens het misbruik in aanzienlijke of ernstige mate geweld gebruikt: slaan, schoppen en bedreiging met stokken. Het feit dat de meeste meisjes de strafbare feiten in groepsverband hebben gepleegd, zal hier mogelijk mee samenhangen.

Hoewel vrijwel alle meisjes uit een volledig gezin komen, heeft de helft minstens éénmaal een scheiding meegemaakt. Eveneens in de helft van de gevallen is sprake van excessief alcoholgebruik door een van de ouders of geweld tussen de ouders. Verwaarlozing en mishandeling komen bij een ruime meerderheid van de meisjes voor. Slechts in een enkel geval is geen sprake van (een vermoeden van) seksueel misbruik.

Virginie, een dertienjarig meisje van gemengd Nederlands-Surinaamse afkomst, heeft haar zusje (van vijf) diverse keren seksueel misbruikt tijdens oppassituaties. Het misbruik bestond uit het strelen van de vagina en in de vagina stoppen van voorwerpen als potloden. Daarnaast zou ze het kind geschopt, geslagen en vastgebonden hebben. Als het slachtoffer ging huilen, troostte Virginie haar telkens. Ook heeft zij haar broertje (van zes) diverse keren seksueel misbruikt door met zijn penis te spelen tot hij pijn kreeg. Wanneer hij begon te huilen, troostte zij hem telkens.

Meer dan de helft van de meisjes functioneert in intellectueel opzicht onder het gemiddelde. Hiermee correspondeert het feit dat tweederde speciaal onderwijs of IVBO volgt. Hun zelfbeeld, zoals beschreven in de Pro Justitia-rapportages, is over het algemeen (zeer) negatief. Veelal ervaren zij in sterke mate neurotische klachten en worden zij ervaren als (zeer) beïnvloedbaar. De gewetensfunctie is in verreweg de meeste gevallen matig tot slecht ontwikkeld en in de helft van de gevallen is er een vorm van psychopathologie gediagnosticeerd. Voor zover bekend, is de helft van de meisjes slachtoffer van veelvuldig pesten.

4.6 Discussie

Is er voor jongens die zedendelicten plegen al sprake van een groot *dark number*, voor meisjes is dit mogelijk nog sterker het geval. Hier zal schaamte bij de (mannelijke) slachtoffers om aangifte te doen mede een rol spelen. De instroom van zaken waarbij een meisje seksueel geweld heeft gepleegd, is in absolute zin gering. Het gaat om enkele gevallen per jaar waarbij het tot vervolging komt. Naar alle waarschijnlijkheid zit een aanzienlijk deel van deze meisjes in de hier geanalyseerde onderzoeksgroep. Hoewel het om een in kwantitatief opzicht kleine groep gaat, zijn de gepleegde feiten vaak ernstig. Persoonlijkheidsdossiers hebben de basis gevormd voor informatie over de groep meisjes die zich schuldig heeft gemaakt aan het plegen van een zedendelict en daarvoor met justitie in aanraking is gekomen. Het lijkt waarschijnlijk dat de meer ernstige zaken worden doorverwezen voor persoonlijkheidsonderzoek en dat de lichtere zaken daardoor niet in deze onderzoeksgroep terecht zijn gekomen. Gezien deze selectie is de hier onderzochte groep derhalve mogelijk zwaarder dan de gemiddelde groep die instroomt. Dit manco kleeft echter ook aan veel onderzoek naar (jongens)zedendelinquenten en is zeker geen unieke beperking van dit onderzoek. Er zijn daarnaast indicaties dat relatief veel delicten met jeugdige vrouwelijke zedendelinquenten in oppassituaties plaatsvinden, waarbij de grens tussen verzorging en een 'toevallig' seksueel getinte aanraking mogelijk moeilijk te trekken (en te bewijzen) is.

De hier onderzochte groep kan al met al niet zonder meer als representatief worden beschouwd voor de totale groep meisjes die zich schuldig maakt aan zedendelicten. Desondanks zijn de verkregen resultaten in een aantal opzichten relevant. Een eerste reden is dat dit in Nederland het eerste onderzoek – voor zover bekend – is naar meisjes die dergelijke delicten gepleegd hebben. Ten tweede bevat de groep, hoewel in absolute zin niet groot, naar schatting een substantieel deel van alle meisjes die vanaf eind jaren '90 tot 2003 het strafrechtelijk systeem instroomden. In die zin reflecteert de groep een aanzienlijk deel van alle bekende meisjes die zedendelinquenten gepleegd hebben in Nederland.

Deze resultaten corresponderen gedeeltelijk met wat uit eerder onderzoek bekend is. Zo is het slachtoffer veelal een kind uit de basisschoolleeftijd en vrijwel altijd familie of een bekende van de dader. Bijna de helft van de meisjes maakt meer dan één slachtoffer, bij een aanzienlijk deel van de meisjes zijn het geen eenmalige incidenten of slechts experimenteerfouten. Zoals andere onderzoekers reeds meldden, maken meisjes zowel jongens als meisjes tot slachtoffer en kan een meisje ook slachtoffers van beide seksen maken.

In overeenstemming met de literatuur blijkt de gezinssituatie van deze meisjes veelal zeer ongunstig te zijn. Verwaarlozing, mishandeling en seksueel misbruik (door gezinsleden) zijn eerder regel dan uitzondering. In de helft van de gevallen is er sprake van meegemaakte scheiding(en), excessief alcoholgebruik bij een van de gezinsleden

en geweld tussen de ouders. Zoals reeds eerder door verschillende onderzoekers is gevonden, blijkt deze groep meisjes vaak op laag- tot benedengemiddeld cognitief niveau te functioneren. Verder hebben deze meisjes veel neurotische klachten en een negatief zelfbeeld. Het zijn met andere woorden meisjes die zich zorgen maken over het eigen functioneren en risico lopen depressief gedrag te ontwikkelen.

De resultaten wijken in een aantal opzichten wel af van wat uit eerder buitenlands onderzoek bekend is. Opvallend, omdat dit nauwelijks eerder beschreven is in de literatuur omtrent dit onderwerp, is dat het merendeel van de meisjes het delict in aanwezigheid van een of een aantal mededader(s) heeft gepleegd. Opvallend is ook dat de meisjes in aanzienlijke mate geweld gebruiken, hetgeen mogelijk samenhangt met het feit dat veel delicten in groepsverband hebben plaatsgevonden. Dit is in de beschikbare literatuur niet teruggevonden en roept de vraag op of we hier te maken hebben met een specifieke groep zedendelinquenten of dat het vooral gaat om een subgroep van de meisjes die geweldsdelicten plegen. Een aantal hier onderzochte delicten lijkt op de 'vergeldings'acties die Matravers (2002) onderscheidde; het seksuele element lijkt hier voor de vrouwelijke dader van ondergeschikt of geen belang en de verkrachting een effectief *geweldsmiddel*.

De meisjes-zedendelinquenten in dit onderzoek zijn niet goed met één type jongens-zedendelinquent te vergelijken. Hun delicten lijken – gemiddeld gesproken – nog het meest op die van groepszedendelinquenten, mede gezien het soms grove geweld dat wordt gebruikt. Dat kan te wijten zijn aan de gehanteerde selectie bij verwijzing voor diagnostiek: mogelijk worden alleen de (zeer) ernstige gevallen verwezen. Vervolgens is opvallend dat de gezinsachtergrond van de hier beschreven meisjes, in overeenstemming met wat vanuit de literatuur bekend is, over het algemeen veel negatiever is dan die van jongens-zedendelinquenten. De meisjes hebben ook vrijwel allemaal blootgestaan aan traumatische ervaringen zoals fysiek en/of seksueel misbruik. Daarnaast blijkt de intrapsychische problematiek (neurotische klachten, depressieve symptomen) van de meisjes veel ernstiger dan die van de gemiddelde jongens die seksueel misbruik plegen. Deze meisjes lijken in vergelijking met jongens overigens in vrijwel alle opzichten, en zeker ook in sociaal opzicht (sociale onhandigheid), minder adequaat te functioneren. Een mogelijke hypothese is dat meisjes pas tot seksueel misbruik komen wanneer zij in ernstige mate last krijgen van ernstige inter- en intrapsychische problematiek. Bij jongens zou in dat geval de drempel voor het plegen van seksuele delicten lager liggen. Overeenkomsten tussen jongens en meisjes die zedendelicten plegen, zijn er ook. Zo is het slachtoffer veelal een kind uit de basisschoollleeftijd, zijn de sociale vaardigheden van beide groepen onderontwikkeld en zijn zij vaak slachtoffer van pesterijen. In die zin lijken de meisjes die zedendelicten plegen nog het meeste op de eerder beschreven jeugdige zedendelinquent die jonge kinderen misbruikt (zie onder meer Hendriks *et al.*, 2002). Verder blijkt dat meisjes evenals jongens als solo- en groepspleger te werk te kunnen gaan.

Er zijn ook overeenkomsten tussen de hier onderzochte meisjes en wat beschreven is over volwassen vrouwen die zedendelicten plegen (Bumby & Bumby, 1997). Meisjes kunnen solistisch, maar ook onder druk van een mededader te werk gaan; emotionele labiliteit wordt in vrijwel alle gevallen waargenomen; er is een geschiedenis van matig presteren op school en het overgrote deel van de meisjes blijkt een geschiedenis van verwaarlozing, seksueel en fysiek misbruik te hebben. Sociale isolatie in de vorm van matige contacten met leeftijdgenoten wordt eveneens bij het merendeel van de meisjes gevonden. Drugs- en alcoholproblematiek blijkt bij deze groep meisjes nog niet prominent aanwezig, maar dit kan verklaard worden door hun relatief jonge leeftijd. Uit het voorafgaande kan overigens niet geconcludeerd worden dat deze meisjes zich zullen ontwikkelen tot vrouwen die opnieuw gaan misbruiken. Het geeft slechts aan dat er een sterke gelijkenis is in de psychologische *make-up* van meisjes en vrouwen die dergelijke feiten plegen.

Bij vergelijking met de resultaten van eerder onderzoek naar delinquente meisjes (zie Bijleveld *et al.*, 2003) blijkt een sterke overeenkomst met de meisjes die in dat onderzoek zijn beschreven. De meisjes uit dat onderzoek bleken eveneens te beschikken over een vrij laag IQ, bovengemiddeld neurotisch te zijn, over een zeer negatief zelfbeeld te beschikken en een lacunair functionerend geweten te hebben. Het is derhalve de vraag of we met een aparte groep meisjes te maken hebben of, zoals eerder aangegeven, met een (toevallige) variant van de groep meisjes die (gewelds)delicten pleegt.

Meisjes die zedendelicten plegen, vormen, zoals blijkt uit de beschikbare literatuur en uit het onderhavige onderzoek, een heterogene groep. Meer uitgewerkte typologieën, zoals die wel gevonden zijn voor jongens die zedendelicten gepleegd hebben (zie onder meer Hendriks & Bijleveld, 1999 en Hendriks *et al.*, 2002) zijn echter nog nauwelijks voorhanden. Mathews *et al.* (1997) komen tot een aantal voorlopige subtypen. Van meisjes die een kind, dat geen bloedverwant is, één of enkele keren misbruiken in oppassituaties, veelal door betasten en/of orale seks, zou het gedrag vooral gemotiveerd zijn door seksuele nieuwsgierigheid. Meisjes bij wie het misbruik hun eigen slachtofferschap weerspiegelt, in de keuze van hun slachtoffer en het vertoonde misbruikgedrag, vertonen ernstiger misbruikgedrag en beginnen vaak op jongere leeftijd.

Op basis van de in het onderhavige onderzoek verzamelde gegevens zijn de meisjes niet duidelijk in te delen in subtypes, maar is het eerste subtype van Mathews *et al.* (1997) duidelijk ondervetegenwoordigd. In de toekomst is het wenselijk om een grotere groep meisjes bij een kwantitatief onderzoek te betrekken en is vergelijkend onderzoek aan te bevelen. Wanneer dit leidt tot een typologie zal dit de *professionals* in hun bemoeienis met deze groep meisjes kunnen ondersteunen. Het onderscheid maken in diverse subgroepen daders kan bijdragen tot een meer toegespitst behandelaanbod en tot een nauwkeuriger risicotaxatie. Vooral nog kunnen therapeuten van deze meisjes nog weinig empirische ondersteuning vinden voor de wijze waarop zij hun behandeling vorm geven, maar in de beschreven groep lijkt de agressieve component welhaast groter dan de seksuele. Behandeling van beide aspecten is dan ook onontbeerlijk.

Tabel 4.1 Delictgerelateerde kenmerken

		aantal
Leeftijd	Meisjes tot 13 jaar	5
	Meisjes van 13-18 jaar	5
Aantal mededaders	0	3
	1	2
	2	3
	4	2
Leeftijd jongste slachtoffer	4 jaar	4
	5-12	1
	13/14	3
	65+	1
	Onbekend	1
Relatie dader-slachtoffer	Gezin	1
	Buurt	4
	School	2
	Oppaskind	1
	Onbekende	2
Aantal slachtoffers	1	6
	2	2
	10	2
Sekse slachtoffer	Mannelijk	2
	Vrouwelijk	5
	Beide	3
Fysiek geweld tijdens delict	Niet	3
	Aanzienlijk	5
	Ernstig	2

Tabel 4.2 Gezinskenmerken

		Aantal
Gezinssamenstelling	Volledig	8
	Gescheiden	1
	Anders	1
Meegemaakte scheiding(en) van ouders	Nee	5
	Ja	4
	Overleden ouder	1
Excessief alcoholgebruik in het gezin	Nee	4
	Vader	3
	Moeder	1
	Onbekend	2
Geweld tussen de ouders	Nee	5
	Licht	4
	Ernstig	1
Verwaarlozing door ouders	Nee	4
	Emotioneel	2
	Emotioneel en pedagogisch	4
Mishandeling door ouders	Nee	2
	Fysiek	5
	Fysiek en seksueel	1
	Onbekend	2
Seksueel misbruik van de dader	Nee	1
	Mogelijk	3
	Bekende	3
	Ouder	2
	Onbekende	1

Tabel 4.3 Persoon(lijkheid)skenmerken

		aantal
Intelligentie	Zwakbegaafd	1
	Laaggemiddeld	5
	Gemiddeld	3
	Onbekend	1
Opleidingsniveau	Speciaal Onderwijs	3
	IVBO	3
	VMBO	3
	Onbekend	1
Zelfbeeld	Zeer negatief	2
	Negatief	4
	Positief	1
	Onbekend	3
Neuroticisme	Laag	1
	Gemiddeld	1
	Hoog	5
	Onbekend	3
Beïnvloedbaarheid	Aanzienlijk	6
	Zeer aanzienlijk	2
	Onbekend	2
Gewetensontwikkeling	Zeer gebrekkig	2
	Lacunair	6
	Voldoende	1
	Onbekend	1
Psychopathologie	Geen	4
	PDD-NOS	1
	ADHD	1
	Anders	2
	Onbekend	2
Slachtoffer van pesten	Nee	2
	Soms	1
	Vaak	3
	Onbekend	4

Recidive van jeugdige zedendelinquenten na residentiële behandeling ²⁵

Hendriks, J. & Bijleveld, C. (2005). Recidive van jeugdige zedendelinquenten na residentiële behandeling. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 29, 150-160.

Dit artikel is een bewerking en samenvatting van een eerder onderzoeksrapport over hetzelfde onderwerp: Hendriks, J. & Bijleveld, C. (2004). *Recidive van jeugdige zedendelinquenten: een onderzoek naar de algemene-, zeden- en geweldsrecidive van in JJI Harreveld behandelde Jeugdige Zedendelinquenten*. Leiden: NSCR, 2004-2.

²⁵ De auteurs danken Ampara Bouwens en Margreet van Delden voor hun assistentie bij dataverzameling, -invoer en -analyse.

5.1 Samenvatting

Recidive van jeugdige zedendelinquenten werd onderzocht voor 114 jongens die tussen 1988 en 2001, na behandeling in verband met een zedendelict, Justitiële Jeuginrichting Harreveld verlieten. Gemiddeld verbleven de jongeren 2 jaar en 4 maanden op Harreveld. De mediane observatietermijn na ontslag bedroeg 6 jaar en 8 maanden.

Ruim een kwart van de jongens recidiveerde binnen de *follow-up* periode naar een ernstig delict, zijnde een zedendelict (10%) of een gewelddadig niet-zedendelict (22%), ongeveer eenderde recidiveerde naar andere feiten, en 40% recidiveerde niet. Zedenrecidive blijkt samen te hangen met de eerdere keuze voor een (zeer) jong slachtoffer, classificatie door de instelling als obsessieve zedendelinquent, keuze voor een meisje buiten de eigen familie als slachtoffer en relatief weinig spijbelgedrag. In de eerste drie jaar na afloop van de behandeling vindt 90% van de zedenrecidive plaats. Geweldsrecidive hangt samen met de etnische achtergrond van de dader, kwaliteit van de relaties met leeftijdgenoten, impulsiviteit, psychopathologie en classificatie door de instelling als opportunistische zedendader. Aandacht binnen Harreveld voor nadere differentiatie in de behandeling en verbetering van het nazorgtraject is wenselijk.

5.2 Inleiding

De Nederlandstalige literatuur over jeugdige zedendelinquenten is beperkt. Uitzonderingen hierop vormen voor Nederland de publicaties van onder meer Bruinsma (1996), Boelrijk (1997), Hendriks & Bijleveld (1999), Van Wijk (1999), Van Wijk *et al.* (2001) en Hendriks *et al.* (2002). Over recidive van jeugdige zedendelinquenten is echter nog nauwelijks iets bekend. In Nederland is wel het nodige onderzoek naar recidive van volwassen zedendelinquenten uitgevoerd (zie onder meer Leuw, 1999, De Vogel & De Ruiter, 2003 en Nieuwbeerta, Blokland & Bijleveld, 2003). Voor volwassen plegers is bekend uit buitenlands onderzoek (zie Soothill *et al.*, 2000) dat de voorspelling voor algemene en specifieke recidive via verschillende mechanismen verloopt: waar algemene recidive voorspeld wordt door welbekende criminogene factoren als startleeftijd en gewelddadigheid, gelden voor zedenrecidive andere predictoren, zoals de aanwezigheid van een parafilie (seksuele afwijking, volgens DSM-IV). Hanson & Bussière (1998) lieten zien hoe (voor volwassenen) seksuele deviatie en het vroeg beginnen met zedendelicten consistente predictoren van seksuele geweldsrecidive zijn. Het is echter de vraag of factoren die recidive beïnvloeden bij volwassenen ook voor jongeren van toepassing zijn. Daarnaast zijn sommige factoren die bij volwassenen van belang zijn gebleken bij jongeren waarschijnlijk sowieso moeilijker meetbaar: zo zal bijvoorbeeld over de predictor 'delictgeschiedenis' bij jongeren minder bekend zijn.

Veel volwassen daders van zedendelicten geven aan dat zij in hun jeugd begonnen zijn met seksueel misbruik of dat zij hierover in hun jeugd gefantaseerd hebben (Abel *et al.*, 1993). Een aanmerkelijk deel van de seksuele delicten die ieder jaar plaatsvinden, wordt door jongeren gepleegd (Righthand & Welch, 2001). Jongeren die vroeg beginnen met het plegen van seksuele geweldsdelicten kunnen dus nog een lange carrière tegemoet gaan, waarin zij veel schade aanrichten. In die zin is recidiveonderzoek van het grootste belang, om zicht te krijgen op de prevalentie en omvang van (zeden) recidive en op factoren die daar in positieve of negatieve zin mee samenhangen.

Caldwell (2002) geeft in zijn metastudie de resultaten weer van 12 recidiveonderzoeken van jeugdige zedendelinquenten, waarbij een nieuwe veroordeling als criterium werd gebruikt. De N van de diverse onderzoeken varieerde van 46 tot 350, en de *follow-up* tijd lag tussen de 24 en 120 maanden. De zedenrecidive in deze onderzoeken varieerde tussen 1.7% en 19.6%; gemiddeld lag het percentage jeugdige zedendelinquenten dat opnieuw een zedendelict pleegde op 11%. Beperkingen van diverse onderzoeken liggen in de soms kleine N en de vaak korte *exposure*-periode. Het onderzoek met de grootste N (Kahn & Lafond, 1988) had bijvoorbeeld een *follow-up* tijd van 3 jaar. Voorts worden in diverse onderzoeken verschillende populaties beschreven, bijvoorbeeld residentieel behandelde en ambulant behandelde jeugdige zedendelinquenten, waardoor vergelijking van de resultaten niet altijd goed mogelijk is.

Uit de metastudie van Caldwell blijkt dat over het ontstaan en het voortduren van seksueel deviant gedrag bij adolescenten nog onvoldoende bekend is, en dat dit er mede toe bijdraagt dat het voorspellen van recidive bij deze groep een moeilijke opdracht is. Lösel & Schmucker (2005) geven in hun meta-analyse naar de effectiviteit van behandeling van zedendelinquenten (N=22.181) aan dat behandelbeoordelingen van specifieke groepen noodzakelijk zijn om tot een solide basis te komen voor een gedifferentieerd behandelaanbod. Volgens Caldwell (2002) zijn onderzoeken naar typologieën van jeugdige zedendelinquenten veelbelovend. Mogelijke aanwijzingen hiervoor zijn tevens gevonden door Hendriks & Bijleveld (1999) en Hendriks *et al.* (2002) in het aantal slachtoffers dat de verschillende subgroepen (in dit geval kindmisbruikers en leeftijdgenootmisbruikers) hebben gemaakt, alvorens bij hen een persoonlijkheidsonderzoek werd afgenomen. Boyd *et al.* (2000) lieten voorts zien dat het type seksueel delict van een jongere gerelateerd is aan de recidivekans. Kindmisbruikers die meisjes buiten de familie als slachtoffers kiezen en kindmisbruikers die jongetjes als slachtoffer kiezen, zouden een verhoogde kans op recidive hebben.

Worling (2002) maakte onderscheid tussen risicofactoren waarvoor veel ondersteuning is gevonden in de wetenschappelijke literatuur, veelbelovende (*promising*) risicofactoren, mogelijke risicofactoren en onwaarschijnlijke risicofactoren. Bij de eerste groep worden onder meer genoemd: deviante seksuele interesse, meerdere seksuele delicten in het verleden, keuze van een onbekend slachtoffer, sociale isolatie, veel stress in het gezin, problematische ouder-kind relatie/ouderlijke afwijzing en

onvolledige delictspecifieke behandeling. Impulsiviteit en obsessieve seksuele interesse worden genoemd als veelbelovende factoren. Miner (2002) noemde impulsiviteit als de meest robuuste voorspeller van seksuele recidive bij jeugdige zedendelinquenten.

In het hiernavolgende presenteren wij de resultaten van een onderzoek naar recidive van residentieel behandelde jeugdige zedendelinquenten. Het huidige onderzoek is onderdeel van een groter (recidive) onderzoek naar jeugdige zedendelinquenten, waarbij ook poliklinisch behandelde jongeren en niet behandelde jongeren zijn betrokken. Door een relatief lange *follow-up* periode en een, ook internationaal gezien, redelijk grote N is getracht aan een aantal beperkingen van eerder onderzoek tegemoet te komen.

5.3 Methode

5.3.1 Vraagstelling

De vraagstelling in dit onderzoek is tweeledig:

- a. Wat is de recidive van jeugdige zedendelinquenten na residentiële behandeling in termen van soorten delicten en snelheid van recidiveren?
- b. Wat is de relatie tussen recidive na ontslag uit Harreveld enerzijds en persoon(lijkheid)s-kenmerken, achtergrondkenmerken, delictkenmerken, kenmerken van de eerdere criminele carrière en aan de behandeling gerelateerde kenmerken anderzijds?

5.3.2 Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestond uit jeugdige zedendelinquenten die in de periode 1988-2001 ontslagen waren na behandeling voor een zedendelict in JJI Harreveld. Harreveld is een particuliere jeugdinrichting met 271 plaatsen. Zij is door het Ministerie van Justitie aangewezen als landelijk specialist voor onder meer behandeling van jeugdige zedendelinquenten. Dit specialisme is eind jaren '80 ontstaan. Harreveld heeft gesloten en open afdelingen. In beide afdelingen worden jeugdige zedendelinquenten behandeld.

De onderzoeksgroep bestaat uit 114 mannelijke jeugdige zedendelinquenten van wie in het archief van Harreveld het behandeldossier aanwezig was en die niet later dan 31 december 2001 uit de instelling waren ontslagen. Van het onderzoek zijn vrouwelijke jeugdige zedendelinquenten uitgesloten, aangezien wordt verondersteld dat de problematiek van vrouwelijke jeugdige zedendelinquenten van andere aard is (zie: Hendriks, 2003) en die specifieke groep zeer klein is.

De gemiddelde leeftijd bij instroom op Harreveld was 16 jaar. De gemiddelde leeftijd bij uitstroom was 18 jaar en ruim 4 maanden. De vroegste uitstroom vond plaats in 1988. Recidivegegevens (op basis van justitiële documentatie) werden eind 2003 opgevraagd; voor twee jongens bleken deze onvolledig en werd de documentatie opnieuw opgevraagd in februari 2005. Daarmee is de tijdsspanne waarover wij recidive kunnen bezien maximaal 16 jaar en 3 maanden. De mediane zogeheten observatieperiode na ontslag (ook wel genoemd *exposure*-tijd) is 6 jaar en 8 maanden.

De onderzochte groep bestaat uit jongens die minimaal één zedendelict hadden gepleegd en mede in verband daarmee behandeld werden op Harreveld. Die behandeling vond voor de gehele door ons onderzochte groep destijds in die zin vrij ongedifferentieerd plaats, dat bij de plaatsing van de jongere geen rekening was gehouden met het type zedendelict (bijvoorbeeld misbruik van een kind of een leeftijdgenoot), noch met de andere delicten in de criminele carrière. Sinds eind 2001 gebeurt dat wel op Harreveld en worden de als meer 'opportunistisch' gelabelde daders gescheiden behandeld van als meer 'obsessief' gelabelde daders²⁶; deze classificatie hebben wij in onze analyses als variabele meegenomen; in dit onderzoek zijn 38 als opportunistisch gelabelde daders en 76 als obsessief gelabelde daders betrokken.

5.3.3 Operationalisatie en variabelen: de dossiers

Om achtergrond-, persoonlijkheids-, omgevings-, criminele carrière, delict- en behandelkenmerken te bepalen, werden alle behandeldossiers gescreend op relevante informatie. Deze dossiers waren aanwezig in het archief op Harreveld en bevatten doorgaans, naast Pro-Justitia rapportages, psychologische en psychiatrische onderzoeken, behandelplannen, verlengingsadviezen en behandelevauaties. De Pro Justitia rapportages in het dossier waren over het algemeen door forensisch psychologen en psychiaters opgesteld. Regelmatig was ook een proces-verbaal voorhanden. Ook troffen wij externe rapportages van de Raad voor de Kinderbescherming of de (gezins)voogdijvereniging aan. In het dossier waren vrijwel altijd rapportages aanwezig over het verloop van de behandeling tijdens verblijf, opgesteld door een multidisciplinair team.

²⁶ *Opportunistische daders zijn over het algemeen leeftijdgenootmisbruikers en hebben vaak één of meer andersoortige delicten gepleegd. Uit hun delictgedrag spreekt een zeker 'opportunisme' (vandaar hun kwalificatie) en het seksuele motief lijkt meer op de achtergrond te staan. Obsessieven misbruiken, in vergelijking tot de opportunistische daders, vaak jonge kinderen, met een leeftijdverschil van 5 jaar of meer, alhoewel in situaties waar het slachtoffer duidelijk nog niet geslachtsrijp was de dader ook bij een geringer leeftijdsverschil als obsessief geclassificeerd kan worden. De indeling is niet uitsluitend, in die zin dat er ook jongens zijn die in meerdere of mindere mate een gemengd beeld vertonen. De indeling van Harreveld is een motivationele indeling, die echter voor ongeveer 95% overeen komt met de eerder door ons gehanteerde indeling in kindmisbruikers versus leeftijdgenootmisbruikers.*

De screening van de dossiers vond blind plaats, in die zin dat alle dossiers werden gescoord voordat informatie over recidive beschikbaar kwam. Alhoewel de inhoud van de dossiers varieerde, was een aantal basisgegevens (zoals in- en uitstroomdatum, type zedendelinquent, gezinsachtergrond, intelligentie) in elk dossier voorhanden. Het dossier vormde zo de basis voor de meting van achtergrond-, persoonlijkheids-, omgevings-, criminele carrière, delict- en behandelvariabelen. De kenmerken die uit de dossiers werden gescoord, zijn gekozen op basis van instrumenten die in eerdere onderzoeken waren gebruikt, aangevuld met de dynamische factoren van het risicotaxatie-instrument de J-SOAP (Prentky *et al.*, 2000), zoals verantwoordelijkheid nemen voor het delict, intrinsieke motivatie tonen voor verandering, begrijpen van de seksueel misbruik cirkel, het tonen van empathie, spijt of schuld en afwezigheid van cognitieve vervorming. Tevens is gebruik gemaakt van items uit de ERASOR (Worling & Curwen, 2001). Uit de dossiers werden derhalve statische en dynamische kenmerken gescoord. In totaal werden 114 variabelen gescoord; zie voor het volledige codeboek Hendriks & Bijleveld (2004) en de appendix.

De persoonlijkheidsvariabelen neuroticisme, impulsiviteit en spanningsbehoefte en extraversie werden afgeleid uit de in de dossiers gebruikte standaard vragenlijsten en gevalideerde zelfrapportages. Met behulp van de desbetreffende handleidingen (zoals die van de ABV (k), ATL of NPV-J) zijn de scores gecategoriseerd in gestandaardiseerde waarden. Intelligentiescores (veelal verkregen via de WISC- RN of de Raven) zijn ook conform de normwaarden omgezet in categorieën. Gewetensontwikkeling werd bepaald op basis van gegevens uit het dossier en de Pro Justitia rapportages: uit het dossier blijkt of de jongere spijt heeft van het ten laste gelegde feit en of de jongere zich kan inleven in het slachtoffer, op zowel cognitief als emotioneel vlak.

Voor alle variabelen is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Een tweede beoordelaar heeft daartoe 10 dossiers onafhankelijk van de eerste beoordelaar gescoord. Over het algemeen was de overeenstemming (gemeten met behulp van correlatiecoëfficiënt bij interval variabelen, en als proportionele overeenstemming bij nominale variabelen) goed, dat wil zeggen boven de 0.8; voor een aantal behandelvariabelen was de overeenstemming lager dan 0.8, maar in elk geval boven de 0.6.

5.3.4 Operationalisatie en variabelen: de justitiële documentatie

Tijdens het scoren van alle variabelen zijn recidivegegevens opgevraagd bij de Centrale Justitiële Documentatie in Almelo. Deze gegevens zijn ingevoerd en gekoppeld aan de variabelen vanuit de dossiers van Harreveld. Wij onderscheiden hier drie categorieën recidive: (1) seksuele recidive, een nieuwe veroordeling voor een seksueel delict (dat wil zeggen enig feit uit de artikelen 239 t/m 250 WvSr) tijdens de *follow-up* periode; (2) geweldsrecidive, nieuwe veroordeling voor een niet-seksueel geweldsdelict tijdens de *follow-up* periode (overigens volgens de standaardclassificatie van het CBS); en (3)

recidive naar enig delict. Vrijspraak en ontslag van rechtsvervolging, technisch sepot, en sepot omdat iemand onterecht als verdachte was aangemerkt, werden niet als recidive gekwalificeerd. Zaken waar nog niet over was beslist, werden gekwalificeerd zoals zij bij het Openbaar Ministerie waren ingeschreven. Een en ander betekent dat wij bij de beslissing om een feit als recidive aan te merken, aansluiten bij de kwalificatie die de laatste instantie die daarover besliste daaraan gaf.

Omdat in de justitiële documentatie pas sinds een aantal jaren pleegdata worden opgenomen, moesten wij soms, bij een ontbrekende pleegdatum, die pleegdatum schatten om de snelheid van recidiveren te kunnen bepalen. In ons databestand lag voor die gevallen waar wel volledige informatie aanwezig was, de pleegdatum gemiddeld één jaar voor de afdoeningsdatum. Bij ontbrekende pleegdatum hebben wij die derhalve geschat op precies één jaar voor de datum afdoening. In die gevallen waarin dergelijke geschatte pleegdata vlak voor of na ontslag uit Harreveld vielen, hebben wij het zedenrecidivedelict niet meegenomen. Het voorafgaande houdt in dat wij voor de kwalificatie recidive naar een zedendelict een absolute ondergrens hanteren: alleen degenen die met zekerheid na behandeling in herhaling waren gevallen, werden geregistreerd als recidivist.

De observatieperiode voor het meten van de recidive begint op het moment waarop de jongere Harreveld verlaat en eindigt op de laatste datum waarop de recidivegegevens beschikbaar kwamen. Dit betekent dat de *exposure*-tijd of zo men wil observatieperiode per jongere verschilt. Voor zover ons bekend, is één jongen overleden; dit gebeurde echter na zijn recidivedelict, zodat de *exposure*-tijd niet aangepast werd.

5.3.5 Analyse

Uit de dossiergegevens hebben wij in eerste instantie een aantal kenmerken van de jongeren geanalyseerd. Dit is gebeurd met eenvoudige frequentietellingen. Uit de justitiële documentatie hebben wij vervolgens bepaald hoeveel procent van de jongeren recidiveerde, en wat de snelheid was waarmee dit gebeurde. Deze recidive hebben wij met overlevingsduurmodellen geanalyseerd. In overlevingsduuranalyse wordt het verloop van recidive beschreven waarbij rekening gehouden wordt met voor verschillende respondenten wisselende observatieperioden. Overlevingsduuranalyse wordt daarmee algemeen gezien als de meest geschikte techniek voor de analyse van recidivegegevens.

Vervolgens hebben wij de recidive-informatie van de respondenten gekoppeld aan de overige kenmerken, zodat wij konden onderzoeken of recidive samenhangt met een of meer van deze kenmerken. Een dergelijke samenhang hebben wij zowel tamelijk gericht onderzocht, in die zin dat wij hebben gekeken of wij bepaalde bevindingen uit de literatuur konden repliceren, als ook vrij algemeen exploratief onderzocht. Wij rapporteren alleen statistisch significante resultaten. Waar percentages niet op de hele groep betrekking hebben, rapporteren wij dit separaat.

5.4 Resultaten

5.4.1 Kenmerken van het zedendelict

Het grootste gedeelte van de onderzochte groep was geplaagd voor (poging tot) verkrachting (38.6%) en (poging tot) aanranding (34.6%). Een kleiner gedeelte werd voor zowel (poging tot) verkrachting als (poging tot) aanranding geplaagd (26.3%). Allen hadden een *hands-on* delict gepleegd, hetgeen inhoudt dat er fysiek contact geweest was met het slachtoffer. De meeste verkrachtingen en aanrandingen waren maximaal vijf jaar vóórdat veroordeling plaatsvond gepleegd, tegen een kleine groep door wie de zedendelicten langer dan vijf jaren geleden waren gepleegd.

De gemiddelde leeftijd ten tijde van het delict waarvoor de jongere (mede) op Harreveld verbleef, was 14 jaar en 3 maanden. Gemiddeld maakten de zedendelinquenten 3.0 verschillende slachtoffers; bij dit cijfer zijn twee personen buiten beschouwing gelaten die respectievelijk 200 en 150 verschillende slachtoffers hadden gemaakt. Het gemiddeld aantal voor de dader bekende slachtoffers is 2.3 en het aantal voor de dader onbekende slachtoffers is 0.6; hier werd dezelfde correctie toegepast. De slachtoffers waren over het algemeen van het vrouwelijk geslacht (bij 67% van de daders). Een kleiner aantal zedendelinquenten maakte slachtoffers van beide geslachten (19%). De overige 14% kozen jongens tot slachtoffer.

De leeftijd van het eerste slachtoffer ligt gemiddeld op 10 jaar en 7 maanden; het jongste slachtoffer was 3 maanden, en het oudste slachtoffer 62. Hierbij dient bedacht te worden dat een aantal van de slachtoffers meerdere malen en sommigen zelfs jarenlang misbruikt waren; het aantal delicten ligt derhalve aanmerkelijk hoger. Als er meer slachtoffers waren gemaakt, is tot en met het vierde delict geregistreerd wat de kenmerken van het slachtoffer waren. Van deze overige slachtoffers was de jongste één jaar oud, en de oudste 59. Ongeveer eenderde van de slachtoffers zou zich, zo bleek uit het dossier, niet verzet hebben ten tijde van het delict. Dit waren over het algemeen de jongste kinderen. Eenderde van de daders had fysiek geweld gebruikt tijdens het delict; een kwart had verbaal geweld gebruikt. Op twee daders na was geen enkele dader onder invloed van alcohol tijdens het delict.

De slachtoffers waren afkomstig uit gezin of familie (gepercenteerd over het eerste tot en met het vierde slachtoffer: 32%), buurt of school (48%), of waren een onbekende van de dader (20%). Het is opvallend dat, naarmate daders meer slachtoffers maken, zij het gemiddeld meer buiten de directe gezins- en familiekring zoeken: de actieradius van de daders neemt met andere woorden in dergelijke gevallen toe.

Het delict vond plaats bij de dader thuis (gepercenteerd over het eerste tot en met het vierde slachtoffer: 37%), bij het slachtoffer (16%), buiten (38%) of op een andere plek, zoals bijvoorbeeld een kelderbox (10%). Als dader en slachtoffer in hetzelfde huis woonden,

is de plaats delict gecategoriseerd als 'bij de dader'. De meeste eerste delicten werden op bekend terrein van de dader gepleegd; ook hier zien we echter met de toename van het aantal delicten dezelfde naar buiten gaande tendens: daders lijken meer te durven naarmate zij meer delicten plegen. De delicten vinden steeds minder bij henzelf thuis plaats en steeds vaker buiten en op onbekender terrein. Deze twee trends hangen vanzelfsprekend ook samen: als het slachtoffer iemand uit het eigen gezin is, is de kans groter dat het delict thuis plaatsvindt.

5.4.2 Delicten voor plaatsing op Harreveld

Bekend mag worden verondersteld dat jeugdige zedendelinquenten voor een belangrijk deel generalisten zijn, dat wil zeggen dat zij naast zedendelicten ook andere delicten plegen. Een ander, eveneens substantieel deel van de zedendelinquenten, is specialist, dat wil zeggen dat zij alleen zedendelicten plegen. Informatie over eerdere delicten betrokken wij uit de behandeldossiers; het betreft hier derhalve niet alleen geregistreerde delicten. Informatie werd gescoord tot en met drie delicten vóór het plaatsingsdelict.

Ruim de helft van de jeugdige zedendelinquenten (57%) had voor plaatsing al andere delicten gepleegd. Diefstal kwam verreweg het meeste voor (51% van alle eerdere delicten, gepercenteerd over de laatste drie bekende delicten voor plaatsing), gevolgd door zedendelicten (31%), geweldsdelicten (10%) en vandalisme (7%).

5.4.3 Kenmerken van achtergrond, gezin en de jongere

De etnische samenstelling van de onderzoeksgroep is Nederlands (77.2%), Surinaams (4.4%), Marokkaans (2.6%), Antilliaans (1.8%), Turks (0.9%), gemengd (0.9%). De overige 12.3% had een andere nationaliteit dan eerder genoemd. In vergelijking met de Nederlandse bevolkingssamenstelling is er sprake van een ondervertegenwoordiging van allochtone jongens.

Van ruim de helft (52.6 %) van de jongeren waren de ouders gescheiden; het gezin bestond uit gemiddeld 3 kinderen. Meer dan driekwart van de jongeren (76.3%) is zowel emotioneel als pedagogisch verwaarloosd. Een vijfde is lichamelijk mishandeld, en als daarbij ook geestelijke mishandeling in ogenschouw wordt genomen, stijgt de prevalentie naar 33%. De helft van de jongeren was (vermeend) slachtoffer van seksueel misbruik; bij nog eens 13% waren daar vermoedens van. In 80% van de gevallen was dat misbruik door een familielid of andere bekende gepleegd.

Bijna de helft van de jongens werd soms tot vaak op school gepest, tegen een kleine groep (16%) die zelf op school of thuis ook pestte. Verreweg de meeste jongens (89%) hadden matig tot slecht contact met leeftijdgenoten. Eenderde spijbelde vaak tot regelmatig.

Tabel 5.1 Persoonlijkheidskenmerken van de jongeren

	beneden het gemiddelde	gemiddeld	boven het gemiddelde
intelligentie	8,8%	89,4%	1,8%
neuroticisme	0,9%	8,3%	90,8%
impulsiviteit	21,4%	12,6%	66%
extraversie	45,1%	29,4%	25,5%
spanningsbehoefte	15,3%	17,4%	67,3%

Het gemiddelde intelligentieniveau van de jongens lag op laaggemiddeld niveau. De jongeren waren over het algemeen hoog neurotisch van aard, in sterke mate impulsief, weinig extravert en hadden over het algemeen een grote behoefte aan spanning.

Bij 41.2% was een gedragsstoornis NAO vastgesteld (waarbij NAO er op duidt dat niet voldaan wordt aan de criteria voor een gedragsstoornis volgens DSM-IV) en bij 11.4% een (ernstige) gedragsstoornis gediagnosticeerd. ADHD en pervasieve (aan autisme verwante) ontwikkelingsstoornissen kwamen minder vaak voor (respectievelijk 8.8 en 4.4%). Bij een aantal jongeren werd een parafilie gediagnosticeerd (21%) en bij nog eens 23% waren hier vermoedens van.

5.4.4 Kenmerken van het verblijf en de behandeling

Alle jongeren werden in Harreveld opgenomen vanwege het gepleegd hebben van één of meerdere zedendelicten. De meeste jongeren werden behandeld in het kader van een civiele (OTS) maatregel (61%) en de overigen werden behandeld in het kader van een strafrechtelijke maatregel (PIJ, Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen, of vóór 1996: PiBB, Plaatsing in een Inrichting voor Buitengewone Behandeling, of Jeugd-TBR, Ter Beschikkingstelling van de Regering). Een deel had vanwege gedragsproblemen al eerder begeleiding ontvangen in de vorm van ambulante behandeling (16.7%) of residentiële behandeling (16.7%). Specifieke behandeling in verband met een zedendelict had niet of nauwelijks plaatsgevonden voorafgaande aan de plaatsing op Harreveld. Vrijwel iedere jongere was al eerder met jeugdzorg in aanraking geweest.

Bijna tweederde verbleef langer dan twee jaar op Harreveld. Na het verblijf in Harreveld waren contacten met ouders/opvoeders over het algemeen goed of hersteld (84%) en hadden de jongeren, aldus de behandelaar(s), adequate tot goede contacten met leeftijdgenoten (91%). Ook de perspectieven op school en werk na het verlaten van Harreveld werden over het algemeen neutraal tot positief ingeschat (87%).

Driekwart van de behandelde jongeren werd na gemeenschappelijk overleg (tussen de inrichting, de jongere en eventueel zijn gezin) ontslagen uit Harreveld. De behandeling

van het overige kwart werd eerder dan (door Harreveld) gewenst beëindigd. Dit kwam vooral door de beperkingen die er zijn bij plaatsing in het kader van een OTS. Wanneer de jongere de leeftijd van 18 jaren heeft bereikt, vervalt deze maatregel en eindigt (in principe) de behandeling. In het kader van een PIJ-maatregel zijn deze beperkingen geringer, alhoewel er ook dan sprake kan zijn van 'contrair' ontslag. Behandelaars beoordeelden het verloop van de behandeling van de jongeren over het algemeen positief (72%) en de kans op recidive werd als laag ingeschat (68%), mits perspectief op werk voorhanden was.

5.4.5 Het vóórkomen van recidive na behandeling

Wij bespreken nu achtereenvolgens de recidive naar een zedendelict, hetgeen wil zeggen dat het gaat om recidive naar een delict dat gerangschikt staat onder een van de artikelen 239 tot en met 250 in het Wetboek van Strafrecht, recidive naar een niet-seksueel geweldsdelict conform de standaardclassificatie van het CBS. Dit wil zeggen dat het gaat om recidive naar een delict dat gerangschikt staat onder de artikelen 285 tot en met 309 (bedreiging, moord en doodslag, mishandeling en dood door schuld), en 312 en 317 (diefstal met geweld en afpersing) in het Wetboek van Strafrecht en de algemene recidive, dat wil zeggen recidive naar enig delict, ongeacht de aard van het delict.

Wij bespreken daarbij diverse soorten resultaten. Allereerst rapporteren we telkens het aantal jongens dat recidiveerde naar een zeden-, een gewelds- of 'enig'delict, alsmede de tijd tussen ontslag en het recidivedelict. Vervolgens bekijken wij het totale volume aan recidive, wederom uitgesplitst naar zedendelicten, geweldsdelicten, en de overige delicten. Bij dat laatste kijken wij niet alleen naar het eerste recidivedelict maar naar *alle* recidive na ontslag.

5.4.5.1 Recidive naar een zedendelict

Van alle jongeren recidiveerden er 11 oftewel 10% naar een zedendelict na ontslag. Dit waren allen kindmisbruikers; zij waren door de instelling ook allen als obsessief geclassificeerd.

Eén jaar na ontslag heeft bijna 50% van diegenen die uiteindelijk zullen recidiveren naar een zedendelict dat gedaan. Na twee jaar ligt dit percentage op ruim 60% en na drie jaar op ruim 90%. Eén jongere recidiveerde nog na zes jaar.

Als we kijken naar het eerste recidivedelict, zien we dat dit in 5 gevallen een delict was waar een kind of een jongere onder de 16 jaar het slachtoffer was, in één geval betrof het schennispleging, er waren twee verkrachtingen en drie aanrandingen, waarvan er bij één vermeld stond dat deze meermalen was gepleegd. Hierbij dient bedacht te worden dat het ook in die laatste gevallen om delicten met een jeugdig slachtoffer kan gaan.

Als we kijken naar het totale volume aan strafbare zedenfeiten na ontslag, vinden we 18 strafbare feiten. Tien van deze 18 strafbare feiten zijn feiten waarbij een kind of een

jongere onder de 16 jaar het slachtoffer was. Zes recidivisten stonden geregistreerd met één feit (waaronder derhalve ook de persoon die het feit meermalen had gepleegd), drie stonden geregistreerd voor twee zedendelicten en nog eens twee voor elk drie zedendelicten.

5.4.5.2 Recidive naar een geweldsdelict

Van alle 114 onderzochte jongeren recidiveerde 22% na ontslag naar een niet-seksueel geweldsdelict volgens de CBS classificatie. Deze geweldsrecidive treedt langzamer in dan de zedenrecidive. Binnen één jaar na ontslag heeft 36% van diegenen die naar een niet-seksueel geweldsdelict zullen recidiveren dat gedaan; na twee jaar heeft bijna de helft van de recidivisten gerecidiveerd, en na drie jaar ligt het percentage op ruim 70%.

Het totale volume aan geweldsrecidive (65 strafbare feiten, waarvan 18 seksuele geweldsdelicten, en 47 niet-seksuele geweldsdelicten) bevat diverse soorten niet-seksuele geweldsdelicten: in bijna eenderde van deze strafbare feiten gaat het om eenvoudige mishandeling (11 feiten) of zware mishandeling (4 feiten), in 23% van de gevallen om diefstal met geweld (11 feiten), in nog eens een derde van de gevallen om bedreiging. In totaal werden vijf veroordelingen voor poging tot doodslag uitgesproken en één voor moord.

5.4.5.3 Alle recidive

Van alle jongeren recidiveerde 60% naar enig delict. Binnen één jaar na ontslag heeft meer dan 50% van diegenen die uiteindelijk zullen recidiveren dat gedaan. Na twee jaar ligt dit percentage op ongeveer 70%, en na drie jaar op ruim 80%.

Als we kijken naar het totale volume aan strafbare feiten dat na ontslag werd gepleegd (bijna 400 strafbare feiten), zien we dat dit volume allerlei soorten criminaliteit omvat: 46% van het volume aan strafbare feiten zijn vermogensfeiten, 19% zijn feiten die vallen onder de WegenVerkeersWet, 18% is geweld (inclusief seksuele geweldsdelicten), 6% betreft openbare orde en wederspanning, 5% betreft zedenfeiten, 2% Opiumwetdelicten, 1% delicten uit de Vuurwapenwet en 7% overige delicten.

5.4.6 Factoren die samenhangen met recidive na behandeling

Wij hebben op diverse manieren onderzocht hoe recidive na ontslag uit Harreveld samenhangt met kenmerken van de jongere zoals gemeten in de clusters van achtergrond-, persoonlijkheids-, omgevings-, criminele carrière, delict- en behandelvariabelen. Een statistisch probleem dat zich daarbij voordeed, is dat de zeden-

en geweldsrecidive in kwantitatieve zin tamelijk laag is. Dat maakt dat de multivariate technieken die wij wilden inzetten het niet goed deden of, vanwege wisselende ontbrekende waarnemingen op sommige variabelen (de zogenaamde *missings*), over sterk wisselende selecties uit de recidivisten uitgevoerd moesten worden.

Daarom hebben wij er uiteindelijk voor gekozen om in plaats van de vraag naar voorspelling van het recidivedelict, die idealiter met overlevingsduurmodellen zoals Cox regressie onderzocht dient te worden, op meer exploratieve wijze op zoek te gaan naar samenhang tussen een aantal geselecteerde kenmerken van de jongere en het feit of de jongere wel of niet recidiveert naar zeden- of geweldsdelict of enig delict. Omdat wij gekozen hebben voor bivariate exploratieve analyses, blijven daarbij de *exposure*-tijden van recidivisten en niet-recidivisten buiten beschouwing. Aangezien wij op deze wijze een relatief groter aantal statistische toetsen uitvoeren, moeten wij daarmee rekening houden bij het door ons gekozen significantieniveau: wij kiezen om die reden voor een α van 2,5% in plaats van de gebruikelijke 5%.

5.4.6.1 Factoren die samenhangen met zedenrecidive

In onze analyses van factoren die samenhangen met zedenrecidive toetsen wij op een aantal bekende en in de literatuur genoemde kenmerken die samenhangen met recidive naar een seksueel delict. Deze laatste toetsen zijn ééNZijdig uitgevoerd. Al naar gelang het meetniveau van de factor die wij bekeken, zijn puntbiseriële correlaties of kruistabellen geanalyseerd.

Uit onze analyses blijkt dat er significante verschillen optreden tussen diegenen die wel en niet recidiveren naar een zedendelict. Voor diegenen die wel recidiveerden, werden een drietal kenmerken gevonden: allereerst een relatief jonge leeftijd van het slachtoffer ($r = -.193, p < .025$), ten tweede een groot leeftijdsverschil tussen dader en slachtoffer ($r = .198, p < .025$; deze laatste twee variabelen hangen vanzelfsprekend samen), niet spijbelen ($r = .203, p < .025$) en het kiezen van vrouwelijke slachtoffers buiten de eigen familie ($\chi^2 = 19.34, df = 1, p < .025$). De factoren die door Worling (2002) en Miner (2002) geïdentificeerd werden, zoals deviante seksuele interesse, meerdere seksuele delicten in het verleden, sociale isolatie en impulsiviteit leverden geen van alle een significant resultaat op. Voor de kenmerken deviante seksuele interesse en het eerder gepleegd hebben van meerdere seksuele delicten lag het verband overigens wel in de vermoede richting. Een sterke voorspeller bleek voorts de classificatie van de instelling: zedenrecidive kwam alleen voor bij de als obsessief getypeerde zedendelinquenten ($\chi^2 = 6.09, df = 1, p < .025$).

De zedenrecidivist is derhalve nauwelijks te typeren op persoonskenmerken. Hoogstens lijken de zedenrecidivisten in het dagelijks leven iets aangepaster dan de niet-zedenrecidivisten zoals blijkend uit hun niet-spijbelen. De delictkenmerken blijken de sterkste voorspellers. Van alle onderzochte zedendelinquenten in dit onderzoek recidiveert

10% naar zeden; als we inzoomen op de groep obsessieven wordt dit percentage 15%. Als we verder inzoomen op de groep van obsessieven die een meisje buiten de familie heeft misbruikt, stijgt dit percentage naar 39%.

Het is opvallend dat behandelvariabelen nauwelijks verband bleken te hebben met de recidivekans. Alhoewel het met succes behalen van de behandeldoeleinden in vele onderzoeken wordt beschreven (zie bijvoorbeeld: Kenny *et al.* (2001), levert dit kenmerk hier geen resultaten op.

Uit een meer kwalitatieve analyse van het materiaal bleek overigens dat, vergeleken met de gehele groep, diegenen die opnieuw voor een zedendelict recidiveerden een ander behandelverloop leken te hebben: hun behandeling stagneerde vaker, er zat meer fluctuatie in en er was minder vaak een stijgende lijn in het algemene behandelverloop. Tevens werd er vaker gerapporteerd dat de jongere waarschijnlijk geen profijt zou hebben van het behandel aanbod en dat hij moeite had met aarden in de leefgroep.

5.4.6.2 Factoren die samenhangen met recidive naar een geweldsdelict

Uit onze analyses blijkt een aantal factoren die ook in de literatuur genoemd worden, samen te hangen met recidive naar een geweldsdelict. Bij geweldsrecidivisten is vaker psychopathologie gediagnosticeerd ($r = .194, p < .025$). Zij zijn vaker van niet-Nederlandse afkomst ($\chi^2 = 11.54, df = 1, p < .025$), impulsiever ($r = .232, p < .025$) en hebben betere relaties met hun leeftijdgenoten ($r = .191, p < .025$). Zij hebben minder vaak individuele psychotherapie gehad ($r = .192, p < .025$). Waar het zo was dat zedenrecidive samenhang met classificatie door de instelling als obsessieve zedendelinquent, vinden we dat geweldsrecidive juist vaker voorkomt bij jongens die als opportunistisch geassocieerd zijn ($\chi^2 = 10.25, df = 1, p < .025$).

5.4.6.3 Factoren die samenhangen met alle recidive

Uit onze analyses komt een aantal variabelen naar voren als samenhangend met algemene recidive na ontslag. Dit is allereerst het feit dat de jongere aangeeft niet te zijn gepest op school ($r = .286, p < .025$). Tevens blijkt dat jongens over wie de behandelaar rapporteert dat het perspectief op school of werk slecht is, meer recidiveren ($r = .199, p < .025$). Daarnaast blijken nogal veel behandelvariabelen samen te hangen met algemene recidive: het niet ondergaan hebben van individuele psychotherapie ($r = .245, p < .025$), negatieve inschatting van het verloop van de behandeling ($r = .209, p < .025$), geen eerdere behandeling hebben ondergaan ($r = .274, p < .025$) en het hebben ondergaan van een kortere behandeling ($r = .288, p < .025$). Al met al zou men kunnen stellen dat hier het beeld oprijst van de minder sociaal geïsoleerde, maar mogelijk onderbehandelde of niet adequaat behandelde zedendelinquent.

5.5 Discussie

Uit het onderzoek blijkt dat van 114 behandelde jeugdige zedendelinquenten 10% recidiveert naar een zedendelict. Dit is de absolute ondergrens van de zedenrecidive van deze groep, aangezien wij slechts degenen als recidivist aanmerken die na residentiële behandeling opnieuw een zedendelict hebben gepleegd en daarvoor zijn veroordeeld of ingeschreven bij het Openbaar Ministerie. Bekend is dat er bij zedendelicten sprake is van een groot *dark number*. Het is plausibel dat sommige recidivisten méér delicten hebben gepleegd dan die waarvoor zij een registratie hebben opgelopen, en het is ook plausibel dat sommige jongeren in onze onderzoeksgroep wel gerecidiveerd hebben naar een zedendelict, maar dat deze delicten niet ter kennis van politie en justitie gekomen zijn. In hoeverre er sprake is van onderrapportage kan slechts met een grote mate van onnauwkeurigheid geschat worden. In internationaal onderzoek lopen de schattingen over onderrapportage uiteen van tussen de 50 en 90% (Gise & Paddison, 1988), tot tussen de 64 en 96% (Lisak & Miller, 2002).

Hoewel veel van onze variabelen zijn geselecteerd op basis van de twee specifieke risicotaxatieinstrument voor jeugdige zedendelinquentie, te weten de J-SOAP (Prentky *et al.*, 2000) en de ERASOR (Worling & Curwen, 2001), vonden wij maar weinig van de op grond van deze instrumenten verwachte relaties. De jonge leeftijd van het slachtoffer bleek een consistente risicovoorspeller. Tegelijkertijd is het zo dat - alhoewel het misbruiken van kinderen een duidelijk risico-verhogend effect heeft op zedenrecidive na ontslag – de overgrote meerderheid (85%) van de als obsessief geclassificeerde zedendelinquenten *niet* recidiveerde naar een zedendelict. Het misbruiken van een meisje buiten het eigen gezin bleek eveneens een risicofactor. Dit is in overeenstemming met wat Boyd *et al.* (2000) vonden. Zij vonden echter ook dat kindmisbruikers die jongetjes als slachtoffer kiezen een verhoogde kans op hadden. Dit leverde voor onze groep echter geen significant resultaat op.

Wij vonden geen verband tussen de schatting van de behandelaars van het risico op recidive met gerealiseerde recidive. Ook vonden wij geen verband tussen zogenaamd 'contrair ontslag', dat in eerder onderzoek naar de recidive van ex-tbs gestelden een belangrijke voorspellende factor bleek, en recidive (Leuw, 1999). Hoewel veel van de zedenrecidivisten in dit onderzoek snel recidiveerden, is uit onderzoek onder volwassenen bekend (Hanson & Bussière, 1998) dat zedenrecidive ook nog na lange tijd kan optreden. Het kan derhalve zijn dat, als wij nog langer zouden meten en dan meer recidivedelicten zouden krijgen, wij wel verbanden zouden kunnen ontdekken.

Opvallend, maar conform hetgeen bekend is uit andere recidiveonderzoek, is dat ook in het onderhavige onderzoek de statische factoren meer voorspellende waarde blijken te hebben dan de dynamische factoren. Dit zou enerzijds kunnen duiden op relatief kleine beïnvloedingsmogelijkheden van deze groep jongeren. Anderzijds zijn statische factoren vaak gemakkelijker en exacter te meten. Het meten van zaken

als verandering in empathie, nemen van verantwoordelijkheid en veranderingen in cognitieve vervormingen, is een meer complexe zaak. Dit kan er toe leiden dat deze variabelen te grof gemeten worden, waardoor verschillen voor en na behandeling onvoldoende zichtbaar worden.

Vergeleken met eerdere onderzoek naar algemene recidive zijn de gevonden percentages laag. Rubinstein *et al.* (1993) noemen een percentage van 89% algemene recidive voor jeugdige zedendelinquenten na een *follow-up* periode van 8 jaar. Het recidivepercentage voor het plegen van enig delict door de hier onderzochte jeugdige zedendelinquenten ligt iets lager dan het recidivepercentage van de jongeren uit het onderzoek van Boendermaker (1998) - dat werd aangevuld door Van der Heiden-Attema & Wartna (2000) - die een recidivepercentage van 63 % na 4 jaar vonden. In ons onderzoek lag de recidive na 4 jaar op 50%. In het vervolgonderzoek op Boendermaker werden jongeren van diverse behandelinrichtingen in Nederland betrokken die allerlei soorten strafbare feiten hadden gepleegd. Voor deze verschillen kunnen allerlei soorten verklaringen aangedragen worden; één daarvan is dat de jeugdige zedendelinquenten in dit onderzoek voor een belangrijk deel kindmisbruikers zijn, die relatief vaak specialist zijn (en derhalve geen of nauwelijks andere delicten plegen). Aannemelijk is dat, gezien het feit dat tweederde van de huidige onderzoeksgroep bestaat uit dit soort daders, dit ertoe bijdraagt dat het algemene recidivecijfer relatief (iets) lager is dan bij andere justitiële jeugdinrichtingen.

Om uitspraken te doen over de kwaliteit en het effect van de behandeling is vergelijking met een controlegroep noodzakelijk. Dit onderzoek rechtvaardigt derhalve geen uitspraken over de effectiviteit van de behandeling die op Harreveld aan jeugdige zedendelinquenten geboden wordt. Zedenrecidive lijkt voornamelijk in absolute zin niet erg hoog en ongeveer in overeenstemming met wat men op grond van buitenlands onderzoek zou mogen verwachten (Caldwell, 2002, Worling, 2002).

Opvallend is dat jeugdige zedendelinquenten met name recidiveren naar niet-zedenfeiten. De vraag kan worden gesteld of de antisociale component in de persoonlijkheid van (met name) de als opportunistisch geclassificeerde daders voldoende aandacht krijgt in de behandeling en of zij niet te specifiek als zedendelinquent worden behandeld. Gezien het feit dat geen van de leeftijdgenootmisbruikers na behandeling op Harreveld recidiveert naar een zedenfeit kan men enerzijds opperen dat (zeden)behandeling voor hen geslaagd is. Anderzijds is het wellicht zo dat we hier vooral te maken hebben met generalisten. Immers: meer dan de helft van de jeugdige zedendelinquenten had al eerder delicten gepleegd vóórdat plaatsing in Harreveld plaatsvond.

Meer dan de helft van de jongens is specialist en kindmisbruiker bij plaatsing in Harreveld. Zij nemen een relatief groot deel van de voor plaatsing door de groep gepleegde zedendelicten voor hun rekening. De achterstanden op sociaal-emotioneel gebied zijn doorgaans groter dan bij leeftijdgenootmisbruikers. Het voorafgaande en de

grotere kans op zedenrecidive bij deze groep jeugdige plegers lijken op voorhand een relatief langere behandeling te rechtvaardigen. Voorts wijzen Milloy (1998), Hunter *et al.* (2003) en Hendriks *et al.* (2002) erop dat kindmisbruikers een andere behandeling nodig hebben dan leeftijdgenootmisbruikers. Voor de eerste groep is vaak een specialistisch behandelprogramma geïndiceerd, waarin expliciet onderwerpen als de seksueel misbruikcirkel, cognitieve vervormingen en seksuele ontwikkeling aan bod komen.

Een aspect dat anderzijds eveneens aandacht verdient, is de lengte van behandeling. De indruk bestaat dat de meeste jongeren vooral vorderingen maken in de eerste anderhalf à twee jaar van opname, en dat vorderingen na deze periode nog maar mondjesmaat plaatsvinden. Het gevaar van hospitalisering dreigt dan. Daarnaast blijkt zedenrecidive, als deze plaatsvindt, vrij snel na ontslag op te treden. Een kritische beschouwing van het huidige resocialisatietraject is dan ook wenselijk, waarbij een eerdere overgang naar poliklinische behandeling overwogen zou kunnen te worden.

De voornaamste beperkingen van ons onderzoek liggen in het gebruik van dossiers, waardoor informatie kan ontbreken, hetgeen in een aantal gevallen ook zo bleek te zijn. Een ander nadeel is dat de gecodeerde persoonskenmerken mogelijk (onbedoeld) zijn beïnvloed door de kennis die de beoordelaar had over het gepleegde delict. Aangezien veel van deze kenmerken met gevalideerde *self-report* instrumenten zijn verzameld, lijkt dat nadeel geminimaliseerd. Voorts is een beperking dat onze definitie van recidive zeer streng is, waardoor we slechts rapporteren over het spreekwoordelijke topje van de ijsberg. Een ander geconstateerd probleem is de mogelijke ongevoeligheid voor verandering van de schalen die wij gebruikt hebben om de behandelvariabelen te scoren. Hiermee kunnen meer subtiele veranderingen niet gemeten worden. Ten slotte is de lage *base rate* van recidive, gecombineerd met de in statistische zin kleine onderzoeksgroep, ook een mogelijke verklaring dat zo weinig verbanden aangetoond konden worden.

Vervolgonderzoek zal een bijdrage kunnen leveren aan gevalideerde risicotaxatie. De risicotaxatie-instrumenten die wij hier deels gebruikten, zijn geen van alle empirisch gevalideerd. Een dergelijke empirische validering is vooral noodzakelijk om de jeugdige zedendelinquent in een spectrum van hoge recidivekans tot lage recidivekans te kunnen plaatsen, om zodoende type, lengte en intensiviteit van behandeling te kunnen bepalen.

Wij bevelen voorts aan om het door ons verrichte onderzoek na enige jaren te repliceren zodat resultaten over een langere *follow-up* periode bekend worden en in de toekomst ook een eerste vergelijking gemaakt kan worden tussen recidive na ongedifferentieerde en gedifferentieerde behandeling.

6

Recidive van jeugdige zedendelinquenten: poliklinisch behandelden versus niet-behandelden²⁷

Hendriks, J. & Bijleveld, C. (2005). Recidive van jeugdige zedendelinquenten: poliklinisch behandelden versus niet-behandelden. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 29, 215-225.

²⁷ De auteurs danken de stichting Pro Musis voor financiële ondersteuning.

6.1 Samenvatting

Recidive van jeugdige zedendelinquenten is onderzocht voor 325 mannelijke jeugdige zedendelinquenten, van wie 106 jongens poliklinische behandeling hadden ondergaan. Gemiddeld waren jongeren tussen de 1,5 en 2 jaar behandeld gedurende één therapiesessie per week. Recidive van deze groep werd vergeleken met die van niet delictspecifiek behandelde jeugdige zedendelinquenten.

De kortste *exposure*-periode voor de totale groep bedroeg 9 maanden en de langste periode 18 jaar. De mediane *exposure*-periode was 6,5 jaar. Van de totale groep jongens recidiveerde 8% binnen de *follow-up* periode naar een zedendelict, 20% naar een geweldsdelict en 56% naar enig delict. Voor *zedenrecidive* bleek dat degenen bij wie de behandeling positief was verlopen significant minder recidiveerden dan niet behandelde daders of daders bij wie de behandeling negatief verlopen was. Telkens bleken afzonderlijke clusters van variabelen voor respectievelijk solistisch opererende kind- en leeftijdgenootmisbruikers samen te hangen met zedenrecidive. De recidivepercentages voor de door ons onderscheiden groepen, namelijk de groepsdaders en de solistische kind- en leeftijdgenootmisbruikers verschilden niet significant.

In vergelijking met niet delictspecifiek behandelde jeugdige zedendelinquenten recidiveerden zedendelinquenten van wie de behandeling positief was verlopen ook significant minder naar *algemene delicten* en *geweldsdelicten*.

6.2 Inleiding

Onderzoek naar recidive van jeugdige zedendelinquenten is relatief schaars (Caldwell, 2002; Worling, 2001; Worling & Långström, 2003; Hendriks & Bijleveld, 2005). Dit ondanks het feit dat het volgens Becker & Johnson (2001) waarschijnlijk is dat 20 tot 30% van de verkrachtingen en 30 tot 50% van het seksueel misbruik tegen jonge kinderen wordt gepleegd door adolescenten. Een probleem bij de tot nu verrichte recidiveonderzoeken is de samenstelling van de steekproeven, bijvoorbeeld de verhouding behandelde versus niet behandelde daders. Daarnaast vormt het niet rekening houden met de diversiteit van daders binnen een steekproef, bijvoorbeeld kindmisbruikers en leeftijdgenootmisbruikers, of groepsdaders (zie Hendriks & Bijleveld, 1999; Hendriks *et al.*, 2002) een probleem. Verdere beperkingen worden veroorzaakt door de vaak kleine steekproeven, de korte *follow-up* tijd en de verschillende criteria die worden gebruikt om recidive te bepalen, bijvoorbeeld een nieuwe arrestatie of een nieuwe veroordeling, of zelfrapportage. Het gebrek aan controlegroepen is een andere beperking.

Recidiveonderzoek naar jeugdige zedendelinquenten laat zien dat recidivepercentages voor seksuele delicten over het algemeen laag zijn (Righthand & Welch, 2001; Caldwell, 2002; Edwards & Beech, 2004). Diverse auteurs geven aan dat de

kans op niet-seksuele recidive voor jeugdige zedendelinquenten (veel) groter is (Smith & Monastersky, 1986; Schram *et al.*, 1991; Kahn & Chambers, 1991; Miner & Crimmins, 1997; Rasmussen, 1999; Weinrott, 1996; en Hendriks & Bijleveld, 2005). Het is met andere woorden waarschijnlijk dat de meeste jeugdige zedendelinquenten generalist zijn, dat wil zeggen dat zij verscheidene delicten plegen, in plaats van specialist, dat wil zeggen dat zij alleen maar zedendelicten plegen.

Recidive na behandeling is weinig onderzocht. Schram *et al.* (1991) beschreven de resultaten van verschillende behandelprogramma's. Van de 197 adolescenten die zij gevolgd hadden, bleek dat na maximaal 7 jaar 12% van de jongeren opnieuw was gearresteerd vanwege een seksueel delict en 51% vanwege andere typen delicten. Hagan *et al.* (1994) rapporteerden over 50 jongeren die residentiële behandeling hadden ondergaan in verband met een zedendelict tegen een leeftijdgenoot of een ouder iemand. Twee jaar na ontslag had 10% gerecidiveerd naar een seksueel delict en bijna 60% naar andere delicten. Miner & Crimmins (1997) volgden 96 jeugdige zedendelinquenten die een ambulant behandelprogramma hadden gevolgd. Na 19 maanden was 8,3% van deze groep opnieuw vanwege een seksueel delict gearresteerd en 38% voor andere delicten. Hendriks & Bijleveld (2005) rapporteerden over recidive van jeugdige zedendelinquenten na residentiële behandeling. Het betrof 114 jongeren, die gemiddeld bijna 7 jaar na ontslag gevolgd waren. Van deze groep recidiveerde 10% opnieuw naar een zedendelict en 60% naar 'enig' delict; alle zedenrecidivisten waren kindmisbruikers.

6.3 Behandeling

Het primaire doel van behandeling van jeugdige zedendelinquenten is, aldus Becker & Hunter (1997), het voorkómen van seksuele recidive, het tegengaan van de ontwikkeling van verdere seksuele problemen en het aangaan van leeftijdsadequate relaties. Het ontwikkelen van controle over het eigen gedrag en het nemen van verantwoordelijkheid zijn andere, vaak genoemde, doelstellingen.

Becker & Hunter geven voorts aan dat een meer holistische benadering in de behandeling van jeugdige zedendelinquenten effectiever is dan een exclusief op het seksueel misbruik gerichte behandeling. In het verlengde hiervan merken Becker & Johnson (2001) op dat in het algemeen een multi-modaal behandelprogramma geïndiceerd is, waarbij gebruik gemaakt wordt van cognitief gedragstherapeutische technieken. Ook Lösel & Schmucker (2005) komen in hun meta-analyse over de effectiviteit van behandelprogramma's (N=22.181) tot de conclusie dat cognitief gedragstherapeutische programma's de meest robuuste effecten laten zien.

Behandeling is bij voorkeur gestructureerd en omvat diverse componenten, ook wel modules genoemd. Behandelmodules zijn onder meer beschreven door Becker & Kaplan (1993), Pithers *et al.* (1995), Becker & Hunter (1997) en Righthand & Welch (2001).

Gray & Pithers (1993) beschreven een terugvalpreventiemodel voor seksueel agressieve jongeren. Dit model is gebaseerd op de premisse dat de antecedenten van seksueel misbruik geïdentificeerd kunnen worden en dat de jongere maatregelen kan treffen om te zorgen dat hij niet in een hoogrisicosituatie belandt. Als dit toch gebeurt, dient hij zich aan die situatie te kunnen onttrekken. In verband met het voorafgaande moet er tijdens de behandeling aandacht zijn voor zelfcontroletechnieken, waardoor de jongere zelf leert om het ontstaan van hoogrisicosituaties te vermijden. Tevens dient er externe controle te zijn, in de vorm van supervisie en ondersteuning van de jongere door de ouders/verzorgers. Impulscontroletechnieken zijn van belang voor daders bij wie controle over hun seksuele drang te kort schiet. Daarnaast is het verbeteren van agressieregulatie noodzakelijk voor degenen bij wie bij seksualiteit gekoppeld is aan agressie. Het herkennen van stimuli, bijvoorbeeld personen of gebeurtenissen die hebben bijgedragen tot het seksueel misbruik, en het adequaat omgaan hiermee zijn risicobeperkende strategieën.

Het onderwerp seksualiteit komt tijdens behandeling op diverse wijzen aan bod. Voor een deel is er sprake van seksuele (her)opvoeding, die moet bijdragen tot feitelijke kennis van seksualiteit en relaties. Deze kennis dient te leiden tot een leeftijdsadequate omgang met seksualiteit, seksualiteit met wederzijdse instemming en verantwoordelijkheid op seksueel vlak. De rol van deviante fantasieën, bijvoorbeeld over jonge kinderen of over gedwongen seks, waarvan bij veel daders sprake is, verdient eveneens aandacht.

Empathietraining is voorts een standaardonderdeel van de behandeling van jeugdige daders van seksueel misbruik. De jongere dient in te zien wat de gevolgen (kunnen) zijn voor slachtoffers van het misbruik dat hij gepleegd heeft. Tot slot wordt het vergroten van sociale vaardigheden als belangrijk gezien, omdat veel jeugdige daders in sociaal-emotioneel opzicht niet adequaat functioneren.

De genoemde modules kunnen zowel in een individuele als een groepsbehandeling toegepast worden. Diverse auteurs (zie: Becker & Johnson, 2001) hebben echter een voorkeur voor groepstherapie, omdat deze de mogelijkheid biedt om jongeren met elkaars verschillende denkwijzen te confronteren en te leren van elkaar. Gezinstherapie en/of ouderondersteuning wordt voorts beschouwd als een belangrijke aspect van behandeling. Ouderlijke ondersteuning, in de vorm van enerzijds beperkingen opleggen aan het gedrag van de jeugdige zedendelinquent en anderzijds de jongere te stimuleren in een ook voor hem heel moeilijke periode, kan in positieve zin bijdragen aan het succes van de behandeling.

In sommige gevallen is farmacologische ondersteuning van de behandeling geïndiceerd, bijvoorbeeld bij jongeren die dusdanig obsessief met seksualiteit bezig zijn, dat zij niet in staat zijn om zelfcontroletechnieken uit te voeren. Vanzelfsprekend is op dit vlak terughoudendheid en goede medische diagnostiek vereist vanwege de mogelijke schadelijke bijwerkingen.

6.4 Methode

6.4.1 Vraagstelling

Dit onderzoek beoogt kennis te genereren over de recidivepatronen van diverse subgroepen jeugdige zedendelinquenten (te weten solistisch te werk gaande kind- en leeftijdgenootmisbruikers en groepsdaders) en de relatie tussen behandeling en recidive.

De vraagstelling in dit onderzoek is vierledig:

- a. In welke mate recidiveren jeugdige zedendelinquenten na ambulante behandeling, in termen van soorten delicten en snelheid van recidiveren, in vergelijking tot jeugdige zedendelinquenten die geen (delictspecifieke) behandeling hebben ondergaan? Wat zijn de verschillen tussen degenen die de behandeling wel of niet positief afgerond hebben?
- b. Wat zijn de eventuele verschillen in recidive voor groepsdaders, solo kindmisbruikers, solo leeftijdgenootmisbruikers?
- c. Wat is de relatie tussen recidive en persoon(lijkheid)skenmerken, achtergrondkenmerken, delictkenmerken en kenmerken van de eerdere criminele carrière?
- d. Zijn deze relaties differentieel voor verschillende soorten daders?

6.4.2 Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestond oorspronkelijk uit 346 jeugdige zedendelinquenten, die tussen 1988 en 2003 vrijwel allen een persoonlijkheidsonderzoek hadden ondergaan in verband met minstens één *hands-on* zedendelict (contactdelict). In 21 gevallen bleek de jongere niet veroordeeld vanwege dit zedenfeit, in welk geval de jongere werd verwijderd uit de steekproef. Van vrijwel alle jongeren was ten tijde van de dataverzameling een persoonlijkheidsonderzoek voorhanden, dat in opdracht van de rechtbank of de officier van Justitie was verricht. Van deze 325 jongeren waren er 106 poliklinisch behandeld via De Waag of het voormalige ABJ (Ambulant Bureau Jeugdwelzijnszorg). Van de resterende 219 jeugdige zedendelinquenten is bekend dat zij geen residentiële behandeling (hebben) ondergaan in Justitiële Jeugdinrichting Harreveld. Aangezien de mogelijkheden voor delictspecifieke behandelingen, buiten De Waag en Harreveld, tot recentelijk beperkt waren, is het aannemelijk dat slechts een gering percentage van de overige jongeren ook een delictspecifieke behandeling heeft ondergaan.

Behandeling was veelal kort na de uitslag van het persoonlijkheidsonderzoek of na de uitspraak van de rechter gestart. In de meeste gevallen werd poliklinische behandeling als bijzondere voorwaarde bij vonnis opgelegd. De rechter was met andere woorden degene die uiteindelijk bepaalde hoe de recidivegevaarlijkheid van een dader moest worden ingeschat. Daarbij wogen de adviezen vanuit het persoonlijkheidsonderzoek zwaar. In geval van een als

gering ingeschatte kans op recidive zal een rechter over het algemeen geen delictspecifieke behandeling hebben opgelegd. Wanneer het recidivegevaar als groot werd geschat, waren het ABJ en later De Waag of Harreveld voor de hand liggende instellingen om naar te verwijzen voor ambulante respectievelijk residentiële behandeling.

Daarnaast werden ook jongeren tegen wie geen aangifte was gedaan in een civielrechtelijk kader of in een vrijwillig kader behandeld. Een klein percentage (4,7%) van de daders was ten tijde van het misbruik nog geen 12 en kon daardoor sowieso niet strafrechtelijk vervolgd worden.

Van het onderzoek zijn vrouwelijke zedendelinquenten uitgesloten, aangezien wordt verondersteld dat de problematiek van vrouwelijke jeugdige zedendelinquenten van andere aard is (zie: Hendriks, 2003) en die specifieke groep zeer klein is.

6.4.3 Variabelen: dossiers en justitiële documentatie

Om achtergrond-, persoonlijkheids-, omgevings-, criminele carrière, delict- en behandelkenmerken te bepalen, werden alle dossiers gescreend op relevante informatie. Deze dossiers bevatten doorgaans, naast Pro-Justitia rapportages, psychologische en psychiatrische onderzoeken. De Pro Justitia rapportages in het dossier waren vrijwel altijd door forensisch psychologen en psychiaters opgesteld. In de meeste gevallen waren ook een proces-verbaal en rapportage van de Raad voor de Kinderbescherming aanwezig. Soms was er aanvullende rapportage vanuit een (gezins)voogdijvereniging. Behandelinformatie was veelal vernietigd, met uitzondering van acceptatie- en ontslagbrieven. Hoewel de inhoud van de dossiers varieerde, was een aantal basisgegevens (zoals in- en uitstroombdatum, type zedendelinquent, gezinsachtergrond, intelligentie) in vrijwel elk dossier voorhanden. De gegevens zijn omgezet in variabelen met behulp van een codeboek.

De persoonlijkheidsvariabelen neuroticisme, impulsiviteit en spanningsbehoefte en extraversie werden afgeleid uit de in de dossiers gebruikte standaard vragenlijsten, die doorgaans gevalideerde zelfrapportage-instrumenten waren. Met behulp van de desbetreffende handleidingen (zoals die van de ABV(K), ATL of NPV-J) zijn de scores gecategoriseerd in normwaarden. Intelligentiescores (veelal verkregen via de WISC- RN of de Raven) zijn ook conform de normwaarden omgezet in categorieën. Gewetensontwikkeling werd bepaald op basis van gegevens uit het dossier en de Pro Justitia rapportages: uit het dossier blijkt of de jongere spijt heeft van het ten laste gelegde feit en of de jongere zich kan inleven in het slachtoffer, op zowel cognitief als emotioneel vlak.

Aan de voormalige behandelaars van de jeugdige zedendelinquenten werd gevraagd het verloop van de behandeling te beoordelen op een 5-punt schaal (van positief tot negatief). Tevens werd gevraagd de kans op zedenrecidive na behandeling te schatten op een 5-puntschaal (van zeer klein tot zeer groot). Deze inschattingen vonden op klinische wijze plaats, derhalve niet aan de hand van vooraf vastgestelde criteria. Zoveel mogelijk is getracht om telkens twee voormalige behandelaars te laten beoordelen, hetgeen in ruim de helft

van de gevallen is gelukt. Als er twee oordelen waren, werden deze oordelen gemiddeld. Het overeenstemmingspercentage was ruim 90%. In de overige gevallen zijn de inschattingen gedaan door één voormalige behandelaar. Een deel van de jeugdige zedendelinquenten die wij hier analyseren is vroeger (mede) door de eerste auteur ambulant behandeld. In een beperkt aantal gevallen (N=9) was alleen deze eerste auteur nog de beschikbare behandelaar die de behandeling kon evalueren.

In alle gevallen vond de beoordeling blind plaats, in die zin dat de beoordelaar geen informatie had over een latere inschrijving in de justitiële documentatie. Beoordelaars waren uiteraard wel op de hoogte van recidive tijdens behandeling en wellicht ook van recidive vlak na beëindiging van de behandeling. Door deze kennis kan met name de inschatting van de kans op recidive gekleurd zijn. De interpretatie van deze inschattingen dient dan ook met de nodige terughoudendheid plaats te vinden.

Tijdens het scoren van alle variabelen zijn recidivegegevens opgevraagd bij het Justitieel Documentatieregister van het Ministerie van Justitie in Almelo. Deze gegevens zijn ingevoerd en gekoppeld aan de dossiers en de behandelinformatie. Er worden drie categorieën recidive gecodeerd. De eerste betreft seksuele recidive, een nieuwe inschrijving voor een seksueel delict tijdens de *follow-up* periode, hetgeen wil zeggen dat het gaat om recidive naar een delict dat gerangschikt staat onder een van de artikelen 239 tot en met 250 in het Wetboek van Strafrecht. De tweede betreft geweldsrecidive, een nieuwe inschrijving voor een geweldsdelict dat niet seksueel is tijdens de *follow-up* periode. Hierbij is de CBS-standaardclassificatie gehanteerd, dit wil zeggen dat het gaat om recidive naar een delict dat gerangschikt staat onder de artikelen 285 tot en met 309 (bedreiging, moord en doodslag, mishandeling en dood door schuld), en 312 en 317 (diefstal met geweld en afpersing) in het Wetboek van Strafrecht. De derde categorie betreft *alle* recidive, een nieuwe inschrijving voor ongeacht welk delict tijdens de *follow-up* periode. Vrijspraak en ontslag van rechtsvervolgning, technisch sepot, en sepot omdat iemand onterecht als verdachte was aangemerkt, werden niet als recidive aangemerkt. Zaken waar nog niet over was beslist, werden gekwalificeerd zoals zij bij het Openbaar Ministerie waren ingeschreven. Een en ander betekent dat wij bij de beslissing om een feit als recidive aan te merken, aansluiten bij de kwalificatie die de laatste instantie die daarover beslist had daaraan gaf.

Omdat in de justitiële documentatie pas sinds een aantal jaren pleegdata worden opgenomen, moest deze soms geschat worden om de snelheid van recidiveren te kunnen bepalen. Dit hebben wij gedaan door de pleegdatum een jaar voor de uiteindelijke uitspraak te laten vallen (zie ook: Hendriks & Bijleveld, 2005).

De *follow-up* periode voor het meten van de recidive begint op het moment waarop het persoonlijkheidsonderzoek heeft plaatsgevonden of, bij gebrek daaraan, de datum van aanvraag voor behandeling en eindigt op de datum waarop de gegevens vanuit het Justitieel Documentatie Register beschikbaar waren. Dit betekent dat de *exposure*-tijd per jongere verschilt. De minimale *follow-up* periode bedroeg 9 maanden en de maximale periode 18 jaar. De mediane *follow-up* periode was 6,5 jaar. Anders dan bij het eerder verrichte recidiveonderzoek van residentieel behandelenden op Harreveld (Hendriks & Bijleveld, 2005) is nu gekozen voor

de startdatum van behandeling in plaats van de ontslagdatum om de termijn van recidive te bepalen. De reden hiervoor is dat poliklinisch behandelde jeugdigen vanaf de start van behandeling in staat moeten worden geacht te recidiveren. De mogelijkheden hiertoe voor residentieel behandelde jeugdigen zullen (zeker in een gesloten setting) beperkter zijn.

6.4.4 Analyse

Uit de dossiergegevens hebben wij in eerste instantie een aantal kenmerken van de jongeren geanalyseerd. Dit is gebeurd met eenvoudige frequentietellingen. Uit de justitiële documentatie hebben wij vervolgens bepaald hoeveel procent van de jongeren recidiveerde, en wat de snelheid was waarmee dit gebeurde. Deze recidive hebben wij met overlevingsduur modellen beschreven. In overlevingsduuranalyse wordt het verloop van recidive beschreven, waarbij rekening gehouden wordt met voor verschillende respondenten wisselende observatieperioden. Overlevingsduuranalyse wordt daarmee algemeen gezien als de meest geschikte techniek voor de analyse van recidivegegevens.

Vervolgens hebben wij de recidive-informatie gekoppeld aan het bestand met achtergrond-, persoonlijkheids-, omgevings-, criminele carrière en delictkenmerken uit de dossiers. Na die koppeling is het mogelijk om te onderzoeken of recidive samenhangt met een of meer van deze kenmerken. Een dergelijke samenhang hebben wij zowel tamelijk gericht onderzocht, in die zin dat wij hebben gekeken of wij bepaalde bevindingen uit de literatuur konden repliceren, als ook vrij algemeen exploratief onderzocht.

6.5 Resultaten

6.5.1 Kenmerken van achtergrond en gezin en de jongere

De etnische samenstelling van de totale onderzoeksgroep (N=325) was voor 62% Nederlands, 8% Antilliaans, 5% Turks, 5% Marokkaans, 5% Surinaams, 6% gemengd Nederlands-buitenlands en 8% overig. Antilliaanse jongens blijken relatief oververtegenwoordigd in onze onderzoeksgroep. De gemiddelde leeftijd ten tijde van het delict was 14 jaar en 4 maanden. Bijna tweederde van de jongeren (62%) kwam uit een volledig gezin. In 22% van de gevallen was er sprake van licht tot ernstig geweld binnen het gezin en in 10% van psychopathologie bij één van de ouders. Pedagogische en/of emotionele verwaarlozing bleek bij 20% voor te komen. Lichamelijke en/of geestelijke mishandeling kwam voor in 26% van de gevallen. Van eigen slachtofferschap van seksueel misbruik was sprake bij 17% en van vermoedens hiervan bij 8%.

Verreweg het grootste deel van de jongeren (91%) volgde onderwijs op VMBO-niveau of lager; in 33% van de gevallen werd speciaal onderwijs gevolgd. Van de jongeren is 39%

regelmatig tot vaak gepest op school en 22% vertoonde zelf pestgedrag. Het contact met leeftijdgenoten bleek bij 67% matig tot slecht.

Tabel 6.1 Persoonlijkheidskenmerken van de jongeren

	beneden het gemiddelde	gemiddeld	boven het gemiddelde
intelligentie	19,9%	78,1%	2%
neuroticisme	22,6%	21,8%	55,6%
impulsiviteit	34,1%	19,8%	46%
extraversie	41,6%	29,2%	29,2%
spanningsbehoefte	35,3%	29,4%	35,3%

Bijna de helft (46%) bleek op laaggemiddeld of zwakbegaafd intelligentieniveau te functioneren. De jongeren waren in meer dan de helft van de gevallen bovengemiddeld neurotisch en bijna de helft was bovengemiddeld impulsief. Extraversie was in bijna de helft van de gevallen laag. Het zelfbeeld bleek bij 64% laag tot zeer laag.

Bij 6% was de diagnose pervasieve ontwikkelingsstoornis (autistiforme stoornis) gesteld, bij 8% ADHD, bij 5% leerstoornis en bij 10% gedragsstoornis. Alcohol- en drugsproblemen kwamen nauwelijks voor. Een parafilie (seksuele stoornis volgens DSM-IV) werd eveneens nauwelijks gediagnosticeerd. Soms werden dubbele diagnoses gesteld, waarbij ADHD en gedragsstoornis het vaakst gecombineerd voorkwamen.

6.5.2 Kenmerken van het zedendelict

In 54 % van de gevallen was er sprake van verkrachting, in 34 % van aanranding en in 13% van ontuchtige handelingen. Uitgesplitst naar de diverse subtypen daders werd 44% gekwalificeerd als (solo) kindmisbruiker, 32% als (solo) leeftijdgenootmisbruiker en 25% als groepspleger. Zes van de jongeren vielen in meerdere categorieën en konden derhalve niet ingedeeld worden. In 31% van de gevallen ontkende de jongere het delict of onderdelen daarvan.

6.5.3 Kenmerken van de behandeling

Eind jaren tachtig van de vorige eeuw is het ABJ te Leiden gestart met de individuele poliklinische behandeling van jeugdige zedendelinquenten. In 2000 fuseerde de behandelafdeling van het ABJ met de forensische polikliniek De Waag. In 1991 is gestart met groepsbehandeling van jeugdige zedendelinquenten. Eerder is over deze behandeling gerapporteerd door Hendriks *et al.* (1998) en Hendriks & Van Roozendaal (2000). Voor de behandeling is gebruik gemaakt van een programma dat gestoeld is op cognitief

gedragstherapeutische technieken. De behandeling vond op geprotocolleerde wijze plaats (Hendriks *et al.*, 1998 en Hendriks *et al.*, 2002). Tijdens de behandeling wordt onder meer aandacht besteed aan de cognitieve vervormingen (denkfouten) bij de dader, de nadelen van seksueel misbruik voor slachtoffer en dader, verbeteren van empathie, impulscontrole, signalen die vooraf gaan aan seksueel misbruik, gedragsalternatieven en sociale vaardigheden in het algemeen.

Het behandelprogramma van De Waag bleek veel overeenkomsten te vertonen met hetgeen Becker & Johnson (2001) vermelden over de inhoud van behandelprogramma's. Groepstherapie was daarbij de meest toegepaste modaliteit. De gemiddelde behandelduur voor jongeren was ongeveer 20 maanden (wekelijkse groepsbijeenkomsten van 5 kwartier). De behandelaars waren in alle gevallen een man en een vrouw. Individuele behandelingen varieerden sterk in lengte, afhankelijk van het gepleegde delict en de persoonlijkheidsproblematiek van de daders.

Van de 106 poliklinisch behandelde jeugdige zedendelinquenten werd bij 80% het verloop van de behandeling als positief beoordeeld en bij 20% als negatief of neutraal. Het gegeven dat een jongere tijdens de behandeling recidiveerde, wil niet zeggen dat daardoor het behandelingsverloop als negatief werd beoordeeld door de voormalige behandelaar(s). In de helft van de gevallen werd het verloop, ondanks recidive, toch als positief beoordeeld. In het vervolg zullen wij spreken over positief versus niet positief verlopen behandeling, waarbij de beoordeling neutraal en negatief zijn samengetrokken.

De kans op seksuele recidive werd na behandeling over het algemeen als klein ingeschat (71%), in 19% als gemiddeld en in 10% als groot. De beoordeling van de kans op recidive voor een zedendelict werd, zoals eerder aangegeven, vertroebeld door het feit dat behandelaars op de hoogte waren van recidive tijdens, en wellicht vlak na de behandeling.

6.5.4 Het vóórkomen van recidive

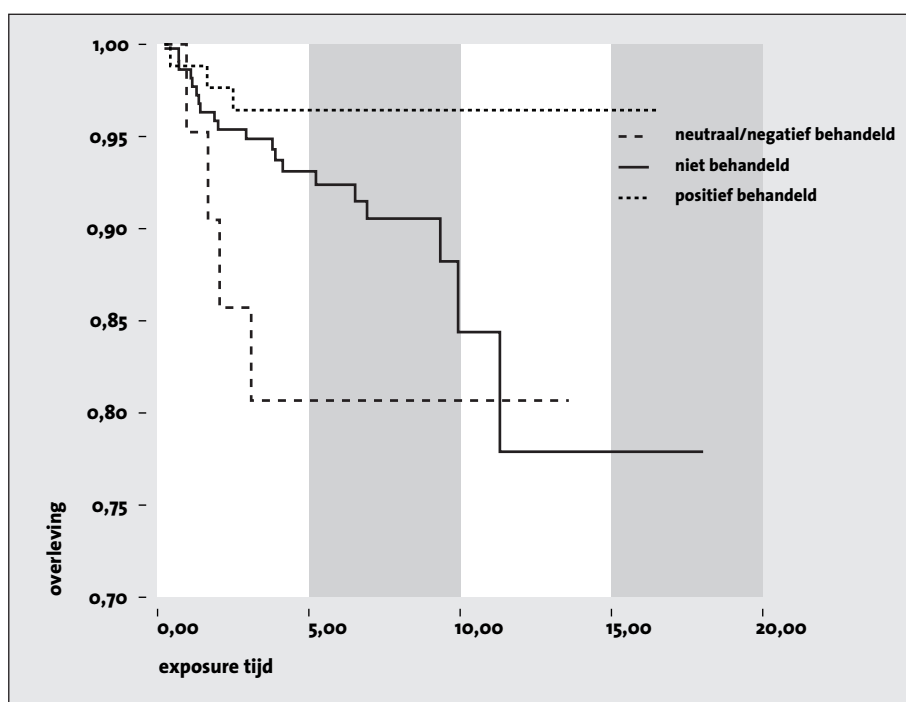
Wij bespreken achtereenvolgens de recidive naar een zedendelict, een geweldsdelict en 'enig' delict. Wij bespreken daarbij diverse soorten resultaten. Allereerst rapporteren we telkens het aantal jongens dat recidiveerde naar een zeden- of een geweldsdelict of naar 'enig' delict, alsmede de tijd tussen ontslag en het recidivedelict.

Tabel 6.2 Recidive naar een zedendelict (N=325)

	wel recidive	geen recidive
niet behandeld (N=219)	20 (9%)	199 (91%)
negatief of neutraal verloop (N=21)	4 (19%)	17 (81%)
positief verloop (N=85)	3 (4%)	82 (96%)
Totaal (N=325)	27 (8%)	298 (92%)

Uit het bovenstaande blijkt dat 8% van de jongens recidiveert naar een nieuw zedendelict. De kans op recidive voor een zedendelict is het grootst voor jongeren die niet behandeld zijn (9%) of bij wie het behandelverloop als niet positief werd ingeschat (19%) en het geringst voor de positief behandelde jongeren (4%). Van alle behandelde jongeren recidiveerden er 3 naar een zedendelict na beëindiging van poliklinische behandeling en 4 tijdens de behandeling. Van de 4 recidivisten tijdens de behandeling hebben er 2 alsnog de behandeling van de Kinderrechter mogen afmaken, waarna zij niet meer gerecidiveerd hebben. Derhalve is het recidivepercentage na behandeling 5%. Eventuele verschillen tussen de positief en negatief behandelde dienen met voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden aangezien het in absolute zin om kleine aantallen gaat.

Figuur 6.1 Zedenrecidive: overlevingsfuncties voor niet-behandelde, niet-positief behandelde en positief behandelde jeugdige zedendelinquenten

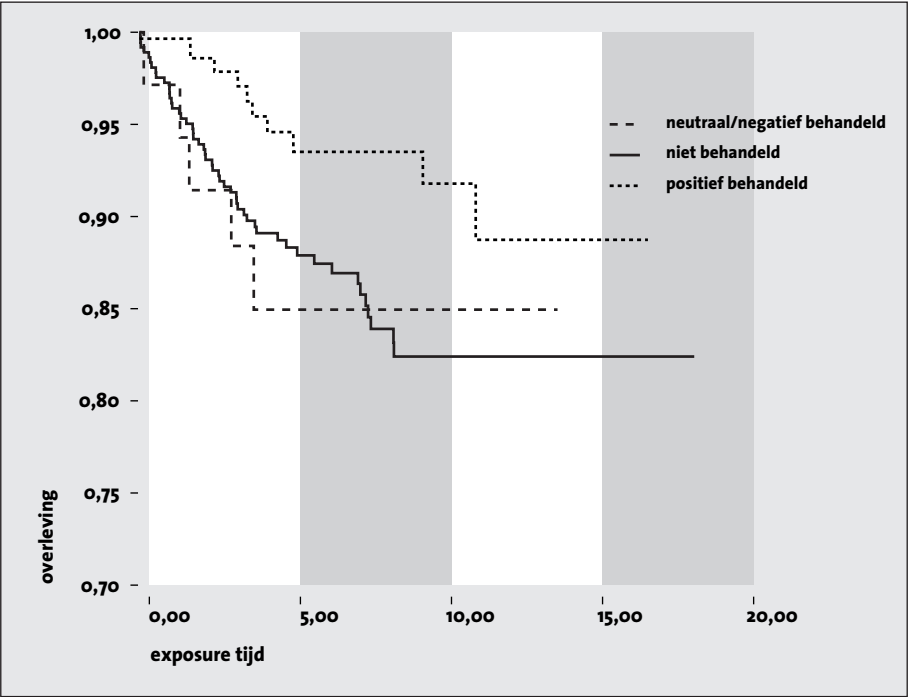
Uit survivalanalyse van recidive naar een zedendelict blijkt recidive voor (positief en niet-positief) behandelde vooral in de eerste 2 à 3 drie jaar plaatsvindt en dat daarna recidive uitblijft. Bij niet-behandelde jeugdige zedendelinquenten gaat het proces van recidiveren echter langer door. Er is sprake van een significant verschil tussen de overlevingscurves van de drie groepen (logrank=6,92, df=2, $p < .05$). Uit paarsgewijze vergelijking van de curves blijkt dat dit verschil bepaald wordt door het verschil tussen de niet-behandelde en de positief behandelde.

Tabel 6.3 Recidive naar een geweldsdelict (N=325)

	wel recidive	geen recidive
niet behandeld (N=219)	50 (23%)	169 (77%)
negatief of neutraal verloop (N=21)	5(24%)	16 (76%)
positief verloop (N=85)	10 (12%)	75 (88%)
Totaal (N=325)	65 (20%)	260 (80%)

Uit bovenstaande tabel blijkt dat 20% van de jeugdige zedendelinquenten recidiveert naar een geweldsdelict. Niet behandelde jeugdige zedendelinquenten of degenen van wie het verloop van de behandeling als negatief of neutraal werd gekenschetst, blijken vaker te recidiveren naar een geweldsdelict (respectievelijk 23% en 24%) dan jongeren bij wie de behandeling positief is verlopen (12%).

Figuur 6.2 Geweldsrecidive: overlevingsfuncties voor niet-behandelde, niet-positief behandelde en positief behandelde jeugdige zedendelinquenten

Vervolgens hebben wij survivalanalyse op de recidivegegevens voor geweldsdelinquentie uitgevoerd. Zoals uit de overlevingsfuncties in bovenstaande (Figuur 6.2) blijkt, is geweldsrecidive een langzamer en vrij gestaag proces is, zowel

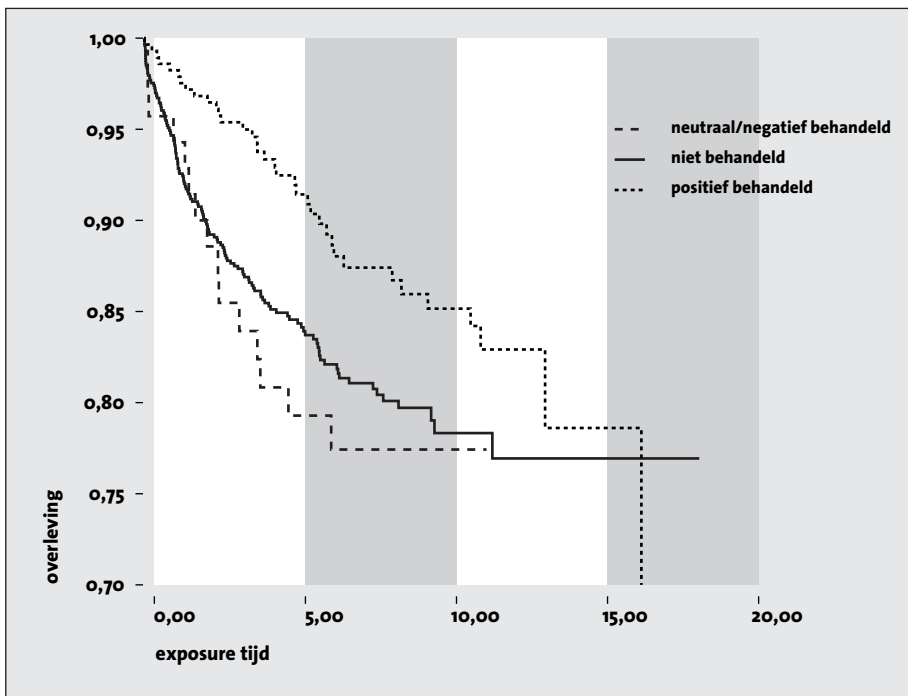
voor behandelde als niet behandelde daders. De overlevingscurves van de drie groepen verschillen significant (logrank=6,09, df=2, $p < .05$). Uit paarsgewijze vergelijking van de curves blijkt dat dit verschil bepaald wordt door het verschil tussen de niet-behandelnden en de positief behandelnden.

Tabel 6.4 Recidive naar 'enig' delict (N=325)

	wel recidive	geen recidive
niet behandeld (N=219)	130 (59%)	89 (41%)
negatief of neutraal verloop (N=21)	15 (71%)	6 (29%)
positief verloop (N=85)	36 (42%)	49 (58%)
Totaal (N=325)	181 (56%)	144 (44%)

Uit tabel 6.4 blijkt, dat 56% van de jeugdige zedendelinquenten recidiveert naar 'enig' delict. Voor jongeren die niet behandeld zijn, of bij wie de behandeling niet positief is verlopen, is de kans op recidive groter (respectievelijk 59% en 71%) dan voor degenen bij wie de behandeling positief verlopen is (42%).

Figuur 6.3 Recidive naar 'enig' delict: overlevingsfuncties voor niet-behandelde, niet-positief behandelde en positief behandelde jeugdige zedendelinquenten

De overlevingsfuncties (zie Figuur 6.3) laten zien dat recidive naar algemene delicten voor de drie groepen jeugdige zedendelinquenten een proces is dat tot in de vroege volwassenheid gestaag doorzet. Er is een significant verschil tussen de overlevingscurves van de drie groepen (logrank= 6,92, df= 2, $p < .05$). Uit paarsgewijze vergelijking van de curves blijkt dat dit verschil bepaald wordt door het verschil tussen de niet-behandelden en de positief behandelde.

6.5.5 Factoren die samenhangen met recidive na behandeling

Vervolgens hebben wij onderzocht of de drie soorten recidive die wij hier onderzoeken, te weten algemene recidive, geweldsrecidive en zedenrecidive, samenhangen met kenmerken van de jongere of zijn omgeving. Als het bij die kenmerken ging om een uit de literatuur bekende risicofactor (zoals het eerder gepleegd hebben van delicten of spijbelgedrag), toetsten wij eenzijdig, in de richting van het verwachte verband. Als het ging om kenmerken waarvan niet evident was in welke richting het verband lag (zoals bijvoorbeeld etniciteit, of verzet van het slachtoffer), hebben wij tweezijdig getoetst. In de tabellen wordt telkens aangegeven of een significant resultaat is gebaseerd op een eenzijdige of tweezijdige toets. Al naar gelang het meetniveau van de factor die wij bekeken, zijn puntbiseriële correlaties of kruistabellen geanalyseerd. Zie tabel 6.5.

Tabel 6.5 Significanties van de correlaties tussen kenmerken van dader/delict/gezin/behandeling/slachtoffer en diverse vormen van recidive.²⁸

variabele	zedendelict	gewelddelict	enig delict
Etniciteit (allochtone afkomst)		.006	.000
Lacunaire gewetensontwikkeling			.026
Eerder gepleegde delicten		.050	.001
Rechterlijke interventies in het verleden		.009	.005
Lage opleiding		.029	.001
Spijbelgedrag		.008	.003
Scheiding van de ouders			.020
Verwaarlozing		.012	.034
Geen of niet positief verlopen behandeling	.032	.014	.002
Grote geschatte kans op recidive	x	.021	.009
Eerdere zedendelicten	.005		
Slachtoffer van beide seksen	.024		

(x: niet vermeld vanwege het feit dat behandelaars in 4 gevallen op de hoogte waren van het feit dat iemand had gerecidiveerd tijdens of vlak na behandeling)

²⁸ Alle correlaties behalve die tussen etniciteit en diverse vormen van recidive zijn éénzijdig getoetst.

Uit de bovenstaande tabel komt naar voren dat er veel overeenkomst is tussen de factoren die samenhangen met recidive naar enig delict en een geweldsdelict. Factoren die samenhangen met recidive naar een zedendelict zijn andersoortig. Er blijkt slechts een beperkt aantal significante verschillen op te treden tussen diegenen die wel en niet recidiveren naar een zedendelict. Overigens bleken geringe neurotische problemen, het gevolgd hebben van speciaal onderwijs en het buiten plaatsgevonden hebben van het delict wel indicatief voor verschillen tussen de recidivisten en de niet-recidivisten.

6.5.6 Nader beschouwd: zedenrecidive voor de diverse subgroepen

Tabel 6.6 Zedenrecidive uitgesplitst naar groepen (N=319)

	recidive	geen recidive
groepsplegers (N=79)	8 (10%)	71 (90%)
kindmisbruikers (N=143)	11 (8%)	132 (92%)
leeftijdgenootmisbruikers (N=97)	8 (8%)	89 (92%)
Totaal (N=319)	27 (8%)	292 (92%)

De recidivepercentages voor de diverse subtypen jeugdige zedendelinquenten die wij hier vergelijken (zie: Hendriks & Bijleveld, 1999 en Hendriks *et al.*, 2002), zijn vrijwel hetzelfde. De groepsplegers recidiveren, in tegenstelling tot onze verwachting, relatief het vaakst. Het betreft echter telkens geringe aantallen. De snelheid van recidiveren verschilt sterk per subgroep. Zo heeft binnen 3 jaar bij 91% van de kindmisbruikers die zullen recidiveren, die recidive plaatsgevonden; bij de leeftijdgenootmisbruikers is dat 63% en bij de groepsdaders 25%. Na 5 jaar zijn deze percentages respectievelijk: 100%, 63% en 38%. Uit het voorafgaande kan geconcludeerd worden dat door een relatief korte *exposure*-periode een vertekend beeld kan ontstaan. Zo zouden de kindmisbruikers na een *exposure*-periode van 5 jaar recidivegevaarlijker lijken dan de groepsdaders, terwijl over de gehele observatieperiode het recidivepercentage uiteindelijk vergelijkbaar wordt. Het is niet overigens niet ondenkbaar dat de verschillen tussen de diverse subgroepen na een nog langere *exposure*-periode weer anders zullen worden.

Van de totale groep *kindmisbruikers* (N=143) is, wat betreft recidive, nauwelijks verschil waar te nemen tussen degenen die een behandeling positief afgerond hebben en degenen die geen behandeling hebben ondergaan. De kans op zedenrecidive is het grootst voor de jongeren bij wie de behandeling niet positief is verlopen. Factoren die significant samenhangen met recidive voor de kindmisbruikers zijn onder meer: weinig neurotische problematiek ($p < .025$), eerdere zedendelicten ($p < .05$), rechterlijke interventies in het verleden ($p < .05$) en waargenomen verzet bij het slachtoffer ($p < .025$). Alle toetsen in deze paragraaf zijn tweezijdig uitgevoerd. Iedere recidiverende kindmisbruiker scoorde op

tenminste één van deze risicofactoren. Bij één aanwezige risicofactor was het recidiverisico 11%. Bij twee tot en met vier risicofactoren steeg dit percentage naar 32%.

Bij de *leeftijdgenootmisbruikers* (N=97) blijkt er wat betreft zedenrecidive nauwelijks verschil te zijn tussen degenen die niet behandeld zijn en degenen van wie de behandeling positief is verlopen. Jongeren bij wie het behandelverloop als negatief werd ingeschat, recidiveren weliswaar vaker naar een zedendelict, maar het gaat om kleine aantallen. Factoren die significant bleken samen te hangen met recidive voor de leeftijdgenootmisbruikers zijn onder meer: negatief zelfbeeld ($p < .05$), het gevolgd hebben van speciaal onderwijs ($p < .025$) en gepest zijn op school ($p < .025$). Wanneer geen van deze risicofactoren aanwezig was bij een leeftijdgenootmisbruiker, bleek de kans op recidive 5%. Bij een of twee aanwezige risicofactoren was de kans op recidive 7%. Bij drie risicofactoren nam dit toe tot 42%.

Bij *groepsplegers* (N=79) is de samenhang tussen recidive en behandeling anders. Hier scoren de behandelde jongeren duidelijk gunstiger dan de onbehandelde jongens. Dit geldt zowel voor jongens bij wie de behandeling positief is verlopen als voor hen bij wie dat niet het geval was. Voor de groepszedendelinquenten blijkt geen enkele door ons gemeten factor significant samen te hangen met recidive.

Opvallend is het gegeven dat voor elk type solodader andere (clusters van) risicofactoren samenhangen met zedenrecidive. De risicofactoren voor de totale groep zedendelinquenten (eerdere zedendelicten, verzet slachtoffer, slachtoffers zijn zowel meisjes als jongens) leveren aanzienlijk meer vals positieven (als onterecht aangemerkte recidivisten) en vals negatieven (als onterecht aangemerkte niet-recidivisten) op, dan de specifieke risicofactoren per subtype. De samenhang per subtype solodader tussen de afzonderlijke clusters en zedenrecidive was, met ander woorden, telkens groter dan de samenhang tussen de algemene risicofactoren en zedenrecidive.

6.6 Discussie

In het voorafgaande is recidive van jeugdige zedendelinquenten beschreven. Een deel van de deze groep heeft ambulante delictspecifieke behandeling ondergaan. Deze recidivegegevens zijn vergeleken met gegevens van degenen die geen delictspecifieke behandeling hadden gevolgd.

Een eerste beperking van het huidige onderzoek ligt in het gegeven dat de jongeren niet *at random* zijn toegewezen aan ambulante delictspecifieke behandeling. Veelal heeft er na een persoonlijkheidsonderzoek een selectie plaatsgevonden. Degenen bij wie werd ingeschat dat er een aanzienlijke kans op herhaling van seksuele delicten was, zullen door de rechter eerder geïndiceerd zijn voor delictspecifieke behandeling dan voor een leerstraf of een niet delictspecifieke behandeling. We konden uitsluiten dat een jongere uit onze niet-behandelde groep op Harreveld een delictspecifieke behandeling heeft ondergaan. We

weten echter niet of er andere interventies (leerstraf, uithuisplaatsing, andere vormen van ambulante behandeling) hebben plaatsgevonden. Het verschil tussen de twee groepen zit derhalve vooral in het wel of niet hebben ondergaan van een delictspecifieke behandeling bij ABJ/De Waag. Voorts is een beperking dat de groepen heterogeen zijn samengesteld wat betreft achtergronden. Zo bevat de groep niet-behandelde, in vergelijking met de groep behandelde, aanzienlijk meer jongens van allochtone afkomst en hadden deze jongens relatief vaker een groepszedendelict gepleegd. In het algemeen bleek de groep niet behandelde ook actiever wanneer het ging om andere delicten dan zedendelicten. Een volgende beperking van het onderzoek is het gegeven dat wij gebruik maken van de data van het Justitieel Documentatie Register. Gezien het grote *dark number* dat wordt verondersteld aanwezig te zijn bij (jeugdige) zedendelinquentie, is er hoogstwaarschijnlijk sprake van onderschatting.

In overeenstemming met eerder onderzoek, is ook in dit onderzoek het recidivepercentage voor zedendelicten relatief laag. Onze cijfers tonen een recidivepercentage van 8% over een mediane *exposure*-periode van 6,5 jaar. Uit de metastudie van Caldwell (2002) bleek dat het gemiddelde recidivepercentage rond de 11% ligt wanneer een nieuwe veroordeling als criterium wordt gebruikt. Onderzoek naar zedenrecidive na behandeling op Harreveld (Hendriks & Bijleveld, 2005) liet een vergelijkbaar resultaat zien. De zedenrecidivecijfers voor de behandelde en onbehandelde daders verschillen niet opvallend. Een conclusie zou kunnen zijn dat het niet veel uitmaakt of een jeugdige zedendelinquent delictspecifieke behandeling ondergaat of niet. Een meer voor de hand liggende conclusie is echter dat we hier met twee verschillende groepen te maken hebben. De groep behandelde is vanuit persoonlijkheidsonderzoek ingeschat als een meer risicovolle groep, om welke reden delictspecifieke behandeling is geadviseerd en vervolgens door de rechter ook is opgelegd. De groep niet behandelde zedendelinquenten is een groep, bij wie recidiverisico op zedengebied over het algemeen als laag is ingeschat. Wanneer jongeren behandeling succesvol hebben ondergaan, mag men verwachten dat hun kans op recidive ongeveer even groot is als die van de groep niet-behandelde. Men zou, met andere woorden, een zekere nivellering van het recidiverisico kunnen veronderstellen.

Als significante factoren die samenhangen met zedenrecidive komen naar voren, naast het niet positief afgerond hebben van delictspecifieke behandeling, het eerder gepleegd hebben van zedendelicten en de keuze voor slachtoffers van beide geslachten. Een factor die in het onderzoek naar op Harreveld behandelde jeugdige zedendelinquenten (Hendriks & Bijleveld, 2005) werd gevonden, namelijk het buitenshuis plegen van delicten, bleek net niet significant. Een aantal factoren, waaronder het relatief weinig neurotische klachten ervaren en het volgen van speciaal onderwijs was eveneens net niet significant.

Voor de verschillende typen jeugdige zedendelinquenten en risicofactoren, blijken telkens andere (clusters van) risicofactoren verband te houden met recidiveren. Deze afzonderlijke clusters blijken vervolgens minder sterk samen te hangen met zedenrecidive voor de hele groep zedendelinquenten. De samenhang tussen de afzonderlijke (clusters

van) variabelen en de zedenrecidive per type solodader is groter dan het verband tussen de algemene risicofactoren en zedenrecidive. Het identificeren van risicofactoren per type zedendelinquent verbetert derhalve de risico-inschatting.

De recidivekansen van de door ons onderscheiden subgroepen (kindmisbruikers, leeftijdgenootmisbruikers en groepsmisbruikers) blijken niet veel van elkaar te verschillen. Voor ieder subtype geldt wel dat de positief behandelde gunstig afsteken ten opzichte van de niet-behandelde. Onverwacht vaak recidiveren de niet behandelde groepszedendelinquenten. Mogelijk werden zij niet ingeschat als recidivegevaarlijk, waardoor behandeling niet geïndiceerd werd.

Conform hetgeen bekend is vanuit de literatuur, recidiveren jeugdige zedendelinquenten veel vaker naar allerlei andere vormen van delicten. In onze onderzoeksgroep is het opvallend dat met name de niet behandelde jeugdige zedendelinquenten vaker recidiveren op het gebied van agressie en delicten in het algemeen. Dit is wellicht eerder een gevolg van de verschillen in groepssamenstelling (meer crimineel actieve jongeren in de onbehandelde groep) dan een behandeldeffect. Het gegeven dat delictspecifieke behandeling van gunstige invloed is op recidive in het algemeen wordt echter ook beschreven door Lösel & Schmucker (2005).

Uit onze analyses komt naar voren dat de jongeren bij wie de behandeling positief is verlopen er, wat betreft de verschillende vormen van recidive, vrijwel altijd het gunstigst uitspringen. Parallel daaraan zijn de recidivekansen voor jongens bij wie de behandeling negatief is verlopen het ongunstigst. Dit laatste kan verklaard worden vanuit het feit dat bij deze jongeren de kans op recidive al direct als groot werd ingeschat en behandeling als noodzakelijk werd gezien. Vanwege het niet aanslaan van behandeling vertonen zij derhalve (nog steeds) een verhoogde kans op recidive. Het verloop van de behandeling correleert significant met alle vormen van recidive.

De eerste jaren na uitkomen van het delict blijken van groot belang voor zedenrecidive. Dit gegeven kwam eveneens naar voren uit ons recidiveonderzoek op Harreveld (Hendriks & Bijleveld, 2005). Een uitzondering op deze regel vormen echter de niet behandelde groepsdaders, bij wie het gemiddeld langer duurt voor ze recidiveren. Een duidelijke verklaring hiervoor hebben wij niet. Tevens blijkt uit nadere kwalitatieve inspectie van het materiaal dat er regelmatig *cross-over* plaatsvindt: de groepsdaders die recidiveren naar een zedendelict blijken dit vrijwel altijd te doen naar een niet-groepsdelict.

De vraag is vanzelfsprekend of uit het voorafgaande afgeleid kan worden of ambulante behandeling werkt voor jeugdige zedendelinquenten. Een antwoord op deze vraag is op grond van dit onderzoek niet te geven. Als men er echter vanuit gaat dat door de diagnostici en rechtbank een redelijk adequate inschatting is gemaakt omtrent het recidiverisico op zedengebied, dan is het op zijn minst gunstig te noemen dat de positief behandelde jeugdige zedendelinquenten op de langere termijn minder vaak recidiveren dan de niet-behandelde of degenen bij wie de behandeling negatief is verlopen (hetgeen veelal duidt op een vroegtijdige onderbreking van de behandeling).

De gevonden recidivecijfers zijn vergelijkbaar met die van de op Harreveld residentieel behandelde jongeren. Dit lijkt er op te wijzen dat de wijze waarop jeugdige zedendelinquenten in Nederland worden ingedeeld in risicocategorieën en vervolgens naar zwaarte worden behandeld er in resulteert dat de laag- en hoogrisicogroepen (na interventie) op langere termijn ongeveer dezelfde kans op recidive vertonen.

Zoals eerder aangegeven, is het *at random* toewijzen van jeugdige zedendelinquenten aan verschillende interventies uit wetenschappelijk oogpunt gewenst om effecten van behandeling te kunnen meten.

De onderzoekers danken Sanne Hissel, Adem Sahin, Daphne Looije, Cindy de Ruiter, Menno Ezinga en Marike Muizer voor hun bijdrage in de dataverzameling.

Samenvatting en conclusies

7.1 Samenvatting

In dit proefschrift zijn subtypen beschreven binnen de groep jeugdige zedendelinquenten die een *hands-on* delict (contactdelict) hebben gepleegd. De onderzoeksgroep bestond, ook internationaal gezien, uit een grote groep jeugdige daders (N=449, te weten 10 meisjes en 439 jongens). Aangezien de recidivepercentages in absolute zin laag waren en bovendien vaak naar de onderzochte subtypen uitsplitst werd, zijn de absolute aantallen recidivisten per subgroep klein. Dat maakt dat uitspraken over recidive met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd dienen te worden.

Een aantal aannamen stond centraal. De eerste aanname is, dat aangezien dé jeugdige zedendelinquent niet bestaat, het noodzakelijk is om subgroepen te identificeren. Deze subgroepen verschillen niet alleen op het gebied van persoonlijkheidskenmerken, gezinskenmerken en andere achtergrondkenmerken, maar ook wat betreft delictgeschiedenis, delictkenmerken en recidivepatronen. De tweede aanname is dat voor de diverse subtypen andere risicofactoren samenhangen met recidive. De derde aanname is dat behandeling voor alle subtypen correleert met een afname van recidiverisico en dat het identificeren van subgroepen en de daarbij behorende risicofactoren kan leiden tot een meer toegespitst behandelaanbod. Vanuit deze aannames zijn vijf deelonderzoeken verricht.

In het *eerste onderzoek* naar subtypen (N=100) onderzochten wij verschillen tussen mannelijke jeugdige zedendelinquenten die hun delict in groepsverband (minimaal 1 mededader) pleegden en degenen die dat als solist deden. De groepspleger bleek een nog nauwelijks beschreven type zedendelinquent, hetgeen opvallend is omdat een aanzienlijk deel van de jeugdcriminaliteit in groepsverband plaatsvindt. Zoals verwacht, bleken de soloplegers de meer problematische groep: zij waren neurotischer, impulsiever en meer *thrill-seeking*. In sociaal opzicht functioneerden zij minder adequaat. Zij waren vaker zelf slachtoffer van seksueel misbruik. Voorafgaande aan het criteriumdelict (het delict waarvoor een persoonlijkheidsonderzoek werd aangevraagd) bleken de solodaders vaker seksuele delicten gepleegd te hebben. De groepsplegers bleken vaker van allochtone afkomst. Wat betreft persoonlijkheidskenmerken kwamen zij als vrij gemiddeld naar voren. Hun delicten bestonden relatief veel vaker uit voltooide verkrachtingen. Wat betreft woonsituatie, opleiding en intelligentie bleken er weinig verschillen tussen beide groepen.

Op grond van bovenstaande verschillen tussen de twee onderscheiden groepen kwamen wij tot de aanbeveling dat behandeling voor deze twee groepen niet volgens het *one size fits all* principe zou moeten verlopen. Gezien de minder deviante persoonlijkheidsstructuur en een minder problematische delictgeschiedenis op seksueel vlak, lijkt een kortere behandeling voor de groepsplegers te kunnen volstaan.

Aandacht voor het *grooming*-proces lijkt van minder belang in de behandeling, maar nadruk op de groepsdynamische aspecten, rolsocialisatie en mogelijke antisociale aspecten in het gedragsrepertoire lijkt daarentegen van groter belang in de behandeling van groepsdaders.

In het *tweede onderzoek* naar subtypen (N=116) gingen wij nader in op de meest problematische groep uit het eerste onderzoek, namelijk de mannelijke jeugdige solodaders. Wij veronderstelden dat er binnen deze groep twee subgroepen onderscheiden konden worden, namelijk de leeftijdgenootmisbruiker en de kindmisbruiker. De eerste groep daders misbruikte iemand van ongeveer de eigen leeftijd of een ouder persoon. Het laatste type dader werd gedefinieerd als een jongere die een nog niet geslachtsrijp kind had misbruikt met een leeftijdsverschil van tenminste 5 jaar. De groep kindmisbruikers bleek, zoals verwacht, de meest problematische groep. Zij waren neurotischer, hadden meer problemen in de sociale omgang, bleken vaker het slachtoffer van pesterijen, hadden een negatiever zelfbeeld en bij deze groep was ook vaker sprake van psychopathologie. Kindmisbruikers kozen vaker iemand van hetzelfde geslacht tot slachtoffer of slachtoffers van *beide* seksen. Voorafgaande aan het criteriumdelict bleken kindmisbruikers vaker zedendelicten gepleegd te hebben dan leeftijdgenootmisbruikers, ondanks het feit dat zij gemiddeld jonger waren tijdens dit delict en derhalve korter de gelegenheid hadden gehad tot het plegen van seksueel misbruik. Leeftijdgenootmisbruikers bleken vaker van allochtone afkomst en maakten relatief vaker gebruik van geweld tijdens het delict. Zij namen ook meer verzet waar bij hun slachtoffers.

Er werden geen verschillen gevonden tussen beide groepen op het gebied van gezinsachtergrond en eigen slachtofferschap.

Op grond van deze bevindingen lijkt nadere differentiatie in de behandeling van deze twee groepen geïndiceerd, waarbij de nadruk bij de kindmisbruikers meer zou moeten liggen op de tekorten in het sociale functioneren, het verbeteren van hun doorgaans negatieve zelfbeeld en het *grooming*-aspect van hun delict. Bij leeftijdgenootmisbruikers lijken de rolsocialisatie en eventuele antisociale aspecten in het gedrag van groter belang.

In het *derde onderzoek* belichtten we een groep meisjes die dader zijn van een zedendelict. Deze groep vormde geen onderdeel van onze onderzoeken tot dan toe en bleek onderbelicht in de literatuur over jeugdige zedendelinquenten. Uit onze relatief kleine en naar verwachting niet representatieve steekproef (N=10) kwam een zeer zorgelijk beeld van deze groep naar voren. Wat betreft persoonlijkheidskenmerken bleken deze meisjes opvallend vaak neurotische en depressief getinte klachten te ervaren en over een (zeer) negatief zelfbeeld te beschikken. De gezinsachtergronden bleken extreem ongunstig: verwaarlozing, mishandeling en seksueel misbruik bleken

eerder regel dan uitzondering. In vergelijking tot de jongens leken de meisjes wat betreft de diverse kenmerken nog het meest op kindmisbruikers.

In ongeveer de helft van de gevallen hadden de meisjes meerdere slachtoffers gemaakt.

Opvallend is dat in onze steekproef meer dan de helft van de meisjes het delict in groepsverband had gepleegd en dat daarbij sprake was van excessief geweld.

Op grond van het bovenstaande kwamen wij tot de conclusie dat we in veel de onderzochte gevallen niet primair te maken hadden met een zedendelict, maar een delict waar het hoofddoel (seksuele) vernedering was en dat in de behandeling dit laatste aspect wellicht meer aandacht behoeft dan de seksuele component.

In het *vierde onderzoek* is gekeken naar recidive van jeugdige zedendelinquenten die residentiële behandeling hadden ondergaan. Alle jongeren hadden deze behandeling ondergaan in JJI Harreveld. Harreveld is een Justitiële Jeugdinrichting die landelijk gespecialiseerd is op het gebied van residentiële behandeling van jeugdige zedendelinquenten. Het betrof 114 jongens die tussen 1988 en 2001 Harreveld verlieten. De mediane observatietijd na behandeling bedroeg 6 jaar en 8 maanden (minimaal 1 jaar en 8 maanden en maximaal 16 jaar en 3 maanden). De groep jongeren die wij onderzochten, bleek een zeer problematische groep: in driekwart van de gevallen was er sprake van emotionele en pedagogische verwaarlozing. De helft van de jongens was zelf (zeer waarschijnlijk) seksueel misbruikt en bij nog eens 13% was hier een vermoeden van. In Harreveld wordt de indeling opportunisten versus obsessieven gebruikt. In meer dan 95% van de gevallen waren de opportunisten leeftijdgenootmisbruikers en de obsessieven kindmisbruikers. Van de totale steekproef recidiveerde 60% naar 'enig' delict. In 10% van de gevallen bleek er sprake van *zeden*recidive. Opvallend was dat alleen de kindmisbruikers recidiveerden naar een zedendelict. Recidive vond relatief snel plaats: 90% deed dat binnen 3 jaar. Recidive hing samen met de keuze van een (zeer) jong slachtoffer, de keuze van een meisje buiten de eigen familie als slachtoffer en relatief weinig spijbelgedrag van de dader.

Leeftijdgenootmisbruikers recidiveerden veel vaker naar geweldsdelicten en andere (niet-gewelds)delicten. Jeugdige zedendelinquenten bleken veel vaker 'generalisten' (recidive naar diverse vormen van delicten) dan 'specialisten' (recidive naar alleen zedendelicten). De gevonden resultaten ondersteunen de keuze die 2001 in Harreveld is gemaakt om opportunistische en obsessieve plegers separaat te behandelen. Een combinatie van verbetering van het nazorgtraject en het verkorten van sommige behandeltrajecten werd aanbevolen.

In het *vijfde onderzoek* (N=325) werd recidive na ambulante, delictspecifieke behandeling voor jeugdige zedendelinquenten bij de forensische polikliniek De Waag (en voorheen: het ABJ) vergeleken met recidive na geen of niet-delictspecifieke

behandeling. De mediane observatieperiode bedroeg 6 jaar en 5 maanden (minimaal 9 maanden en maximaal 18 jaar). Van de totale groep recidiveerde 8% naar een zedendelict. Voor de groep behandelde (N=106) was dit percentage 5%. Jeugdige zedendelinquenten van wie de behandeling positief was verlopen, recidiveerden minder naar zedendelicten dan niet-behandelde jongens of jongens van wie de behandeling negatief was verlopen.

Hoewel bleek dat de kans op zedenrecidive voor de verschillende subtypen ongeveer hetzelfde was, recidiveerden kind- en leeftijdgenootmisbruikers relatief sneller en deden groepsdaders dit over een veel langere termijn.

Bij de kind- en de leeftijdgenootmisbruikers bleek dat de kans op recidive het grootst was voor degenen bij wie de behandeling niet positief verlopen was. Voor de groepsdader bleek de kans op recidive het grootst voor degenen die niet behandeld waren. Zedenrecidive voor de totale groep daders bleek samen te hangen met het eerder gepleegd hebben van een zedendelict, de keuze voor slachtoffers van beide geslachten en het niet hebben gevolgd of negatief afgerond hebben van behandeling. Voor elk subtype solodader hingen telkens andere (clusters van) variabelen samen met zedenrecidive. Zo bleek zedenrecidive voor de kindmisbruikers samen te hangen met weinig neurotische problematiek, het eerder gepleegd hebben van zedendelicten, rechterlijke interventies in het verleden en door de dader waargenomen verzet van het slachtoffer. Dit cluster van variabelen vertoonde een sterkere samenhang met zedenrecidive dan het cluster dat voor de hele groep jeugdige zedendelinquenten kon worden geïdentificeerd. Ook het specifieke cluster voor leeftijdgenootmisbruikers vertoonde een sterkere samenhang met zedenrecidive dan het cluster dat voor de hele groep jeugdige zedendelinquenten kon worden geïdentificeerd. Voor groepsdaders werd geen specifiek cluster gevonden. Wederom ontwikkelden de meeste zedendelinquenten die recidiveerden zich tot generalisten in plaats van specialisten. Van de totale groep recidiveerde 56% na behandeling naar enig delict.

Op grond van bovenstaande resultaten zijn uitspraken omtrent effecten van behandeling dubieus, omdat er geen sprake is van geweest van *at random* toewijzen aan specifieke behandeling. Het is echter opvallend dat voor alle subtypen daders geldt dat de positief behandelde het laagste recidivepercentage vertoonden.

7.1.1 Subtypen

Meisjes die zedendelicten plegen bleken zoals verwacht een groep met een aparte problematiek en gemiddeld gesproken andere *drive* om zedendelicten te plegen, waarover gezien de kleine aantallen geen andere dan indicatieve uitspraken te doen waren.

De groepsdaders bleken een onderschatte groep te vormen wat betreft zedenrecidive. Zij bleken dan ook nauwelijks delictspecifieke behandeling (opgelegd)

gekregen te hebben. Op korte termijn recidiveerden zij beduidend minder dan de soloplegers, maar op langere termijn liepen de recidivepercentages voor beide groepen nauwelijks uiteen. Behandeling voor dit type dader dient dan ook vaker overwogen te worden. Alle recidivisten binnen deze groep recidiveerden, voor zover achterhaald kon worden, naar een solozedendelict.

De kindmisbruikers bleken gemiddeld gesproken in alle opzichten de meest problematische groep: de intrapsychische problemen, gezinsproblemen, isolement en de eerdere (zedendelinquentie bleek bij hen het ernstigst. De groepsdader aan de andere kant bleek de jeugdige dader met de minste intrapsychische problemen. In die zin onderschrijft dit onderzoek voor de Nederlandse situatie, op basis van een grote steekproef van daders en rijke, gevalideerde informatie, de conclusie van Righthand & Welch (2001) dat jeugdige zedendelinquenten een heterogene groep vormen met specifieke behandelingsbehoeften en specifieke risicofactoren gerelateerd aan hun delictgedrag. De taxonomie blijkt dus duidelijk demarceerbare groepen te onderscheiden, met een gemiddeld gesproken andere problematiek.

Voor alle drie de subtypen geldt dat het recidiverisico voor zedendelicten in absolute zin laag is. Waar die recidivepercentages vrijwel gelijk zijn, zijn de risicofactoren per subgroep echter verschillend. Dit is niet verwonderlijk, aangezien de onderzoeken zoals behandeld in hoofdstuk 2 en 3 reeds lieten zien, dat de achterliggende problematiek van deze groepen, ook telkens anders is. Bij de kindmisbruikers bleek het syndroom van sociaal onvermogen duidelijk herkenbaar (Barbaree *et al.*, 1998): deze jeugdige daders waren veelal eenzaam en hadden een negatief tot zeer negatief zelfbeeld. Ook prospectief is de taxonomie dus zinvol, al blijkt dat niet zozeer in termen van recidiverisico te zijn, maar meer in termen van de kwalitatief verschillende risicofactoren voor de verschillende groepen.

De door Hudson *et al.* (1999) beschreven *pathways* lijken deels samen te hangen met de door ons onderscheiden subtypen. Zo wordt bij de kindmisbruikers relatief vaker het derde *pathway* (dat van de emotionele ontregeling) en het vijfde *pathway* (dat van de multiple disfunctionele mechanismen) herkend. Bij de leeftijdgenootmisbruiker kunnen alle *pathways* worden herkend. Bij de groepsdader wordt vooral het tweede etiologische *pathway* (dat van de deviante seksuele scripts) en het vierde *pathway* (dat van de anti-sociale cognities) herkend.

Voor alle drie de groepen blijkt dat daders zich meer tot generalist dan tot specialist ontwikkelen. De kindmisbruikers blijven relatief vaak *first offender*. Daarmee zijn relatief veel kindmisbruikers te karakteriseren als de dader van Becker & Kaplan (1988) die zich op het doodlopende pad bevindt. Ook de seksualiserende pleger echter vinden we relatief vaker bij de groep kindmisbruikers. De leeftijdgenootmisbruiker en de groepsdader daarentegen blijken veelal typische generalisten.

De bevindingen worden samengevat in tabel 7.1.

Tabel 7.1 Samenvatting van vaak gevonden kenmerken per subtype dader

	kenmerken	recidiverisico- factoren	delictkenmerken	recidive- kenmerken
Groepsdaders	'Gemiddelde' persoonlijke- kenmerken Allochtone afkomst	Geen gevonden	Verkrachting Slachtoffers meisjes van eigen leeftijd	Zedenrecidive is gestaag proces 'Cross-over' Geweldsrecidive Generalist
Kindmisbruikers	Neurotisch Negatief zelfbeeld Depressieve kenmerken Thrill-seeking Slachtoffer pesterijen Zelf misbruikt Autochtone afkomst	Weinig neurotische problematiek Rechterlijke interventies in het verleden Eerdere zeden- delicten Waargenomen verzet bij slachtoffer Jong slachtoffer Slachtoffer is een onbekende Weinig spijbel- gedrag bij de dader	Aanranding en verkrachting Slachtoffers meisjes en jongens Weinig geweld	Zedenrecidive vindt snel plaats Specialist 'Doodlopende weg'
Leeftijdgenoot- misbruikers	Autochtone en allochtone afkomst	Negatief zelfbeeld Speciaal onderwijs Gepest op school	Aanranding en verkrachting Geweld Slachtoffers meisjes	Zedenrecidive vindt snel plaats Geweldsrecidive Generalist

7.2 De aannamen

De *eerste aanname*, namelijk dat aangezien dé jeugdige zedendelinquent niet bestaat, het noodzakelijk is om subgroepen te identificeren wordt bevestigd. De in dit onderzoek onderscheiden subtypen blijken duidelijk van elkaar te verschillen. Slechts een kleine groep daders is niet als één type te classificeren; wij benoemden hen als 'mixers'; zij plegen meerdere vormen van seksuele delicten. Ook bleek in de recidivestudies dat een

aantal daders (met name de groepsdaders) naar andere zedendelicten recidiveerde ('cross-over'). In die zin is het subtype dader geen statisch kenmerk.

Wat betreft persoonlijkheidsaspecten kwamen de solistisch te werk gaande kindmisbruikers als het meest zorgelijk naar voren. Zij vertoonden relatief gezien de meeste intrapsychische problematiek. Zij waren veelal geneurotiseerd, vertoonden depressieve klachten, hadden een negatief zelfbeeld en beschikten over beperkte sociale vaardigheden. Vaak bleken zij in het in het verleden slachtoffer van pesterijen. Voorts was er vaker sprake van psychopathologie. De groepsdaders vertoonden daarentegen relatief gezien het minst zorgelijk beeld wat betreft intrapsychische problematiek.

De kindmisbruikers bleken veelal van autochtone afkomst en de leeftijdgenootmisbruikers en groepsdaders vaak van allochtone afkomst. Een deel van de beschreven verschillen tussen beide groepen wordt mogelijk verklaard door de verschillen in etniciteit, waarbij gedacht kan worden aan het vaker ontkennen van psychische problematiek bij allochtone daders. Een parafilie werd weinig vastgesteld bij de groep jeugdige zedendelinquenten die niet of die ambulant behandeld werden. Bij de residentieel behandelenden werd deze bij ongeveer een vijfde van de jongens vastgesteld en bij nog eens een vijfde vermoed. Leeftijdgenoot- en groepsmisbruikers gebruikten meer geweld dan de kindmisbruikers en kozen vaker een slachtoffer buiten het eigen gezin c.q. eigen familie. De kindmisbruikers bleken in tegenstelling tot de groepsdaders en leeftijdgenootmisbruikers een grotere variatie te kennen wat betreft de sekse van hun slachtoffers: meisjes, jongetjes of een combinatie daarvan. Leeftijdgenootmisbruikers en groepsplegers kozen vrijwel altijd een meisje als slachtoffer.

De criminele carrières op zedengebied waren voor elk subtype anders. De solodaders en met name de kindmisbruikers, bleken voorafgaande aan het criteriumdelict in absolute en in relatieve zin de meeste zedendelicten gepleegd te hebben. Na het criteriumdelict recidiveerden de solodaders (zowel kind- als leeftijdgenootmisbruikers) over het algemeen binnen enkele jaren. De groepsdaders vertoonden daarentegen een veel langer en gestager recidivepatroon. Wat betreft zedenrecidive bleek verder dat na residentieële behandeling op Harreveld alleen de kindmisbruikers in herhaling vielen. Ook na behandeling op De Waag recidiveerden de kindmisbruikers relatief het meest. Bij beide instellingen werden in het verleden weinig groepsdaders behandeld. Voorts vertoonden de diverse subtypen ook andere recidivepatronen voor enig delict en meer specifiek voor geweldsdelicten. De kindmisbruikers zijn met betrekking tot beide vormen van recidive duidelijk ondervertegenwoordigd. Zij blijven blijkbaar relatief vaak *first offender* en slechts een kleine minderheid specialiseert zich als seksueel delinquent.

De *tweede aanname* was dat er voor de diverse subtypen ook verschillende clusters van factoren zijn te onderscheiden die samenhangen met zedenrecidive. Uit het recidiveonderzoek naar de op Harreveld behandelde jeugdige daders bleek dat alleen de kindmisbruikers recidiveerden, waardoor een vergelijking van risicofactoren tussen kind- en leeftijdgenootmisbruikers niet mogelijk was. Risicofactoren voor de recidivisten waren met

name de keuze van een (zeer) jong slachtoffer, de keuze van een meisje buiten de eigen familie en relatief weinig spijbelgedrag. Risicofactoren van kindmisbruikers uit ons laatste onderzoek (vergelijking van poliklinisch behandelde en niet-behandelde) waren: weinig neurotische problematiek, het eerder gepleegd hebben van zedendelicten. rechterlijke interventies in het verleden en waargenomen verzet bij het slachtoffer. De keuze van een slachtoffer buiten de eigen familie/kennissenkring bleek indicatief voor recidive.

Opvallend was dat leeftijdgenootmisbruikers zowel na behandeling op Harreveld als na een positief verlopen behandeling via De Waag geen zedenrecidive vertoonden. Risicofactoren voor leeftijdgenootmisbruikers waren: een negatief zelfbeeld, het volgen van speciaal onderwijs en gepest zijn op school. Slecht contact met leeftijdgenoten was indicatief voor zedenrecidive.

Risicofactoren voor zedenrecidive bij groepsdaders waren niet goed te identificeren. Voor de solodaders konden derhalve telkens verschillende clusters van risicofactoren geïdentificeerd worden. In alle gevallen vertoonden deze clusters een sterkere samenhang met zedenrecidive dan het cluster dat in ons laatste onderzoek voor de totale groep zedendelinquenten was gevonden: geen of niet-positief verlopen behandeling, eerder gepleegde zedendelicten en keuze van slachtoffer van beide geslachten.

De *derde aanname* was dat behandeling voor alle subtypen correleert met een verminderd recidiverisico. Een standpunt dat men in dit verband kan huldigen, is dat het recidiverisico voor behandelde en onbehandelde daders na een bepaalde periode in dezelfde range zou moeten liggen. De hoogrisico dader is iemand voor wie in het algemeen intensieve behandeling is geïndiceerd. De laagrisico dader zal eerder geïndiceerd worden voor een leerstraf of een korte poliklinische behandeling. Aanvankelijk is er derhalve sprake van verschillen tussen beide groepen in recidiverisico, echter na behandeling van de hoogrisicogroep zouden, idealiter, deze risico's genivelleerd dienen te zijn.

Uit het onderzoek naar op Harreveld behandelde jeugdige zedendelinquenten bleek dat 10% van de daders na behandeling recidiveert naar een zedendelict. In vergelijking met recidivecijfers uit andere publicaties is dit percentage gemiddeld en het kan als laag worden beschouwd wanneer in ogenschouw wordt genomen dat op Harreveld de zwaarste populatie jeugdige zedendelinquenten wordt behandeld. Na poliklinische behandeling via het ABJ/De Waag is het recidivepercentage 5%. Dit lagere percentage is in overeenstemming met de bevindingen uit het metastudie (N=22.181) van Lösel & Schmucker (2005) dat ambulante programma's voor (jeugdige) zedendelinquenten effectiever zijn dan residentiële programma's. Het recidivepercentage voor niet-behandelde was 9%, voor niet-positief behandelde 19% en voor positief behandelde 4%.

Opvallend is daarbij dat voor alle subtypen geldt dat de positief behandelde de meest gunstige recidivecijfers laten zien en dat voor de solodaders geldt dat de negatief behandelde de meest ongunstige recidivecijfers vertonen. Ook deze bevindingen sluiten aan bij de conclusies van Lösel & Schmucker (2005): er is een relatief hoog recidiverisico voor degenen die behandeling *niet* voltooiën. Gesteld kan worden dat de aanvankelijk als recidivegevaarlijk

ingeschatte jeugdige zedendelinquenten *na* behandeling minder recidiveren dan de als minder gevaarlijk ingeschatte daders die *geen* delictspecifieke behandeling hebben ondergaan. De recidivepercentage naar enig delict na behandeling via Harreveld of via De Waag zijn vrijwel identiek (60% versus 56%). Deze cijfers zijn mogelijk het gevolg van het feit dat veel jeugdige zedendelinquenten *first offender* blijven of specialist zijn (en derhalve geen ander vormen van delicten plegen). Opvallend is dat jongeren bij wie het verloop van de poliklinische behandeling als positief werd ingeschat, aanmerkelijk minder recidiveerden naar alle vormen van delicten dan de niet behandelenden of degenen bij wie de behandeling niet positief was verlopen. Het positief verlopen van de behandeling bleek derhalve ook een belangrijke voorspeller voor algemene recidive. Ook een als 'groot' ingeschatte kans op *zeden*recidive bleek significant samen te hangen met recidive naar *enig* delict en *gewelds*recidive. Dit is in overeenstemming met Lösel & Schmucker (2005) die tot de conclusie komen dat programma's voor zedendelinquenten een positief effect hebben op algemene recidive.

7.3 Implicaties

Alhoewel de officiële cijfers laten zien dat het recidiverisico voor jeugdige zedendelinquenten laag is, moet worden *herhaald* dat we waarschijnlijk slechts met het topje van de ijsberg te maken hebben. In werkelijkheid moeten we er van uitgaan dat meer jongeren seksueel misbruik plegen en dat veel daders ook vaker misbruik hebben gepleegd dan bekend is. De impact van seksueel misbruik voor de slachtoffers en daarnaast de ernst van de geconstateerde persoonlijkheidsproblematiek bij veel jeugdige daders impliceren dat behandeling in veel gevallen gerechtvaardigd en ook noodzakelijk is. Zoals eerder gesteld, zou het feit dat er goed identificeerbare subgroepen jeugdige zedendelinquenten zijn, dienen te leiden tot een meer gedifferentieerde behandelaanpak.

Vooralsnog blijft risicotaxatie bij jeugdige zedendelinquenten een, statistisch gezien, ingewikkelde zaak, vooral gezien de lage *base rate* van recidiveren. Risicotaxatie-instrumenten als de J-SOAP-D (Bullens *et al.*, 2005) zijn veelbelovend, maar ontberen vooralsnog predictieve validering. Door het combineren van dit instrument met een aantal door ons beschreven specifieke risicofactoren per subtype, kan risicotaxatie wellicht verbeterd worden. Overigens verwachten wij dat per leeftijdscategorie andere risicofactoren gelden, waardoor voorspelling eveneens kan worden verfijnd. Nader onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

Gezien het feit dat de meeste jeugdige zedendelinquenten generalisten blijken te zijn, is het gebruik maken van een algemeen risicotaxatie-instrument, zoals de SAVRY (Lodewijks *et al.*, 2003), naast een specifiek risicotaxatie-instrument een logische keuze. Wanneer op grond van de risicotaxatie is vastgesteld dat behandeling voor de jeugdige zedendelinquent geïndiceerd is (zie ook: Hendriks & Van Roozendaal, 2000), kan men, mede op basis van typologie, behandeling meer toespitsen. Daarbij kan het gebruik van

het Adolescent Sex Offender Assessment Pack (ASOAP) van Beckett *et al.* (1997), voor de Nederlandse situatie bewerkt door Van Outsem *et al.* (2004), behulpzaam zijn om specifieke behandeldoelen te formuleren.

Voorkomen moet worden dat men de jeugdige zedendelinquent te veel als generalist behandelt, omdat dan de seksuele aspecten van het gedrag onderbelicht blijven. We verwijzen in dit verband nogmaals naar de conclusie van Lösel & Schmucker (2005), namelijk dat niet-specifieke behandelprogramma's geen effect hebben op zedenrecidive. Andersom brengt het alleen als specialist behandelen van generalisten ook risico's met zich mee, omdat er daardoor mogelijk te weinig aandacht is voor antisociale elementen in het gedrag van de jongere.

Over het algemeen lijken kindmisbruikers goed te kunnen profiteren van een delictspecifieke behandeling, waarbij in een minderheid van de gevallen ook aandacht dient te worden besteed aan antisociaal gedrag in bredere zin. De zorgelijke sociaal-emotionele ontwikkeling bij veel kindmisbruikers dient bij hen centraal te staan in de behandeling. Daarbij is het verbeteren van de sociale vaardigheden en van het zelfbeeld, naast het opdoen van succeservaringen, onmisbaar. Gezien de kwetsbare persoonlijkheid van deze jongeren is het raadzaam om deze groep separaat te behandelen. Binnen ABJ/De Waag vindt behandeling op deze wijze al sinds begin jaren '90 plaats. Ook binnen Harreveld is, in 2001, een onderscheid gemaakt naar type daders waarbij de kindmisbruikers vrijwel altijd onder de noemer 'obsessieven' vallen. De vraag is overigens of dit een gelukkige term is, gezien onze indruk vanuit het recidiveonderzoek op Harreveld (Hendriks & Bijleveld, 2005), namelijk dat er bij veel jeugdige daders *geen* sprake is van obsessiviteit in de zin van een sterke seksuele drang die nauwelijks te controleren zou zijn.

Voor de leeftijdgenootmisbruikers lijkt over het algemeen een gecombineerde behandeling geïndiceerd: zowel gericht op het zedenaspect als op de andere antisociale aspecten van hun gedrag. Voorstelbaar is dat dit type dader zou kunnen profiteren van een combinatie van een delictspecifieke behandeling en bijvoorbeeld een EQUIP-training (Gibbs *et al.*, 1995).

De groepsdader lijkt de meest onderschatte jeugdige zedendelinquent. Dit is niet alleen op grond van het feit dat veel delicten door groepsdaders gepleegd in voltooide verkrachting(en) eindigen. Opvallend, en in tegenstelling tot onze verwachting, is met name het feit dat deze daders relatief gezien net zo vaak recidiveren naar zedendelicten als de solodaders en daarnaast over een veel langere tijdsperiode recidiveren. Behandeling lijkt ook voor dit type dader derhalve veelal geïndiceerd, maar vond tot nu toe weinig plaats op De Waag en nauwelijks op Harreveld. Empirische informatie over de groepsplegers is nog slechts in beperkte mate aanwezig. Nadere informatie over de interactiepatronen tussen groepsdaders onderling en groepsdaders en hun slachtoffer is beschreven door Looije *et al.* (2004). De recidivecijfers voor seksuele en andere vormen van delicten lijken een gecombineerde behandeling, zoals voor leeftijdgenootmisbruikers, in veel gevallen te rechtvaardigen.

Het (sub)type zedendelinquent op zich heeft geen implicaties voor de keuze van een poliklinische of residentiële behandeling. Deze keuze lijkt meer ingegeven door de (on)mogelijkheden van het thuismilieu, de ernst van belastende ervaringen in de kinderleeftijd en de duur van de aanwezige gedragsproblematiek, naast de maatschappelijke onrust die een bepaalde zedendelinquent kan hebben veroorzaakt (waardoor residentiële behandeling in dergelijke gevallen soms valt te prefereren boven ambulante behandeling).

Een keuze voor groepsbehandeling of individuele behandeling kan eveneens niet worden afgeleid uit het voorafgaande. De klinische indruk is wel dat groepsbehandeling voor soloplegers de voorkeur geniet. Het herkennen van elkaars problematiek en het aanleren van sociale vaardigheden zijn immers aspecten die niet of minder goed tijdens *individuele* behandeling aan bod kunnen komen. Behandeling van groepsdaders vindt in eerste instantie bij voorkeur juist *niet* plaats in een groep. De ervaring leert dat deze daders te gemakkelijk een front kunnen vormen naar de behandelaars en elkaar versterken in bagatelliserend en ontkennend gedrag. Wanneer deze mechanismen tijdens de individuele behandeling naar de achtergrond verschuiven, kan in tweede instantie een groepsgewijze aanpak wel worden overwogen.

Naast behandeling van de dader is het betrekken van het gezinssysteem bij de behandeling zeer wenselijk. In gevallen waarbij het seksuele delict een onderdeel is van een breed scala aan antisociale gedragingen kan voor de groepspleger of de leeftijdgenootmisbruiker ook Multi Systemic Therapy (MST) overwogen worden. Voor de kindmisbruiker lijkt MST vooralsnog onvoldoende soelaas te bieden. Farmacologische behandeling kan een aanvulling zijn op eerder genoemde behandelvormen, wanneer het misbruik een dwangmatig karakter heeft en/of wanneer de jongere onvoldoende controle ervaart over zijn handelen.

Hoewel het denken in subtypen gezien dient te worden als een manier om risico en behandelbehoeften beter in te schatten, mag echter nooit voorbij gegaan worden aan de persoon van de dader. Zo zal er altijd een klein percentage daders zijn dat moeilijk in te delen is, bijvoorbeeld omdat zij zowel een leeftijdgenoot als een jong kind hebben misbruikt. Deze *cross-over* zien wij terug in de Justitiële Documentatie. Ook in de praktijk van alledag zal men overlap tussen de diverse subtypen kunnen aantreffen (zie bijvoorbeeld Bijleveld & Hendriks, 2005). Zo hebben sommige kindmisbruikers meer het persoonlijkheidsprofiel en de achtergrondkenmerken van de leeftijdgenootmisbruiker of omgekeerd. Nader onderzoek zou zich ons inziens moeten richten op een verdere differentiatie binnen de subgroepen, bijvoorbeeld de generalistische kindmisbruiker, gecontrasteerd met de specialistische kindmisbruiker. Daarnaast lijkt ook de leeftijd van de dader een logisch indelingscriterium.

Voorts is het voornemen om het eerdere recidiveonderzoek naar de niet behandelde populatie, de poliklinisch behandelde en de op Harreveld behandelde populatie te repliceren, waarbij de eerder genoemde differentiaties (specialistisch versus generalistisch en leeftijd ten tijde van het eerste zedendelict) zullen worden meegenomen.

Referenties

- Abel, G. G., Osborn, C. A. & Twigg, D. A. (1993). Sexual assault through the life span: Adult offenders with juvenile histories. In: Barbaree, H.E., Marshall, W.L. & Hudson, S.M. (Eds.). *The Juvenile Sex Offender*. New York: The Guilford Press, 104-117.
- Allen, C.M. (1991). *Women and Men Who Sexually Abuse Children: A Comparative Analysis*. Orwell, VT: Safer Society Press.
- American Psychiatric Association (1995). *Diagnostische criteria van de DSM IV*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Angenent, H. (1991). *Achtergronden van Jeugdcriminaliteit*. Houten: Bohn Stafleu Van Lochem.
- Bagley, C. & Shewchuk-Dann, D. (1991). Characteristics of 60 children and adolescents who have a history of sexual assault against others: evidence from a controlled study. *Journal of Child and Youth Care*, special issue, 43-52.
- Barbaree, H.E., Marshall, W.L. & Hudson, S.M. (1993). *The Juvenile Sex Offender*. New York: The Guilford Press.
- Barbaree, H.E., Marshall, W.L. & McCormick, J. (1998). The development of deviant sexual behaviour among adolescents and its implications for prevention and treatment. *The Irish Journal of Psychology*, 19, 1-31.
- Becker, J.V. & Kaplan, M.S. (1988). The assessment of adolescent sexual offenders. In: Prinz, R.J. (Ed.) *Advances in Behavioral Assessment of Children and Families*. Greenwich, CT: Jai Press, 97-118.
- Becker, J.V., Harris, C.D. & Sales, B.D. (1993). Juveniles who commit sexual offences: a critical review of research. In: Nagayama Hall, R., Hirschman, J., Graham & Zaragoza (Eds.). *Sexual Agression: Issues in Etiology, Assessment and Treatment*. Washington DC/London: Taylor & Francis, 215-228.
- Becker, J. V. & Kaplan, M. S. (1993). Cognitive-behavioral treatment of the juvenile sex offender. In: Barbaree, H.E., Marshall, W.L. & Hudson, S.M. (Eds.). *The Juvenile Sex offender*. New York, NY: Guilford Press, 264-277.
- Becker, J. V. & Hunter, J. A. (1997). Understanding and treating child and adolescent sexual offenders. *Advances in Clinical Child Psychology*, 19, 177-197.

- Becker, J.V. & Johnson, B.R. (2001). Treating juvenile sex offenders. In: Ashford, J.B., Sales, B.D. & Reid, W.H. (Eds.). *Treating Adult and Juvenile Offenders with Special Needs*. Washington: APA, 273-289.
- Beckett, R., Brown, S. & Gerhold, C.K.E. (1997). *Adolescent Sex Offender Assessment Pack (ASOAP)*. Oxford: Oxford Forensic Services.
- Beek van, D.J. (1999). *De delictscenarioprocedure bij seksueel agressieve delinquenten*. Gouda: Quint.
- Bijleveld, C., Bakker, L. & Hendriks, J. (1998). Contact crimes in relation to neuroticism, impulsiveness, conscience formation and intelligence: an exploratory discriminant analysis in juvenile delinquents. *Psychology, Crime and Law*, 4, 341-360.
- Bijleveld, C., Hendriks, J. & Vinke, M. (2003). Moeilijke meisjes - de relatie tussen delict en persoon(lijkheid)svariabelen van delinquente meisjes. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45 (1), 53-71.
- Bijleveld, C. & Hendriks, J. (2005). Jeugdige zedendelinquenten: jong geleerd, oud gedaan? *Justitiële Verkenningen*, 31 (1), 95-104.
- Bijleveld, C. & Hendriks, J. (2003). Juvenile sex offenders: differences between group and solo offenders. *Psychology, Crime & Law*, 9 (3), 237-245.
- Boelrijk, M.N.A. (1997). *Minderjarige delinquenten en het strafrecht. De strafrechtelijke aanpak van minderjarige plegers van seksuele delicten*. Amsterdam: VU-uitgeverij.
- Boendermaker, L. (1998). *Eind goed al goed? De leefsituatie van jongeren een jaar na vertrek uit een justitiële behandelinstelling*. Den Haag, WODC, Onderzoek en Beleid, #187.
- Bourgeois, Ph. (1996). In search of masculinity. *British Journal of Criminology*, 36, 412-427.
- Boyd, N.J., Hagan, M. & Cho, M.E. (2000). Characteristics of adolescent sex offenders: a review of the research. *Aggression and Violent Behavior*, 5, 137-146.
- Brouwers, M. & Smit, P.R. (2005). Seksuele delinquentie; de prevalentie door de jaren heen. *Justitiële Verkenningen*, 31 (1), 37-47.
- Bruinsma, F. (1996). *De jeugdige zedendelinquent*. Utrecht: SWP.

- De Bruyn, E.E.J., Vander Steene G. & Haasen van, P.P. (red.) (1986). *WISC-RN (Nederlandse uitgave)*. Lisse: Swets en Zeitlinger.
- Bullens, R.A.R. (1996). Hoe plegers seksueel misbruik plannen. *Kind en Adolescent*, 17, 219-226.
- Bullens, R.A.R., Horn van, J.E., Eck van, A. & Das J. (2005). *J-SOAP-D. De Nederlandse vertaling en bewerking van de J-SOAP II (Juvenile Sex Offender Protocol II) Handleiding*. Utrecht: Forum Educatief.
- Bumby, K.M. & Bumby, N.H. (1997). *Adolescent female sexual offenders*. In : Schwartz, B.K. & Cellini, H.R. (Eds.) *The Sex Offender*, Kingston: CRI.
- Butler, S.M. & Seto, M.C. (2002). Distinguishing two types of adolescent sex offenders. *Journal of American Academic Child Adolescent Psychiatry*, 41 (1), 83-90.
- Caldwell, M.F. (2002). What we do not know about juvenile sexual reoffense risk. *Child Maltreatment*, 7, 291-302.
- Campbell, D.T. & Stanley, J.C. (1966). *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Research*. Chicago: Rand McNally.
- Cattell, R.B. (1946). *Description and Measurement of Personality*. New York: World Book Company.
- Cavanagh Johnson, T. (1989). Female Child Perpetrators: Children Who Molest Other Children. *Child Abuse & Neglect*, 13, 571-585.
- Davis, G.E. & Leitenberg, H. (1987). Adolescent sex offenders. *Psychological Bulletin*, 101, 417-427.
- Dijl van, H. & Wilde, G.J.S. (1982). *Handleiding bij de ABVK*. Amsterdam: Van Rossen.
- Edwards, R. & Beech, A. (2004). Treatment programmes for adolescents who commit sexual offences: Dropout and recidivism. *Sexual Aggression*, 10 (1), 101-115.
- Eysenck, H.J. (1964). *Crime and Personality*. London: Routledge & Kegan.
- Faller, K.C. (1987). Women who sexually abuse children. *Violence & Victims*, (2) 263-276.
- Fehrenbach, P.A., Smith, W., Monastersky, C. & Deisher, R.W. (1986). Adolescent sexual offenders; offender and offense characteristics. *American Journal of Orthopsychiatry*, 56, 225-233.

- Fehrenbach, P.A. & Monastersky, C. (1988) Characteristics of female adolescent sexual offenders. *American Journal of Orthopsychiatry*, 58 (1), 148-151.
- Feij, J.A. & Kuiper, C.M. (1984). *Adolescenten Temperament Lijst*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 1984.
- Finkelhor, D. (1984). *Child Sexual Abuse: New Theory and Research*. New York: Free Press.
- Ford, M.E. & Linney, J.A. (1995). Comparative analysis of juvenile sexual offenders, violent nonsexual offenders, and status offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 10, 56-70.
- Frenken, J. (1995). De verkrachter bestaat niet. *Maandblad voor Geestelijke Gezondheidszorg*, 9, 944-957.
- Frenken, J., Gijs, L. & Beek van, D. (1996). Seksuele delinquenten in Nederland. *Maandblad voor Geestelijke Gezondheidszorg*, 4, 372-389.
- Gidycz, C.A. & Koss, M.P. (1990). A comparison of group and individual sexual assault victims. *Psychology of Women Quarterly*, 14, 325-342.
- Gibbs, J.C., Potter, G.B. & Goldstein, A.P. (1995). *The Equip Program*. New York: Research Press.
- Gise, L.H. & Paddison, P. (1988). Rape, sexual abuse and its victims. *The Violent Patient*, 11, 629-648.
- Gray, A.S. & Pithers, W.D. (1993). Relapse prevention with sexually aggressive adolescents and children: Expanding treatment and supervision. In: Barbaree, H.E., Marshall, W.L. & Hudson, S.M. (Eds.). *The Juvenile Sex Offender*. New York: Guilford Press, 289-319.
- Green, A.H. (1999). Female sex offenders. In: Shaw, J.A. (Ed.) *Sexual Agression*. Washington: APP.
- Groth, A.N. & Bimbaum, H.J. (1979). *Men who Rape: The Psychology of the Offender*. New York: Plenum Press.
- Groth, A.N., Longo, R. & McFadin, B. (1982). Undetected recidivism among rapists and child molesters. *Crime and Delinquency*, 28(3), 482-485
- Hagan, M.P., King, R.P. & Patros, R.L. (1994). The efficacy of a serious sex offender treatment program for adolescent rapists. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 38, 141-150.

- Hagan, M.P. & Cho, M.E. (1996). A comparison of treatment outcomes between adolescent rapists and child sexual offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 40 (2), 113-122.
- Hagan, M.P., Gust-Brey, K.L., Cho, M.E. & Dow, E. (2001). Eight-year comparative analyses of adolescent rapists, adolescent child molesters, other adolescent delinquent, and the general population. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45 (3), 314-324.
- Hall, G.C.N. & Hirschmann, R. (1992). Sexual aggression against children: a conceptual perspective of etiology. *Criminal Justice and Behavior*, 19, 8-23.
- Hampson, S.E. & Kline, P. (1977). Personality dimensions differentiating certain groups of abnormal offenders from non-offenders. *British Journal of Criminology*, 17, 310-331.
- Hanson, R.K. & Bussière, M.T. (1998). Predicting relapse: a meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 348-362.
- Hare, R.D. (1991) *Manual for the Hare Psychopathy Checklist - Revised*. Toronto: Multi-Health Systems.
- Heiden-Attema van der, N. & Wartna, B.S.J.(2000). *Recidive na verblijf in een JBI*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie, Onderzoeksnotities 2000/6.
- Hendriks, J., Deutekom C. & Koudstaal, B. (1998). ABI's behandelen groepen zedendelinquenten. *Perspectief*, 3, 6-8.
- Hendriks, J. & Bijleveld, C. (1999). Jeugdige zedendelinquenten: verschillen tussen groeps- en alleenplegers. *Delikt en Delinkwent*, 29, 722-736.
- Hendriks, J. & Roozendaal van, B.J. (2000). Behandeling van jeugdige zedendelinquenten. *Justitiële Verkenningen*, 26, 56-67.
- Hendriks, J., Bijleveld, C. & Muizer, M. (2002). Jeugdige zedendelinquenten: misbruikers van leeftijdgenoten gecontrasteerd met misbruikers van kinderen. *Delikt en Delinkwent*, 32, 489-506.
- Hendriks, J., Bullens, R. & Outsem van, R. (2002). *Handboek behandeling van jeugdige zedendelinquenten*. Utrecht: Forum Educatief.
- Hendriks, J. (2003). Meisjes als zedendelinquent. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45, 401-412.

- Hendriks, J. & Bijleveld, C. (2004). *Recidive van jeugdige zedendelinquenten: een onderzoek naar de algemene-, zeden- en geweldsrecidive van in JJI Harreveld behandelde Jeugdige Zedendelinquenten*. Leiden: NSCR, 2004-2.
- Hendriks, J. & Bijleveld, C. (2005). Recidive van jeugdige zedendelinquenten na residentiële behandeling. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 29 (3). 150-160.
- Hissel, S. (2005). *Jeugdige zedendelinquenten: verschillen tussen specialisten en generalisten*. Afstudeerscriptie Klinische Psychologie. Amsterdam: VU.
- Holmstrom, L.L. & Burgess, A.W. (1980). Sexual behavior of assailants during reported rapes. *Archives of Sexual Behavior*, 9, 427-439.
- Hsu, L.K.G. & Starzinsky, J. (1990). Adolescent rapists and adolescent child sexual assaulters. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 34, 23-30.
- Hudson, M., Ward, T. & McCormick, C. (1999). Offense pathways in sexual offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 779 - 798.
- Hunter, J.A., Lexier, L.L., Goodwin, D.W., Browne, P.A. & Dennis, C. (1993). Psychosexual, attitudinal, and developmental characteristics of juvenile female sexual perpetrators in a residential treatment setting. *Journal of Child and Family Studies*, 20 (3), 317-326.
- Hunter, J.A., Figuerdo, A.J., Malamuth, N.M. & Becker, J.V. (2003). Juvenile sex offenders: towards the development of a typology. *Sexual Abuse*, 15, 27-45.
- Kahn, T.J. & Lafond, M.A. (1988). Treatment of the adolescent sex offender. *Child & Adolescent Social Work*, 5, 135-148.
- Kahn, T.J. & Chambers, H.J. (1991). Assessing reoffense risk with juvenile sexual offenders. *Child Welfare LXX(3)*, 333-345.
- Kenny, D. T., Keogh, T. & Seidler, K. (2001). Predictors of recidivism in Australian juvenile sex offenders: implications for treatment. *Sexual Abuse*, 13, 131-148.
- Kaufmann, K.L., Hiliker, D.R. & Daleiden, E.L. (1996). Subgroup differences in the modus operandi of adolescent sexual offenders. *Child Maltreatment*, 1 (1) 17-24.

- Knight, R. & Prentky, R. (1990). Classifying sexual offenders: The development and corroboration of taxonomic models. In: Marshall, W.L., Laws, D.R. & Barbaree, H. (Eds.). *Handbook of Sexual Assault*. New York: Plenum Press.
- Lahey, J.F. (1994). The profile and treatment of male adolescent sex offenders. *Adolescence*, 29, 755-761.
- Lane, S. (1997). Assessment of sexually abuse youth. In: Ryan, G. & Lane S. (Eds.) *Juvenile Sexual Offending*. San Fransisco: Jossey-Bass, 219-263.
- Lane, S. & Lobanov-Rostovsky, C. (1997). Special populations. In: Ryan, G. & Lane S. (Eds.) *Juvenile Sexual Offending*. San Fransisco: Jossey-Bass, 322-359.
- Långström, N., Grann, M. & Lindblad, F. (2000). A preliminary typology of young sex offenders. *Journal of Adolescence*, 23, 319-329.
- Leuw, E. (1985). Verkrachtingszaken voor de rechtbank: een kwalitatieve analyse van observatiegegevens. *Tijdschrift voor Criminologie*, 27, 212-234.
- Leuw, E. (1999). *Recidive na de tbs. Patronen, trends en processen en de inschatting van gevaar*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie, Onderzoek en Beleid, # 182.
- Lewis, D.O., Shankok, S.S. & Pincus, J.H. (1979). Juvenile male sexual assaulters. *American Journal of Psychiatry*, 136, 1194-1196.
- Lisak, D. & Miller, P.M. (2002). Repeat rape and multiple offending among undetected rapists. *Violence & Victims*, 17, 73-84.
- Lodewijks, H., Ruiter de, C. & Doreleijers, T. (2003). Risicotaxatie en risicohantering van gewelddadig gedrag bij adolescenten. *Directieve Therapie*, maart 2003, 25-42.
- Lösel, F. & Schmucker, M. (2005). Effects of sexual offender treatment. *Journal of Experimental Criminology*, 1, 117-146.
- Looije, D., Bijleveld, C., Weerman, F. & Hendriks, J. (2004). Gedwongen seks als groepsactiviteit: een dossierstudie naar groepszedendelicten. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 28 (4), 183-196.
- Luteijn, F., Starren, J. & Dijk van, H. (1985). *Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

- Luteijn, F., Dijk van, H. & Ploeg van der, F.A.E. (1989). *Junior Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Luteijn, F. & Kok, A.R. (1995). *Nederlandse Verkorte MMPI*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Marle van, H.J.C., Putten van, C.M. & Ridder de, M.J.J. (1995). De zedendelinquent in het Pieter Baan Centrum. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 37, 285-298.
- Marshall, W.L. (1989). A revised approach to the treatment of men who sexually assault adult females. In: Nagayama Hall, G.C., Hirschman, R., Graham, J.R. & Zaragoza, M.S. (Eds.). *Sexual Agression: Issues in Etiology, Assessment and Treatment*. Washington DC/London: Taylor & Francis.
- Marshall, W.L. & Barbaree, H.E. (1990). An integrated theory of the etiology of sexual offending. In: Marshall, W.L., Laws, D.R. & Barbaree, H. (Eds.). *Handbook of Sexual Assault*. New York: Plenum Press.
- Marshall, W.L. (1991). An optimistic evaluation of treatment outcome with sex offenders. *Violence Update*, 1 (7), 8-10.
- Mathews, R., Hunter, J.A. & Vuz, J. (1997). Juvenile female sexual offenders: clinical characteristics and treatment issues. *Sexual Abuse*, 9 (3), 187-199.
- Matravers, A. (2002). Women Sex offenders: the use and misuse of classification. *Paper presented at the meeting of the American Society of Criminology*. Chicago.
- Matthews, J., Mathews, R. & Speltz, K. (1991). Female sex offenders: a typology. In: Patton, M.Q. (Ed.) *Family Sexual Abuse: Frontline Research and Evaluation*. Newbury Park: Sage.
- McCarthy, L. (1986). Mother child incest: characteristics of the offender. *Child Welfare*, 65, 457-458.
- Milloy, C.D. (1998). Specialized treatment for juvenile sex offenders: a closer look. *Journal of Interpersonal Violence*, 13, 653-656.
- Miner, M.H. & Crimmins, C.L.S. (1997). Adolescent sex offenders - Issues of etiology and risk factors. In: Schwartz, B.K. & Cellini, H.R. (Eds.). *The Sex Offender: New Insights, Treatment Innovations, and Legal Developments* Volume II. Kingston, NJ: Civic Research Institute, Inc. 9-15.
- Miner, M.H. (2002). Factors associated with recidivism in juveniles: an analysis of serious juvenile sex offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 39, 421-436.

- Nieuwbeerta, P., Blokland, A. & Bijleveld C. (2003). Lange termijn recidive van daders van seksuele delicten. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45, 369-377.
- O'Brien, M. & Bera, W. (1986). Adolescent sex offenders: a descriptive typology. *A Newsletter of the National Family Life Education Network*, 1, 1-5.
- O'Brien, M. (1991). Taking sibling incest seriously. In: Patton, M.Q. (Ed.) *Family Sexual Abuse*. Newbury Park: Sage, 75-92.
- Oliver, L.L., Hall, G.C.N. & Neuhaus, S.M. (1993). A comparison of the personality and background characteristics of adolescent sex offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 20, 359-370.
- Outsem van, R., Horn van, J., Bullens, R. & Doreleijers, Th. (2004). *Nederlandse bewerking van de ASOAP*. Utrecht: Forum Educatief.
- Paunonen, S.V. & Jackson, D.N. (2000). What is beyond the Big Five? Plenty! *Journal of Personality*, 68, 821-835.
- Perry Hume, M., Kennedy, W.A., Patrick, C.J. & Partyka, D.J. (1996). Examination of the MMPI-A for the assessment of psychopathy in incarcerated adolescent male offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 40, 224-233.
- Pithers, W. (1990). Relapse prevention with sexual aggressors: a method for maintaining therapeutic gain and enhancing external supervision. In: Marshall, W.L., Laws, D.R. & Barbaree, H. (Eds.). *Handbook of Sexual Assault*. New York: Plenum Press.
- Pithers, W.D., Becker, J.V., Kafka, M., Morenz, B., Schlank, A. & Leombruno, T. (1995). Children with sexual behavior problems, adolescent sexual abusers, and adult sex offenders: assessment and treatment. *Review of Psychiatry*, 14, 779-818.
- Prentky, R., Harris, B., Frizzell, K. & Righthand, S. (2000). An actuarial procedure for assessing risk with juvenile sex offenders. *Sexual Abuse*, 12, 71-93.
- Prentky, R. & Righthand, S. (2003). *Manual of the Juvenile Sex offender Assessment Protocol-II (J-SOAP-II)*. Washington: OJJDP
- Rasmussen, L.A. (1999). Factors related to recidivism among juvenile sexual offenders. *Sexual Abuse*, 11 (1), 69-85.

- Raven, J.C. (1938). *Progressive Matrices*. London: H.K. Lewis.
- Ray, J.A. & English, D. (1995). Comparison of female and male children with sexual behavior problems. *Journal of Youth and Adolescence*, 24 (4), 439-451.
- Righthand, S. & Welch, C. (2001). *Juveniles Who have Sexually Offended*. Washington: OJJDP.
- Rogers, R. & Bagby, R.M. (1994). Dimensions of psychopathy: A factor analytic study of the MMPI antisocial personality disorder scale. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 38, 297-308.
- Rubinstein, M.B.F.A., Yeager, C.A., Goodstein, C.B.A. & Lewis, D.O. (1993). Sexually assaultive male juveniles: a follow-up. *American Journal of Psychiatry*, 150, 262-265.
- Ryan, G. & Lane, S. (Eds.) (1997) *Juvenile Sexual Offending*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Sarrel, P. & Masters, W. (1982). Sexual molestation of man by women. *Archives of Sexual Behavior*, 11, 117-131.
- Saunders, E.B., Awad, G.A. & White, G. (1986). Male adolescent sexual offenders: the offender and the offense. *Canadian Journal of Pychiatry*, 31, 542-549.
- Schram, D.D., Milloy, C.D. & Rowe, W.E. (1991). *Juvenile sex offenders: a follow-up study of reoffense behavior*. Washington: WA.
- Scully, D. & Marolla, J. (1985). Riding the bull at Gilley's. Convicted rapists describe the reward of rape. *Social Problems*, 32, 251-263.
- Sipe, R., Jensen, E.L. & Everett, R.S. (1998). Adolescent sexual offenders grown up. *Criminal Justice and Behavior*, 25, 109-124.
- Smith, W.R. & Monastersky, C. (1986). Assessing juvenile sex offenders' risk for reoffending. *Criminal Justice and behavior*, 24 (1), 115-140.
- Soothill, K., Francis, B., Sanderson, B. & Ackerley, E. (2000). Sex offenders: specialists, generalists – or both? A 32-year criminological study. *British Journal of Criminology*, 40, 56-67.
- Ullman, S.E. (1998). A comparison of gang and individual rape incidents. *Violence and Victims*, 14, 1-11.

- Vogel de, V. & Ruiter de, C. (2003). Recidive bij behandelde zedendelinquenten. *Tijdschrift voor Criminologie*, 45, 378-390.
- Ward, T. & Sorbello, L. (2003). Explaining child sexual abuse: integration and elaboration. In: Ward, T., Laws, D.R. & Hudson, S.M. *Sexual Deviance*. London: Sage.
- Weinrott, M.R. (1996). *Juvenile Sexual Aggression: A Critical Review*. Boulder: University of Colorado.
- Wijk van, A.Ph. (1999). *Een verkennend onderzoek naar jeugdige zedendelinquenten*. Arnhem: Beke/Amsterdam: VU.
- Wijk van, A.Ph. & Blokland, A.A.J. (1999). Dé jeugdige zedendelinquent bestaat niet. *Proces*, 5 (6), 67-70.
- Wijk van, A.Ph., Doreleijers, Th.A.H., Bullens, R.A.R. & Ferwerda, H.B. (2001). Kenmerken en achtergronden van jeugdige zedendelinquenten. In: Loeber, R, Slot, W. & Sergeant, J.A. (Red.). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 73-95.
- Wilde, G.J.S. (1970). *Neurotische labiliteit gemeten volgens de vragenlijstmethode. De Amsterdamse Biografische Vragenlijst (ABV)*. Amsterdam: Van Rossen.
- Worling, J.R. (1995). Adolescent sex offenders against females: differences based on age of their victims. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 39, 276-293.
- Worling, J.R. (2001). Personality-based typology of adolescent male sexual offenders: differences in recidivism rates, victim-selection characteristics, and personal victimization histories. *Sexual Abuse*, 13, 149-166.
- Worling, J.R. & Curwen, T. (2001). The "ERASOR" Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offense Recidivism, version 2.0. *Sexual Abuse: Family Education & Treatment (SAFE-T) Program*. Thistletown: Regional Centre.
- Worling, J.R. (2002). Assessing risk of sexual assault recidivism with adolescent sexual offenders. In: Calder, M.C. (Ed.), *Young People Who Sexually Abuse*. Lyme Regis: Russell House Publishing, 365-375.
- Worling, J.R. & Långström, N. (2003). Assessment of criminal recidivism risk with adolescents who have offended sexually. *Trauma, Violence & Abuse*, 4 (4), 341-362.

Summary

This dissertation describes the heterogeneity within a population (N=449) of juvenile sex offenders in the Netherlands. All of the youths have committed a '*hands on*' offence. Detailed information, mostly from personality testing, is available for nearly all of the juvenile sex offenders. We generally also know whether they have been treated in either an outpatient or a residential setting, or have received no treatment.

Official records of the criminal careers of all *boys* within this group of sex offenders are also known.

A number of fundamental assumptions are made in this dissertation. The first assumption is that there is no such thing as *the* juvenile sex offender; various subgroups may be identified. This dissertation distinguishes between group offenders and solo offenders. Group offenders commit their crime together with at least one other co-offender. Within the group of solo offenders, a distinction is made between the abuse of children and the abuse of others of the same age. Child abusers select sexually immature children as their victims, with an age difference of at least five years. Peer abusers select a victim of the same age as themselves, or older. These subgroups differ not only in terms of offence characteristics and patterns of recidivism, but also in terms of personality, family and other background characteristics. The second assumption is that different risk factors for recidivism may be identified between the various subcategories. The third assumption is that treatment for all subcategories is linked with reduction of the recidivism risk and that the identification of subgroups and their associated risk factors may lead to a more effectively targeted offer of treatment. Five sub studies were carried out, taking these assumptions as their starting point.

Research findings

In the *first study* of subcategories (N=100), we investigated differences between male juvenile sex offenders who committed their offence in a group context, and others who offended alone. The group sex offender type has received very little attention to date, which is remarkable because a considerable proportion of juvenile crime is carried out in a group context.

As anticipated, solo offenders were found to be the more problematic group: they were more neurotic, more impulsive and more '*thrill seeking*'. They functioned less effectively in a social sense. They were themselves more often victims of sexual abuse. Previous to the criterion offence, the offence for which personality testing was requested, solo offenders had committed a relatively higher number of sex offences. More group offenders were found to be of allochthonous descent. In terms of personality characteristics, they scored at a fairly average level. Their offences consisted relatively more frequently of completed rapes. Few differences were noted between the two groups in terms of their home situation, education and intelligence.

In the *second study* of subcategories (N=116), we concentrated on the most problematic group from the first study, namely the solo male juvenile offenders. Our assumption was that two subgroups could be distinguished within this group: the peer abuser and the child abuser. The group of child abusers, as anticipated, was found to be the most problematic group. They were more neurotic, had more problems in social interaction, were more often victims of teasing and bullying, and had a more negative self-image. This group also displayed more cases of psychopathology. Child abusers were more likely to choose a same-sex victim or victims of *both* sexes. Previous to the criterion offence, child abusers were found to have committed more sex offences than peer abusers, despite the fact that they were, on average, younger at the time of this offence and therefore had a shorter period of time within which they could commit sexual abuse.

Peer abusers were more often of allochthonous descent and were relatively more likely to use violence during the offence. They also observed a higher level of resistance among victims. No differences could be discerned between the two groups in terms of family background and being victims themselves of sexual abuse.

The *third study* focused on a group of girls who had committed a sex offence. This group had not been included in our previous studies and was found to be relatively neglected in the literature related to juvenile sex offenders. Our relatively small and unrepresentative sample (N=10) presented a very disturbing image of this group. In terms of personality characteristics, the girls were found to experience neurotic and depressive disorders in particularly high numbers, as well as a (very) negative self-image. Their family backgrounds were extremely disadvantaged: neglect, physical abuse and sexual abuse were more the rule than the exception. When compared with the boys, girls appeared most similar to the child abusers in respect of the various characteristics. In nearly half of the cases, the girls had assaulted several victims.

The *fourth study* investigated recidivism among juvenile sex offenders who had received treatment in a Dutch residential institution, which offers open and closed treatment options (Harreveld). In total, 114 boys were involved. The median observation period after treatment was six years and eight months (at least one year and eight months, and at most 16 years and three months).

The group of boys studied was found to be highly problematic: three-quarters of the cases involved emotional and pedagogical neglect. Half of the boys had been sexually abused themselves (most probably), and the same was suspected of a further 13%.

Of the total sample, 60% re-offended with some form of offence. Sexual recidivism was found to have occurred in 10% of cases. Notably, only the child abusers re-offended by committing a further sex offence. Recidivism occurred relatively quickly: 90% re-offended within three years. Recidivism was linked with the choice of a (very) young victim, the choice of a girl victim outside the offender's own family, and relatively

little truancy on the part of the offender. Peer offenders were much more likely to re-offend with violent crimes and other (non-violent) offences. Juvenile sex offenders were generally much more likely to be 'generalists' (recidivism to a range of offences) than 'specialists' (recidivism only to sex offences).

The *fifth study* (N=325) compared the results from outpatient, offence-specific treatment for juvenile sex offenders²⁹ with results from no treatment or treatment that was not offence-specific. The median observation period was six years and five months (at least nine months and at most 18 years). Of the total group, 8% re-offended with a sex offence. Of the group who received treatment (N=106), the rate was 5%. Juvenile sex offenders who had experienced positive benefits from the treatment according to their therapists were less likely to re-offend by committing a further sex offence than boys who received no treatment, or boys whose experience of treatment had been negative.

When the various subcategories were observed, it was found that the risk of sexual recidivism was almost the same for the different subcategories, although the child and peer abusers re-offended relatively quickly while the group offenders re-offended over a much longer term. Those child and peer abusers who had not had positive experiences from treatment were most likely to re-offend. As for group sex offenders, those who had not received any treatment were most likely to re-offend.

Sexual recidivism for the whole group seemed to be related to having previously committed a sex offence, the choice of victims of both sexes, and having had either no treatment or negative experiences of treatment. For each subcategory of juvenile sex offender, other (clusters of) variables were always linked with sexual recidivism. For the subcategories of offenders distinguished, the separate clusters of variables were always found to show a stronger relationship with sexual recidivism than the cluster that could be identified for the whole group of juvenile sex offenders. Once again, most sex offenders who re-offended developed into generalists rather than specialists. Fifty-six percent of the total group re-offended after treatment.

Assumptions

When the assumptions outlined at the start of this chapter are considered, it appears that the *first assumption* is confirmed: there is no such person as 'the' juvenile sex offender; the subcategories identified in our study are found to differ clearly from each other. In addition, some offenders are also 'mixers'; they '*cross over*' and commit several different types of sexual offences. The criminal careers in sexual offending were

²⁹ Treatment was delivered by the Dutch ABJ Bureau for Ambulant Youth Care/De Waag. De Waag is a forensic psychiatry centre that treats juveniles on an outpatient basis.

different for each subcategory. Solo offenders and, in particular, child abusers were found to have committed the most sex offences previous to the criterion offence, both in an absolute sense and in a relative sense. After the criterion offence, solo offenders (both child and peer abusers) generally re-offended within a number of years. Group offenders, on the other hand, showed a much longer and steadier pattern of recidivism. The various subcategories also showed different patterns of recidivism to some form of offence and, more specifically, to violent crimes. The child abusers are clearly underrepresented in respect of both types of recidivism. They seem to remain 'first offenders' relatively often, and only a small minority specialises as sex offenders.

The *second assumption* was that different clusters of factors could be distinguished for the various subcategories and that these clusters are linked with sexual recidivism. This assumption can also be confirmed. The recidivism study focusing on juvenile offenders treated in a residential setting showed that only the *child abusers* re-offended, meaning that no comparison of risk factors could be drawn between child abusers and peer abusers. Particular risk factors for the re-offenders were the choice of a (very) young victim, the choice of a girl outside the offender's own family, and relatively little truancy. Risk factors associated with child abusers from our final study (comparison of those treated as outpatients and those who received no treatment) were: relatively few neurotic problems, having committed sex offences before, awareness of resistance by the victim and past judicial interventions. The choice of a victim outside the offender's circle of family or acquaintances was found to be indicative of recidivism.

A striking observation was that peer abusers did not display sexual recidivism after residential treatment or after positive experiences of outpatient treatment. Risk factors associated with peer abusers who did not receive any treatment were: a negative self-image, attending special education, and being bullied at school. The lack of positive contact with peers was indicative of sexual recidivism.

Risk factors for *group sex offenders* were not identified. It was therefore only possible to identify different clusters of risk factors for each subcategory of solo-offender.

The *third assumption* was that treatment for all subcategories is linked with reduction of the recidivism risk and that the identification of subgroups and their associated risk factors may lead to a more effectively targeted offer of treatment. Some support for this assumption is also found, although conclusions should only be drawn with caution, given that individuals were not referred *at random*. Our study of juvenile sex offenders treated in a residential setting showed that 10% of the offenders re-offended after treatment. The results from outpatient treatment reveal a recidivism rate of 5% after treatment. The recidivism rate for those who received no treatment was 9%; it was 19% for those who did not respond well to treatment, and 4% for those who did have positive experiences of treatment.

It is notable that for all subcategories of offenders, the boys who responded positively to treatment had the most favourable recidivism rates, while for solo offenders the boys who responded negatively to treatment had the most unfavourable rates. It may be that the juvenile sex offenders initially considered to be at risk of recidivism are actually less prone to re-offend after treatment than offenders who are considered less dangerous and do *not* undergo offence-specific treatment. In terms of rates of recidivism to any offence, the percentages after residential or outpatient treatment were virtually identical (respectively 60% and 56%).

Boys whose course of outpatient treatment was felt to have been positive re-offended significantly less with all types of offence than boys who were not treated or whose treatment was not experienced positively. A positive experience of treatment was therefore found to be an important predictor of general recidivism.

Recommendations

The differences between group offenders and solo offenders led us to the recommendation that treatment for these two groups should not be designed according to a '*one size fits all*' principle. Given their less deviant personality structure, and their less problematic history of sexual offending, a shorter course of offence-specific treatment would seem appropriate for group offenders. Our recidivism study showed that group offenders seem to benefit from treatment, but that this is imposed relatively (too) rarely. Attention to the *grooming* process seems less of a priority in the treatment of group sex offenders. The emphasis should rather be on aspects of group dynamics, role socialisation, and potentially antisocial aspects in offenders' behavioural repertoires.

A need for further differentiation is indicated in treating child and peer abusers who offend alone. The emphasis in treatment for child abusers should lie more on addressing deficiencies in their ability to function socially, improving their generally negative self-image, and focusing on the *grooming* aspect of their offence. As for peer abusers, role socialisation and antisocial aspects of behaviour seem to warrant more attention.

In respect of the group of girls studied, we concluded that in many cases we were not primarily dealing with a sex offence, but an offence with the principal goal of (sexual) humiliation, and that this aspect probably requires more attention than the sexual component.

Statements on the effects of treatment based on the two recidivism studies conducted are of questionable value, since there was no question of *at random* referrals for offence-specific treatment. It is, however, striking that of all the subcategories of offenders studied, those who had positive experiences of treatment showed the lowest

pattern of *sexual* recidivism and re-offended less with *any* offence than those who did not experience treatment positively or at all. With some caution, it may therefore be stated that the risk of recidivism is generally lower among juvenile sex offenders with positive experiences of treatment. So treatment of all subcategories of juvenile sex offenders would seem to be *first choice*. Finally, risk assessment may be improved by developing risk assessment tools for each subcategory of offender.

Appendices

Appendix 1

Variabelenlijst

Persoon(lijkheid)

geboortejaar
leeftijd ten tijde van delict
etniciteit
autochtoon/allochtoon
intelligentie
neuroticisme
impulsiviteit
extraversie
spanningsbehoefte
gewetensontwikkeling
parafilie
zelfbeeld
beïnvloedbaarheid
psychopathologie
geboortecomplicaties
alcoholgebruik dader in dagelijks leven
druggebruik dader in dagelijks leven
eerdere behandeling
huidige interventie

Opleiding/leeftijdgenoten

hoogst afgeronde opleiding dader
huidige opleiding dader
speciaal onderwijs
gepest op school
pestgedrag dader
contact leeftijdgenoten
spijbelen

Gezin

gezinsachtergrond huidig gezin
gezinssituatie ten tijde van persoonlijkheidsonderzoek
feitelijke woonsituatie
gezinsgrootte
scheiding ouders
overlijden van een ouder
adoptie
gezinsgrootte
alcohol gezin
drugs gezin
psychopathologie bij de ouders
geweld tussen ouders
werkeloosheid van ouders
rechterlijke interventie in het verleden bij dader
huidige interventies bij dader
verwaarlozing
mishandeling
seksueel misbruik

Delict(geschiedenis)

pleegjaar
eerdere delicten waar po niet op gebaseerd is
soort eerder delict 1,2,3,4 (doorgeteld tot en met 4^e eerdere delict)
leeftijd ten tijde van 1^e delict
verkrachting of aanranding
groepsdader of solodader
kind- of leeftijdgenootmisbruiker
type zedendelinquent
frequentie delict volgens po
hoe vaak heeft dader iemand seksueel misbruikt
plaats delict 1,2,3,4
fysiek geweld ten tijde van delict
verbaal geweld ten tijde van delict
gebruik van wapen ten tijde van delict
alcohol ten tijde van delict
drugs ten tijde van delict

relatie slachtoffer 1,2,3,4
leeftijd jongste slachtoffer
totaal aantal verschillende slachtoffers
geslacht slachtoffer(s)
verzet slachtoffer
verkrachting 1,2,3,4
aanranding 1,2,3,4
ontkenning van het delict
totaal aantal medeverdachten
aantal onbekende slachtoffers
aantal bekende slachtoffers

Toegevoegde variabelen hoofdstuk 5

type behandeling
lengte behandeling(in maanden)
individuele psychotherapie
motivatie voor behandeling
mate van verantwoordelijkheid na behandeling
inzicht in risicofactoren na behandeling
inzicht in consequenties voor zichzelf na behandeling
impulscontrole na behandeling
empathisch vermogen na behandeling
aanwezigheid cognitieve vervormingen na behandeling
relatie opvoeders na behandeling
relatie leeftijdgenoten na behandeling
perspectief school/werk
beëindiging na gemeenschappelijk overleg
inschatting behandelaar verloop behandeling* (*= eveneens gebruikt in hoofdstuk 6)
inschatting behandelaar recidive*

Appendix 2

gebruikte tests en beoordelingen door de COTAN

	betrouwbaarheid	begripsvaliditeit	criteriumvaliditeit
WISC-RN (1986)	voldoende	voldoende	onvoldoende
Raven (1938)	voldoende	voldoende	voldoende
ABV	goed	voldoende	onvoldoende
ABV-K	onvoldoende	voldoende	onvoldoende
NPV	voldoende	voldoende	voldoende
NPV-J	voldoende	goed	voldoende
NVM	voldoende	voldoende	onvoldoende
ATL	voldoende	voldoende	voldoende

Curriculum vitae

Jan Hendriks is geboren op 4 februari 1956 te Rotterdam. Na de MAVO en de HAVO voltooide hij in 1977 zijn opleiding aan de Pedagogische Academie te Rotterdam. In 1977 startte hij met de studie pedagogie aan de Rijksuniversiteit van Leiden. In 1983 studeerde hij af als sociaal pedagoog. In datzelfde jaar behaalde hij eveneens het kandidaatsexamen psychologie en in 1985 studeerde hij af als ontwikkelingspsycholoog.

Na zijn studie werkte hij als psycholoog ondermeer bij het MOB Leiden, het Boddaertcentrum te Spijkenisse en het PAR te Alphen aan den Rijn. Vanaf 1987 tot 2002 was hij verbonden aan het ABJ (later FORA) te Leiden. Aanvankelijk werkte hij daar als diagnosticus en behandelaar (van met name jeugdige zedendelinquenten). Van 1993 tot 2000 was hij hoofd van de afdeling jeugdstrafrecht en hoofd van de afdeling jeugdbehandeling. Sinds 2000 is hij verbonden aan De Waag Den Haag, onderdeel van de Van der Hoeven Stichting, als hoofd van de jeugdafdeling.

Jan Hendriks is K&J- psycholoog specialist en GZ-psycholoog. Sinds 1993 publiceert hij regelmatig over jeugdcriminaliteit en specifiek over jeugdige zedendelinquenten.

